

MAGYAR MÚZEUMOK

2002/1

TAVASZ

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 8 Number 1

SPRING



Múzsák kertje

Múzsák kertje – a magyar múzeumok születése

The Garden of the Muses – the Birth of Hungarian Museums



Részlet a Szépművészeti Múzeum anyagából
Detail of the material of the Museum of Fine Arts



Az Iparművészeti Múzeum tárlójának részlete
Detail of the showcase of the Museum of Applied Arts



A Néprajzi Múzeum vitrinrészlete
Detail of the showcase of the Museum of Ethnography



Részlet a Természettudományi Múzeum bemutatójából
Detail of the presentation of the Natural History Museum



A Keresztény Múzeum vitrinrészlete
Detail of the showcase of the Christian Museum
Fotók – Photos: Bakos Margit



Relieftöredék Remete Szent Pál
sírelméről (1484-1488)
a Budapesti Történelmi Múzeum kiállításában
Relief fragment from the tomb
of St. Paul the Hermit (1484-1488)
in the exhibition of the Budapest History Museum

Múzeumi képek Museum pictures



Háromszéki bokályok a Jósa András Múzeum
Kozák-gyűjteményében
Jugs from Háromszék in the Kozák-collection
of the Jósa András Museum
Fotó – Photo: Boros György



Részlet az esztergomi Duna Múzeum új kiállításából
Detail of the new exhibition of the Danube Museum in Esztergom
Fotó – Photo: Vízzy Zsigmond



Halászati interiőr a Tiszazugi Földrajzi Múzeum kiállításában
Fishing interior in the Tiszazug Geographical Museum
Fotó – Photo: Kelemen Éva



Részlet a Kiskun Múzeum Árpád kori kiállításából
Detail of the Arpadian age-exhibition in the Kiskun Museum
Fotó – Photo: Kis László



A Kiscelli Múzeum játékkiállításának részlete
Detail of the toy exhibition in the Kiscelli Museum
Fotó – Photo: Szalatnyay Judit

Szinte egybefolytak jelentős történelmi évfordulók, ünnepeink. A Millecentenáriumi, majd a Magyar Millennium országot megmozgató ünnepi eseménysorozatait ebben az évben egy szerényebb, de számunkra, magyar muzeológusok számára hasonlóképpen fontos és szívünkhöz közelálló ünnep követi, a magyar múzeumügy kezdetének 200. évfordulója. Gróf Széchényi Ferenc 1802 márciusában adományozta nagy gonddal szerzett gyűjteményét a hazának, amelyet I. Ferenc 1802 novemberében kelt leiratában fogadott el. Nem kevésbé tiszteletre méltó hitvese, gróf Festetics Julianna elhatározása, amellyel – röviddel férje döntése után – maga is a nemzetnek adományozta értékes ásvány- és növénygyűjteményét, megteremtve ezzel a természettudományi közgyűjtemények alapjait. Mai nemzeti gyűjteményeink – közvetlenül, vagy közvetve – e két kiváló ember örökségének őrzői.

Jeles évfordulónk természetesen nemcsak a múzeumok és az intézményekben dolgozók „családi” ünnepe. Nem lennénk muzeológusok, ha nem fordulnánk az évforduló alkalmából is szűkebb és tágabb közösségünkhöz, közönségünkhöz. És nem lennénk méltók elődeinkhez, ha az ünnep alkalmából nem tisztelegnénk mindazok emléke és munkássága előtt, akik e kétszáz év alatt tehetségükkel és szorgalmukkal szolgálták a magyar múzeumügyet.

A Pulszky Társaság megtisztelő kötelességének tartotta, hogy a lehetőség szerint legszélesebb palettán mutassa be az elmúlt két évszázad Kárpát-medencei magyar múzeumait, élükön a Magyar Nemzeti Múzeummal és az Országos Széchényi Könyvtárral. Az OSZK termeiben februárban megnyílt, a *Múzsák kertje, a magyar múzeumok születése* című kiállítás eddig soha nem látott történelmi képet tár a látogatók elé határokon inneni és túli múzeumokról. A több mint negyven múzeumot, s ki tudja hány múzeumi munkatárs munkáját felvonultató, adataiban és műtárgyaiban egyaránt revelációként ható kiállítás „lelke” Bodó Sándor kollégánk volt. Elődeink munkássága előtti főhajtást szolgálja a kétszáz év magyar muzeológusait bemutató – előkészületben lévő – életrajzi lexikon. Voltak álmunk is. Szerettük volna, ha 2002 a „Múzeumok éve” lett volna. Kezdeményezésünk nem talált támogatásra. Szerettük volna – az 1902. évi centenáriumi kötet mintájára – kiadni a második száz év múzeumtörténetéről szóló könyvet. Talán a feladat nagysága riasztotta vissza a remélt közreműködőket.

Gazdag lesz ünnepi programokban, kiállításokban, kiadványokban a jubileumi esztendő. Talán kevesebb anyagi támogatással, mint a korábbi években, de elhivatottsággal és lelkesedéssel készülnek múzeumi közösségeink az évforduló megünneplésére. A Magyar Múzeumok hú tükre kíván lenni jubileumi évünk eseményeinek.

Matskási István
a Pulszky Társaság elnöke

MAGYAR MÚZEUMOK

2002/1 Tavasz

MŰHELY

Trogmayer Ottó: Múzsák kertje	3
Soós István: Széchényi Ferenc, a mecénás	5
Cséve Anna: Írók könyvtárai. Konferencia a Petőfi Irodalmi Múzeumban	7
H. Bathó Edit: A Pulszky Társaság közgyűlése Gödöllőn	8
Sári Zsolt: Új múzeumi honlapok	10
H. Bathó Edit: Kismúzeumok tanácskozása Túrkevéren	11

VISSZATEKINTÉS

Fejős Zoltán: Éveink száma. A jubileumi évfordulók tanulságai	12
Kolta Magdolna – Kincses Károly: Tíz éve szél ellen	14

SZÁMVETÉS

Kovács Sándor: Megújult köntösben a Földrajzi Múzeum	16
Kelemen Éva: A Tiszazugi Földrajzi Múzeum	17
Szőkéné E. Erzsébet: A Duna Múzeum	19
Szabó Sarolta: A Jósa András Múzeum Kozák-gyűjteménye	21

KIÁLLÍTÁSOK

Selmecei Kovács Attila: Barangolás a Múzsák kertjében	25
Garam Éva: Az avarok aránya. A nagyszentmiklósi kincs Budapesten	27
Cséfalvay Pál: A magyar kereszténység ezer éve	29
Bencze Géza: Szeresd a vizet! A Duna Múzeum új állandó kiállításáról	32
Fűkőh Levente: „Mi hát a varázs e tájon” A Tiszazug fejlődése az elmúlt évezredek során	34
Fülöp Éva: Új állandó kiállítás a Georgikon Majormúzeumban	36
Somogyvári Ágnes: Árpád-kori hétköznapiak. Régészeti kiállítás Kiskunfélegyházán	38
Bertáné Varga Judit: „...ha én ilyet kaptam volna 3 éves koromban!” Új játékiállítás a Kiscelli Múzeumban	39
Basics Beatrix: A Ferencváros metszeteken	41

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Granasztói Péter – Lackner Mónika: Fierst Magyars. Cifraszúr kiállítás Párizsban	42
Basics Beatrix: A gömöri Andrásyák. Kiállítás a budapesti Szlovák Intézetben	44
Vesztróczy Zsolt: Lengyelország története plakáton	45
Gócsáné Móró Csilla – H. Bathó Edit: Konferenciák a magyar-holland együttműködésről	47

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Basics Beatrix: Múzeumi kiadvány nemzeti jelképeinkről	49
Gali Ágnes: Schmidt Miksa Budapesten	50
Kerékgyártó Imréné: Kubassek János új könyvéről	51
Baják László: Egy történelmi muzeológiai tanulmánykötetről	52
Szél Győző: Könyv az állattani kutatás történetéről	53
Fűrés Anikó: Museumvisie 2001/1-4.	54

KÖSZÖNTÉS

Örsi Julianna: Dankó Imre 80 éves	59
---	----

IN MEMORIAM

Cseri Miklós – Bereczki Ibolya: Kurucz Albert 1925-2002.	60
--	----

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI	61
E számunk szerzői	64

HUNGARIAN MUSEUMS 2002/1 SPRING

A címlapon

a Pálffy-serleg, 1598. Magyar Nemzeti Múzeum.
A Múzsák kertje című kiállítás egyik
szimbólumképe

On the cover

The Pálffy-Chalice, 1598. Hungarian National
Museum

One of the symbols of the exhibition
"Garden of Muses"

Fotó – Photo: Dabasi András

A hátsó borítón

a nagyszentmiklósi kincs 2. számú korszója.
Kunsthistorisches Museum, Bécs

Back cover

Pitcher No. 2 from the treasure of Nagyszent-
miklós. Kunsthistorisches Museum, Vienna
Fotó – Photo: Alexander Rosoli

MAGYAR MÚZEUMOK

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület folyóirata
Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer

VIII. évfolyam 1. szám, 2002. tavasz

Főszerkesztő: Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus

A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,
Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,
Kriston Vízi József, Korsós Zoltán,
Wollák Katalin

Lapmenedzser: Deme Péter

A szerkesztőbizottság elnöke: Pintér János

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bence Géza, Dercsényi Balázs, Draveczy

Balázs, Kertész Róbert, Kóczyáné

Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter

Fordítások: Gönczi Ambrus

Szerkesztőség:

1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.

Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336

E-mail: pulszky@bot.nhmu.hu

Felelős kiadó: Matskási István

Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.

Műszaki szerkesztő: Németh János

Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.

Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.

Felelős vezető: Racsó József

Előfizethető a kiadónál

(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),

illetve postautalványon, csekkel vagy

átutalással az alábbi számlaszámon:

ABN-AMRO Bank 10200830-32323599

Előfizetési díj számonként:

egyéni előfizetőknek 700 Ft,

közületeknek 1000 Ft.

HU ISSN 1219-4662

Megjelenik a

Nemzeti Kulturális Örökség

Minisztériuma és

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram**
támogatásával

WORKSHOP

Ottó Trogmayer: The Garden of the Muses	3
István Soós: Ferenc Széchényi, the Patron	5
Anna Cséve: Libraries of Writers. Conference at the Petőfi Literary Museum	7
Edit H. Bathó: The General Assembly of the Pulszky Society in Gödöllő	8
Zsolt Sári: New Museum Websites	10
Edit H. Bathó.: Conference of Smaller Museums in Túrkeve	11

RETROSPECTIVE

Zoltán Fejős: The Number of Our Years. The Lessons of the Anniversaries	12
Magdolna Kolta – Károly Kincses: Ten Years – An Uphill Battle	14

RECKONING

Sándor Kovács: The Renewed Hungarian Geographical Museum	16
Éva Kelemen: The Geographical Museum of Tiszazug	17
Erzsébet F. Szóké: The Danube Museum	19
Sarolta Szabó: The Kozák Collection of the András Józsa Museum	21

EXHIBITIONS

Attila Selmeczi Kovács: Wandering in the Garden of the Muses	25
Éva Garam: The Gold of the Avars. The Treasure of Nagyszentmiklós in Budapest	27
Pál Cséfalvay: The Thousand Years of Hungarian Christianity	29
Géza Bencze: Do Love Water. A New Permanent Exhibition in the Danube Museum	32
Levente Fűkőh: "What is then so miraculous in this landscape?" The Development of the Tiszazug Region in the Past Thousands of Years	34
Éva Fülöp: A New Permanent Exhibition in the Georgikon Farming Museum	36
Ágnes Somogyvári: Everyday Life in the Árpád Period. An Archaeological Exhibition In Kiskunfélegyháza	38
Judit Bertáné Varga: "... I wish I could have had one like this when I was three..." A New Exhibition of Toys at the Kiscelli Museum	39
Basics Beatrix: Ferencváros on Prints	41

INTERNATIONAL RELATIONS

Péter Granasztói - Mónika Lackner: Fiers Magyars – An Exhibition on Felt Cloak in Paris	42
Beatrix Basics: The Andrassy Family in Gömör. Exhibition in the Slovak Institute in Budapest	44
Zsolt Vesztróczy: The History of Poland on Posters	45
Csilla Gócsáné Móró – Edit H. Bathó: Conferences on the Dutch-Hungarian Co-operation	47

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

Beatrix Basics: Museum Publication on Our National Symbols	49
Ágnes Gali: Miksa Schmidt in Budapest	50
Imréné Kerékgyártó: The latest book by János Kubassek	51
László Baják: About a Volume of Essays on Historical Museology	52
Győző Szél: Book of the History of Zoological Researches	53
Anikó Fűrész: Museumvisie 2001/1-4.	54

SALUTATION

Julianna Örsi: Imre Dankó is 80 Years Old	59
---	----

IN MEMORIAM

Miklós Cseri – Ibolya Bereczki: Kurucz Albert (1925-2002.)	60
--	----

NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY	61
---------------------------------------	----

Authors of this issue	64
---------------------------------	----

Múzsák kertje

Trogmayer Ottó

Hazai kultúránk páratlan évfordulóját ünnepeljük az új évezred, a huszonegyedik század második évében. Ünnepeljük a magyar múzeum és könyvtárügy, a nemzeti közgyűjtemények születésének kétszázadik évfordulóját. Ezen ünnep tiszteletére készült a most nyíló kiállítás, mely nemcsak az alapító, hanem az egész magyar múzeumügy érdemeit méltatja.

A történet talán 1741 szeptemberében kezdődött, amikor Pozsony városában a magyar karok és rendek hangos vivátozás közepette életüket és vérüket ajánlották Magyarországnak második, de a köztudat szerint első – s egyben utolsó – királynőjének, Mária Teréziának, csendesen hozzátéve, „de zabot nem adunk” – sed avenam non. Legyünk igazságosak, csaknem száz évig be is tartották ígéretüket. Talán ez a diéta az első kiegyezés kezdete, melynek nyomán a királynő megnyitja a Tereziánumot, majd 1760-ban megalapítja a magyar testőrséget, ezzel kaput tárva a hazai felvilágosodás úttörőinek.

A nevezetes ígéret után 13 esztendővel, 1754-ben születik Széchényi Ferenc, kinek ércnél valójában maradandóbb emléket állít a nemzet javára tett nagylelkű adománya, a Magyar Nemzeti Múzeum és Könyvtár megalapítása. (A maga korában 100.000 forintra becsült adomány 11.884 nyomtatványt, 1.150 kéziratot, 142 térképet és metszetet, 2.029 címet, valamint 2.655 érmét tartalmazott.) 1818-ban ajándékát kiegészítette soproni könyvtárával és metszet-gyűjteményével (9.206 kötet, 6.000 rézmetszet, térkép). Felesége, Festetics Julianna 1808-ban ásvány-gyűjteményét ajándékozta a nemzetnek, ezzel megveti a természettudományi múzeum alapjait.

A főnemes a felvilágosodás szellemében nőtt fel, kortársai Rousseau, Voltaire, Diderot, vagyis az enciklopédisták; Goethe, Schiller, Goldoni, Haydn és Mozart, a legnevesebbeket említve; s itthon Bessenyei, Batsányi, Berzsenyi, Csokonai, Kazinczy, Kisfaludy, Martinovics. Kortársa a francia forradalomnak, de a hazai abszolutizmusnak is. Nagy művét akkor hozza létre, amikor egy apró termetű korzikai, a francia forradalmat követően uralma alá hajtja csaknem egész Európát, amikor a magyar reformkor első rügyei sarjadnak.

A rendkívül művelt, széles látókörű főnemes könyvtára és gyűjteménye nem egyik

pillanatról a másikra született, hanem évtizedek céltudatos munkájának gyümölcse, melyben nyilván az elődöktől örökölt műtárgyak, drága metszetek, könyvek is benne foglaltatnak. Az adományozó szándékot talán elősegítette a Bécsbe, kamarai tulajdonba áramló magyarországi kincsek – köztük a nagyszentmiklósi és a szilágyosmlyői – sokasága, melyet az akkor érvényes törvények szentesítettek.

Ugyan mi vezérelhette az eladdig példa nélkül álló önzetlen felajánlásban, hiszen más főuraknak bizonyára sokkal gazdagabb műgyűjteményük volt kastélyaikban, palotáikban? Talán kortársait felülmúló műveltsége, becsvágya, hazaszeretete, a nemzet iránt érzett elkötelezettsége, vagy egy olyan emberi sérelem, melyet így tudott visszautasítani? A magas kitüntetés, az aranygyapjú, melyet megérdemelten kapott meg, avagy az országgyűlés elismerése biztosan nem motiválta. Saját szavaival, így indokol: „*Megtiszteltetésnek és örömmnek tartom, hogy mindezt kedves hazám hasznára önként és jóakarattal hagynományozhatom*”.

Példája itthon egyedülálló, világszerte is alig van párja. Talán a brit világbirodalom születésével egvidős British Múzeum története az a párhuzam, melyet felemlíthetünk. Oliver Sloane, majd Hans Sloane londoni orvosok ajándéka vetette meg 1751-53 között a világ múzeumainak és könyvtárainak rangsorában mindmáig az első sorban álló intézet alapjait. A parlament még Sloan halálának évében elfogadta a nagylelkű ajánlatot. A gyűjtemény, mely három osztályból – természettudományi tárgyak, nyomtatványok, kéziratok – állott, 1759. január 15-én nyílt meg a nagyközönség előtt. A régészeti osztály termeit csak 1801-ben rendezték be. A példát követően, gyors ütemben nagy számú újabb adományozó olyan mennyiségű műkincset zúdított a gyűjteményre, hogy rövidesen új épületet kellett emelni a régi palota helyén, mely 1823-57 között fel is épült. Természetesen nemcsak adományozók voltak, hanem, miként nálunk a Jankovich gyűjtemény, úgy Londonban a híres Elgin márványok is pénzért jutottak a köz tulajdonába. A parlament 1816-ban 35.000 font sterlinget fizetett a lordnak, Jankovich Miklós gyűjteményét, mely 1846. évi haláláig birtokában volt, az 1832-36. évi országgyűlés vásárolta meg (63.000 könyv, 1.266 ötvöstar, 174 régi fegyver, 7.000 érme).

Ugyanezen országgyűlés félmillió forintot szavazott meg a nemzet múzeumát és könyvtárát befogadó épületre, melynek alap-

követ 1837 júniusában rakták le, s tíz év múlva bontották le állványait. A múzeumot és könyvtárt felügyelő nádor már 1804-ben gondoskodott a kötelek példányok beszolgáltatásáról, s 1816 óta a Nemzeti Múzeumnak kiválasztási joga is lett, ezzel biztosítva a hazai leletek itthon tartását.

1802 a magyar múzeum és könyvtárügy aranybetűs éve, hiszen Teleki Sámuel ebben az évben ajándékozta Marosvásárhelynek könyvtárát és ásvány-gyűjteményét, Bruckenthal Sámuel nagyszabasi polgár pedig 1777-ben létrehozott magánmúzeumát hagyta a helyi gimnáziumra ugyanez évben.

A történelem úgy hozta, hogy a középkortól az újkor kezdetéig a magyar diákok Bolognában, Párizsban, Göttingában vagy Krakóban s még több más városban kényszerültek felsőfokú tanulmányaikat elvégezni, így nálunk nincsenek olyan nagy könyvtárak, mint az említett helyek egyeteméin. Nem akarjuk természetesen Pannonhalma, Sárospatak, Nagyszombat egyházi könyvtárait lebecsülni, csak a külhonban már akkor is más mércével mértek. Ugyanígy eltűnt a magyar kincstár is Mohács után, így nem lehetett olyan uralkodói gyűjteményünk, mint sok más országban a Louvre, az Ermitázs, a Vatikán, Berlin, Koppenhága vagy a Prado. A jelentős főúri gyűjteményeknek pedig csak töredéke jutott a köz tulajdonába.

Széchényi ajándéka éppen ezért új fejezetet nyitott a magyar kultúrtörténetben: megteremtette a hazai közgyűjtemények, közkönyvtárak, múzeumok példáját, ezzel jelentősen segítve a nemzeti önbecsülés létrejöttét. Nincs szándékomban az általános vagy a nemzeti múzeumtörténet állomásait felsorolni, ez utóbbit szinte maradéktalanul megteszi a kiállítás, inkább néhány időszak rövid összefoglalására törekszem.

Az alapítástól a kiegyezésig tartó időszak az egység kora. A kiegyezés utáni gazdasági fellendülés, a boldog békeidők a gyűjtemények rohamos gyarapodását hozták. Ezek nagy része vásárlás, de nem lebecsülendők azok az adományok sem, melyek egyes osztályok önálló múzeummá válását elősegítették (*Pyrker László, Haynald Lajos, Xántus János, Herman Ottó* és mások). Így az ezredfordulóra létrejött az országos múzeumoknak az a szerkezete, amely napjainkban is él. A veszített háború és a trianoni katasztrófa után a konszolidáció hozta meg a harmincas évek elejére a Széchényi Könyvtárat, az Országos Levéltárat, valamint a Magyar Nemzeti Múzeumot összefogó Gyűjtemény

Egyetemet, mely egyúttal a többi közgyűjtemény szakmai felügyeletét is el kellett, hogy lássa. Ennek kiteljesedésére azonban már nem hagytak időt az egyre felgyorsuló események. Itt most vissza kell ugrani időben. A nemzet múzeumának példáját követve, a bukott forradalom után lassan-lassan éledező nemzet sorra alapítja városainak múzeumait, melyek száma a millennium éveiben megsokszorozódott. A teljesség igénye nélkül: Győr (1858), Gyula (1868), Jászberény (1873), Nyíregyháza (1868), Sopron (1867), Szeged (1883), Szombathely (1872), Székesfehérvár (1873), Budapest (1887), Szentes (1897), Tiszafüred (1877), Szekszárd (1896), Debrecen (1902), Pécs (1898), Kecskemét (1894). Ugyanez a korszak szülte Kolozsvár, Versec, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Arad, Temesvár, Kassa, Komárom és még sok más város közgyűjteményét. Öröm, hogy e kiállításon ezen intézmények egy része is megjelenhetett.

Önzetlen, lelkes, akár lokálpatrióta, akár messzebb tekintő múzeualapító honpolgárok járultak hozzá adományaikkal a múzeum és könyvtárügy fejlesztéséhez, a közjó, a közművelődés gyarapodásához. Ismét, nem a teljességre törekvően *Xántus János, Somogyi Károly, Reizner János, Déri Frigyes, Jósa András, Alapy Gáspár, Kállay Ödön, Leszih Andor, Marosi Arnold, Wosinszky Mór* nevét említem, mint a nagy példa követőit, akik jelentősen segítették a vidéki múzeumok létrejöttét. Ezek az intézmények, mint kezdetben az ős-múzeum, mindent gyűjtöttek, és gyűjtenek ma is, ami a szűkebb haza történetét, környezetét, művészetét őrzi.

A sors különös kegye, hogy a második világháború, Budapest ostroma, a német, majd szovjet megszállás Széchényi hagyatékának megsokszorozódott javaiban nem okozott pótolhatatlan károkat.

A huszadik század hatvanas-hetvenes éveiben, a múzsák ligeteinek páratlan felvirágzását hozták. A kialakult megyei múzeumi szervezetek addig soha nem élvezett anyagi támogatással valóban korszerű gyűjtő- és kiállító tevékenységet tudtak végezni. Számos vidéki múzeum, miként egykor Széchényi múzeuma, eljutott a szakmai szétválás, az elkülönült, önálló szakosztályok, gyűjtemények szintjére, mely magában rejti a további önállósulás esélyeit. Az egykor csak szép és értékes tárgyak megszólaltak, hiszen tudós elmék százainak sikerült szóra bírni az addig néma forrásokat.

A századvég pedig, úgy tűnik éppen száz



A kiállítás megnyitója
The opening of the exhibition
Fotó – Photo: Miklós Rezső

év után, végre méltó otthont kínált az önálló gyűjtemények árván maradt tagjainak is. A Szépművészeti Múzeum, majd a Nemzeti Galéria és a Széchényi Könyvtár után méltó helyére került a Néprajzi Múzeum, s elindult a Természettudományi Múzeum áttelepítése is. Az évfordulóra befejeződni látszik az 1832-ben alapozott épület felújítása, mely korszerű otthont ad a gyűjteményeknek is és az azokat gondozó tudós kollegáknak is.

Az új évszázad, az új évezred új kihívásaira még nem érkezhetett válasz. Hitem szerint a haza, talán jobban, mint eddig, szívében hordozza majd közgyűjteményeinek ügyét, a múzeum és a könyvtár a nemzet közügye, egyúttal felelőssége is lesz, ahogy azt az alapító Széchényi Ferenc és az érdemeit először elismerő 1807. évi országgyűlés kívánta. Mindannyian tudjuk, hogy a muzeális tárgyak, a közgyűjtemények a nemzettudat, mai divatos szóval, identitás tárgyasult formái.

Ötven éve, hogy először léptem be a Nemzeti Múzeum kapuján, s az akkor érzett áhítat azóta sem múlt el. Azóta is úgy érzem,

a magyar múlt katedrálisába lépek be, mely évek múltán csak fennköltebbé, csak tiszteletre méltóbbá, egyre inkább szívem-lelkem részévé vált. Tudom, hiszem, hogy falai között csaknem minden kajla kisdíák és meglassult idősödő, közrendű és előkelő így érez, és az újabb évszázad múltán is így fog érezni, ha a Nemzet Múzeumára, Széchényi szellemének emlékművére tekint.

Ennek reményében köszönöm meg a Pulszky Társaságnak és a Széchényi Könyvtárnak, hogy a *Múzsák kertje* című kiállítást megrendeztette, illetve befogadta. Köszönet illeti Bodó Sándor urat, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatóját, aki a szervezés és rendezés feladatait magára vállalta, s külön köszönet a kiállítás minden résztvevőjének és munkatársának, akik közreműködésükkel is bizonyították a magyar múzeumok egységét.

Megtisztelés, hogy az évfordulót ünneplő neves törekvések bevezetéseként önökhöz szólhattam, köszönöm hogy meghallgattak.

(Elhangzott 2002. február 15-én az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett múzeumtörténeti kiállítás megnyitó beszédeként.)

The Garden of the Muses

In 2002 Hungarians celebrate the 200th anniversary of the birth of Hungarian museums and libraries. There was a special exhibition organised to commemorate this occasion. The origins of public collections in Hungary go back to the age of enlightenment but the real beginning was a great donation by Ferenc Széchényi, a Hungarian nobleman who founded the Hungarian National Museum and Library, offering several of his books, prints, maps, coins etc., while his wife laid the foundation of the Natural History Museum with her generous donation of rock minerals. Their noble actions can only be compared to that of Oliver and Hans Sloane, the founders of the British Museum in London. Széchényi's example stimulated the creation of further public collections as well, opening up a new era in Hungarian culture and education, enhancing national self-esteem. Economic prosperity after the Compromise of 1867 brought about the enlargement and renewal of public collections as well as the establishment of several new institutions. The next great period came in the 1960s and 70s when museums and other public collections were powerfully subsidised by the state. The new millennium however means new challenges for public collections as well, and this exhibition was intended to be a connection between the great past and the coming future of collections.

Széchenyi Ferenc, a mecénás

Soós István

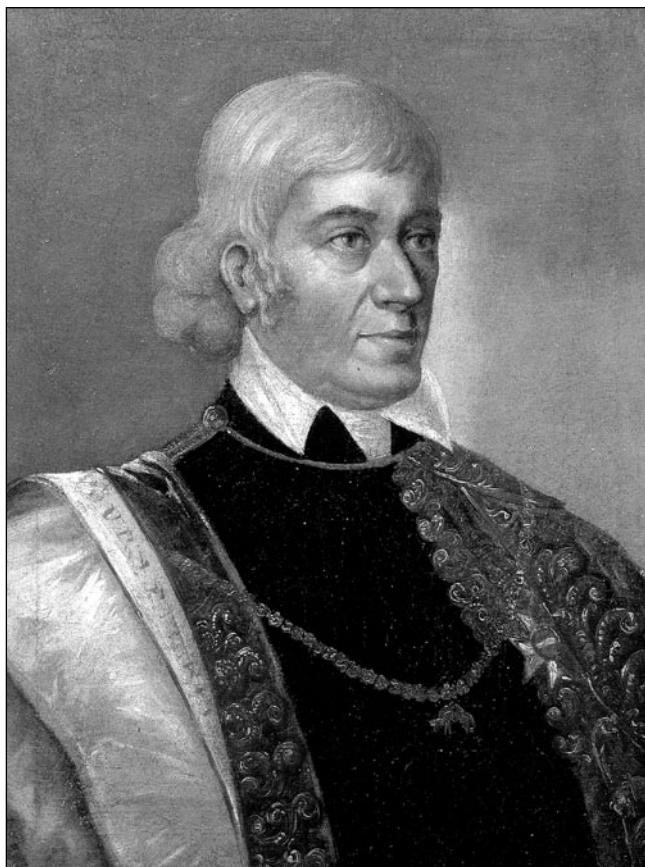
Az Aranygyapjas Rend ornátusát viselő államférfi szobra a Nemzeti Múzeum kertjében áll, és a mellette-előtte elhaladóknak azt az alapítólevelet mutatja, mellyel 1802-ben gyűjteményeinek kincseit a magyar nemzetnek adományozta. Egész egyénisége a nemes szívű hazafiúi alapítóra emlékeztet.

1754. április 28-án született a Sopron vármegyei Széplakon. Apja gróf Széchenyi Zsigmond, császári és királyi kamarás, anyja Cziráky Mária grófnő volt. Alsó- és középfokú iskoláit a soproni és a nagyszombati jezsuitáknál végezte. Az előbbiben többek között a „nagy tudományú” Koller Ignác, az utóbbiban a jeles történétíró és későbbi egyetemi tanár, Katona István irányításával sajátította el az általános műveltségi alapismereteket. 1772-ben anyja beíratta a bécsi Teréziánumba, ahol jogot és politikai- s államtudományi ismereteket tanult. Állítólag itt tanult meg jól anyanyelvén írni és olvasni, hiszen a magyarországi oktatás latinul folyt. A jezsuita Michael Denistől, a kor egyik leghíresebb és legnagyobb tekintélyű könyvtári szakemberétől korszerű könyv- és könyvtárismereti oktatásban részesült. Ez a kapcsolat döntő jelentőségű volt Széchenyi könyvgyűjtő tevékenységében. Másik Európa-szerte ismert tanára a jogtörténétíró Anton Martini volt. A XVIII. századi magyar történetírás kiemelkedő képviselői, így pl. a numizmata Schönwiesner István, vagy a történétíró Palma Károly Ferenc a magyar múlt régi históriájával és emlékeivel ismertette meg.

A tanulmányok befejezése után Pesten joggyakornokként tevékenykedett. A jogtudomány iránti érdeklődése egész életében megmaradt: a felvilágosodás és a romantika korának szinte minden jog- és alkotmánytörténeti, továbbá statisztikai munkáit egytől-egyig áttanulmányozta, és azoknak elméleti tanait közéleti munkássága során jól hasznosította.

1776-ban Mária Terézia császári és királyi kamarássá nevezte ki. Támogatta és helyeselte II. József társadalmi, gazdasági és vallási reformprogramját. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy II. József trónra kerülésekor Sopron vármegye köz-

gyűlése előtt indítványozza egy olyan felirat elküldését a királynak, amelyben arra kérte, hogy ne vigye ki az országból a koronát, és tegyen esküt a magyar rendi alkotmányra. Ismert, hogy II. József nem tett eleget a kérésnek, de nyílt fellépéséért nem neheztelt Széchenyire, sőt 1783-ban horvát-szlavón bántási helytartóvá tette, majd 1785-ben Zágráb vármegye főispánja, a vármegyék megszüntetése után, a kerületi rendszer lét-



rehozását követően pedig a pécsi kerület királyi biztosa, egyúttal belső titkos tanácsos lett. Betegségére hivatkozva azonban már a következő évben lemondott tisztségéről. Lemondása igazi okául azonban – mint arra levelezésében is számos utalás található – a józsefi reformpolitikában való csalódását és a magyar nemzet létét fenyegető intézkedéseit lehet tekinteni. 1786-ban visszavonult a közélettől, és ettől fogva egész életét a magyar művelődés, a hazai irodalom és kultúra támogatásának szentelte.

A kor szokása szerint – sok más magyar mágnáshoz és köznemeshez hasonlóan – igyekezett megismerni a nyugat-európai társadalmi és kulturális viszonyokat. 1787 tavaszán Prága és a német birodalom nagyhírű művelődési intézményeit kereste fel.

Ugyanezen az útján ismerkedett meg az oxfordi Bodleiana-val és a londoni British Museummal. A nyugati világ fejlettségét látva rádöbben Magyarország elmaradottságára. Ez azonban nem csüggesztette el, és számos főnemesi kortársától eltérően a hazai helyzet javításán, jobbításán fáradozott.

Már külföldön nagy érdeklődést tanúsított a könyvtárak és múzeumok iránt. Részletes feljegyzéseket készített, és ezeknek birtoká-

ban bővítette saját sopronhorpácsi családi gyűjteményét. Különösen fontosnak tartotta a magyar nyelvű művek gyűjtését, és barátait, ismerőseit a hazai nyelv ápolására buzdította. 1789 nyarán Balatonfüreden megfogadtatta barátaival, hogy támogatják a hazai irodalmat, és a magyar nyelv érdekében magyar titkárokat alkalmaznak. Széchenyi ezt élete végéig megtartotta. Titkárai: Hajnóczy József, Bárány József, Bárány Péter, Bodonyi József és Pigay Antal mind a magyar szellemi élet szorgos munkásai voltak. Nagycenkő kastélyába az ország minden szegletéből sereglettek a magyar írók és költők, így – csak a legjelesebbeket említve – a nyelvész és költő Révay Miklós, a történétíró Kovachich Márton György, a nyelvújító és irodalomszervező Kazinczy Ferenc, akiket éveken át anyagilag és erkölcsileg egyaránt támogatott. Kazinczy, akire a gróf első találkozásukkor mély benyomást tett, a következő szavakkal jellemezte őt: „Egy szent hazafi, igen tanult, igen nyájas, igen jó ember”.

Széchenyi neve országosan az 1790/91. évi országgyűlésen vált ismertté: a reformmozgalom támogatói közé tartozott, de a politikai-társadalmi reformok megvalósítását fokozatosan képzelte el. Hitet tett a magyar rendi alkotmány teljes helyre-, illetve visszaállítása, továbbá a vallások egyenlősége, emancipációja és a nemesség megadóztatása mellett. Mérsékelt reformprogramját kortársai nem értették, vagy nem akarták megérteni.

Az országgyűlés mégis elismerte Széchenyi szereplését, és azzal bízta meg, hogy a rendek által az olasz számára készített emlékérmét vigye el Nápolyba. Utazását (1791/92-ben) arra is felhasználta, hogy felkeresse az itáliai kultúra számos nagyhírű városát és kulturális intézményeit, közöttük a híres milánói Ambrosianát és a római vatikáni könyvtárat, valamint a különböző

akadémiákat. A gróf egyik pártfoglaltja, a költő Csokonai Vitéz Mihály így énekelte meg útját:

*„Ki Nápolyba menvén országos követnek,
Dicsőséget szerzett a magyar nemzetnek.
Bámulva csodálta Nápoly csinos népe,
Milyen a felséges magyar nemzet képe (...)
Őrök dicsőséget szerzett a hazának,
Méltó tiszteletet nyert önnön magának.”*

Széchenyi tervekkel készen érkezett haza, és hozzáfogott nagycenki és más családi gyűjteményeinek rendezéséhez. Cenki kastélyában látta vendégül azt a Hajnóczy Józsefet, aki már korábban rendezte a Széchenyiek sopronhorpácsi bibliotékáját, amit most Széchenyi Sopronba helyezett át. Nagyszámú kéziratos hungaricáit folyamatosan kiegészítette magyar vonatkozású könyvekkel. Célja az volt, hogy minden olyan hazai és külföldi kiadványt-nyomatványt, beleértve a térképeket is, összeszed, amely magyar szerző tollából származik vagy Magyarországra vonatkozik. Már kora fiatalságától kezdve, 1772-től gyűjtötte a könyveket, régi kéziratokat és térképeket, figyelmét egyre inkább a magyar múlt emlékei felé fordította. Szinte az összes jelentős magyar tudóssal és íróval levelezésben állt, és ahogy azt levelei tanúsítják, majdnem minden alkalommal ismételtlen kérte levelezőpartnereit arra, amennyiben a magyar kultúra becses kincseire bukkannának, vagy arról tudnának, nyomban értesítsék azokról. Minden nagyobb hazai városban megbízottakat foglalkoztatott, akiknek fő feladatuk volt, hogy a könyvritkaságokat, az értékes régi kéziratokat számára felkutassák. Ez felkeltette I. Ferenc rendőrségének és besúgóinak figyelmét, akik jelentések tucatjaiban számoltak be a bécsi udvarnak Széchenyi lázas tevékenységéről, és az ügyét támogató, felvállaló tudósokról, literátorokról, közéleti férfiakról; így a már említett Hajnóczyról, akit Bécs a Martinovics-féle titkos szervezkedésben való részvétele miatt kivégeztetett. Hajnóczy letartóztatása után Széchenyit is kérdőre vonták, ti. „Hogy-hogy nem tudott Hajnóczy nézetiről, akit évek óta ismer?” A gróf nem jött zavarba, és azzal vágott vissza a vizsgálóbírónak: „A rám állított besúgót is évek óta ismerem, mégsem tudom, milyen jelentéseket firkál rólam!”

Bár kapcsolatát a szervezkedéssel nem tudták bizonyítani, Bécs eljárása óvatosságra intette, és a közügyektől teljesen visszavonulva, szinte kizárólag gyűjteményei bővítésével, fejlesztésével foglalta el magát. 1798-ban még engedett az uralkodó kérésének és elfogadta a kinevezést Somogy vármegye főispánására, majd 1799-ben a Hétszemélyes Tábla ítélőbírói tisztére, végül 1807-ben Vas vármegye főispáni adminisztrátori állására, de az állami-politikai életben súlyos szembetegsége miatt csak ritkán tudott részt venni, ezért 1811-ben összes hivatali tisztségéről lemondott.

1800 őszére érlelődött meg benne az a szándék, hogy a 11.884 db nyomatványt, 1.150 kéziratot, 142 kötet térképet és rézmetszetet, 2.019 nemesi címet, valamint az ezekhez járuló 2.675 darab érmet, közöttük 702 aranyérmét tartalmazó gyűjteményét az ország gazdasági és szellemi fővárosába, Pestre szállíttassa, és azt hazájának adományozza. A nemes szándékot tett követte: 1802 márciusában folyamodványt nyújtott be az uralkodóhoz, hogy gyűjteményét és könyvtárát, amelyet saját szavai szerint *„több év során sok fáradsággal, gondnal és jelentős kiadásokba merülve szereztem meg, a drága hazának, amelynek ölében mindezek összeszedésére alkalmat és módot találtam, és a közhaszonnak, amelyre mindig törekedtem és töreksem, szentelhessem”*. Néhány hónappal később a kancellár, Pálffy Károly tájékoztatta, hogy I. Ferenc hozzájárult ahhoz, hogy Széchenyi gyűjteményeit nemzetének adományozhassa.

Egyik tisztelője halála után az alábbi szavakkal méltatta érdemeit: „Ő – a nemzeti Hír-, és Névnek Védangyala egész életében temérdek költséggel, és fáradsággal gyűjtögeté öszve a Honnyi Iróknak munkáit, és más egyéb Hazánkot érdeklő könyveket, kéziratokat, földképeket, pöcséteket, pénzeket; s így Nagy Nevéhez illő ritka tudományos kincset szerze öszve a széles tudományú, finom ízlésű Mágán; melyet, mint hogy csak a Haza boldogsága volt buzgóságának rugóttolla, a nemes Familiájával született bőkezűséggel 1802-ben november 25-én szeretett Nemzetének ajándékoza. E drága száz ezer forintoknál ezüstben többet érő adomány (...) a Magyar Nemzeti Múzeumnak alapja - egyéb, Austriai Birodalombeli Muzeumoknak pedig dicső példája lón.”

József nádor előterjesztésére a magyar rendek az 1807. évi országgyűlésen hozott XXIV. törvénycikkben elfogadták és oltalmukba vették Széchenyi felbecsülhetetlen értékű ajándékát. A következő évi diétán hozott ún. múzeumi törvénycikkben pedig határoztak a múzeum felépítéséről. Ugyanabban az évben adományozta a múzeumnak igen értékes ásvány-gyűjteményét Széchenyi Ferenc neje, Festetics Julianna grófnő. E törvények hatályba lépésével a Széchenyi Országos Könyvtár, mint a Múzeum Könyvtára, azaz Bibliotheca Musei Nationalis néven szerepelt, amely az 1922. évi XIX. törvénycikk értelmében vette fel a ma is használatos Országos Széchenyi Könyvtár nevet.

A korabeli feljegyzésekből kitűnik, hogy a nemzeti érzés kibontakozását, illetve megerősödését semmi sem szolgálta jobban, mint a magyar múlt nagyságát és kulturális gazdagságát fennen hirdető múzeum. Alapítása azon legnemesebb cselekedetek közé tartozik a hazában, mely Széchenyi Ferenc hazafiságából fakadt. Amikor 66 éves korában, 1820-ban, hosszan tartó súlyos betegség után halálát érezte közeledni, alapítását

törvényekkel védette meg, hogy azt biztonságban hagyhassa az utókorra, hogy az a nemzeti érzést és büszkeséget a múlt oly sok gondnal és fáradsággal összegyűjtött tanúi révén táplálja és emelje.

Néhány évvel halála után fia, Széchenyi István ugyanazzal az áldozatkészséggel alapította meg a Magyar Tudományos Akadémiát. Döntését az apa eszmeisége és gondolatvilága határozta meg. Széchenyi Ferenc, vagy ahogyan őt felettebb tisztelő kortársai nevezték, „a Nagy”, két örök és felejtethetetlen értéket ajándékozott a magyar hazának: Nemzeti Múzeumot és Könyvtárat, valamint fiát, Istvánt, a „legnaggyobb magyart”.

Mi a „késő maradék” nevében tegyük le szobrára a hála és az elismerés babérkoszorúját József nádort idézve: *„hűségben és szeretetben a haza iránt, melyet ritka és örök időköz fennmaradó bőkezűséggel gyarapított, senki felül nem múlta”*. E szavakhoz csatlakozik a kortárs nekrológíró, aki szerint *„Míg Magyar él, zengeni fog annak ajkain dicső Jótévője – Nagy Széchenyije!”*

(A Pulszky Társaság közgyűlésén, 2002. március 2-án Gödöllőn elhangzott előadás szerkesztett és rövidített szövege.)

Ferenc Széchenyi, the Patron

The founder of the National Museum, count Ferenc Széchenyi was born in Széplak in April 28th 1754. He studied both on elementary and secondary level at the Jesuits in Sopron and Nagyszombat, then carried out legal and political studies at the Theresianum in Vienna. In 1783 he was appointed Croatian-Slavonian banate governor, two years later became the Lord Lieutenant of Zágráb county. In 1786 he resigned and committed himself to the aiding and supporting of Hungarian culture and literature. In accordance with the practice of his age he tried to gain as much experience from abroad as he could. He travelled to the famous cultural institutions of Prague and several German cities but visited Oxford or the British Museum in London as well. He gave particular attention to the libraries and museums, made notes during his field-trip and enriched his collection of books according to what he had learned abroad. When collecting he focused on volumes published in Hungarian and urged all of his friends to support Hungarian literature. He was in correspondence with almost every significant Hungarian scholar and writer and asked them to inform him if they came across treasures of Hungarian culture. By 1800 he determined that he would donate the collection of 5132 maps, 102 engravings and 2000 heraldic figures to the Hungarian nation and in November 1802 he obtained the royal approval. In 1807 the Hungarian parliament accepted the donation and in an act regarded it as the basis of the National Museum. When count Ferenc Széchenyi died in 1820 he could leave this earth with the certainty that his heritage would truly serve the improvement of his nation.

Írók könyvtárai

Konferencia a Petőfi Irodalmi Múzeumban

Cséve Anna

Az írói könyvtárak témaköre 2002-ben, a „magyar múzeumügy” 200. évfordulóján különösen aktuálissá vált. Köztudomású, hogy a magyar tudományos gyűjtemények (Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Múzeum), írói emlékházak (Petőfi-ház) létrehozása a XIX. században ajándékozásokon, közfelajánlásokon alapult. Az intézményeket nagy könyvgyűjtemények alapozták meg (például az Akadémia Könyvtárát alapító Teleki család könyvtárai), majd további hagyatékok érkeztek, levéltárak, kéziratok, melyekhez a kor divatjának megfelelően érem- és ásványgyűjtemények kapcsolódtak, később relikviákat és a könyvtárak különböző tartozékait vonzották magukkal. A beáramló hagyatékok az önálló intézményekben, a gyűjtemények újonnan kialakított rendszerében – függetlenül az egykori possessortól – a közös (egyetlen) könyvtári raktártérbe kerültek, egységes szakrend szerinti beosztásban. A különgyűjtemények elhelyezésére például a Magyar Tudományos Akadémia Mikszáth, majd Vörösmarty emlékszobát rendezett be 1914-ben, illetve 1927-ben. Azonban ezek az egységek 1954 után „szétszóródtak”, a nyomtatványok a Könyvtárban, a dedikált, illetve bejegyzéseket tartalmazó kötetek a Kézirattár Régi Könyvek Gyűjteményében kaptak helyet. Az *írói hagyatékok vándorlása s feltártságuk mai állapota szorosan összekapcsolódik tehát az intézmények történetével*. A Petőfi Irodalmi Múzeum közel fél évszázados múltjával, könyvtárának egyedülálló, megközelítőleg kétszáz írói könyvtári hagyatékot őrző gyűjteményével hivatottnak érezte magát arra, hogy a 2002. február 27-én rendezett országos – egyházi, alapítványi és magántulajdonban lévő könyvtárakat is számba vevő – konferenciával hívja fel a figyelmet a hagyatéki könyvtárainkban rejlő szellemi értékek fontosságára és a párhuzamosan futó kutatómunka elszigeteltségét megtörve – az állapotfelmérés és a felmerülő kérdések mentén – párbeszédet kezdeményezzen a tapasztalatokról.

Az írók könyvtárai a gyűjteménygyarapítás és katalogizálás szempontjából különleges helyet foglalnak el, hiszen a könyv értékét maguk a tulajdonosok, illetve tulajdonlásuk története kölcsönzi e daraboknak. Szinte törvényszerű, hogy e speciális könyvtári gyűjtemények részeként több helyről *azonos* kiadású kézikönyvek és szépirodalmi kötetek érkezzenek, s ennek következtében az írói könyvtárak gyűjtése keresztesze az

olvasók igényeit kiszolgáló könyvtár hagyományos állománygyarapítási szempontjait. A *saját könyv* önmagában véve is információs forrás, de értéke annál inkább nő, minél jobban „el van használva”, minél markánsabban magán viseli tulajdonosának jellegzetességeit, elsősorban kézírását. A könyv sokféle szöveget, sőt belesimuló tárgyat rejt magában, például Zrínyi metszett arcképét, kedvenc jelmondatát („sors bona, nihil aliud”), aláírását vagy Kassák Kosztolányival vitatkozó, a Meztelenül című kötet szabadvers-próbálkozásaira vonatkozó – ezt mi már csináltuk” – megjegyzését. Tartalmazhat korrekciókat, szövegvariánsokat, vagy az előzéklapokra jegyzett versfogalmazványokat. A Szentkuthy-könyvekből több évtized múltán kihulló Szerb Antal levél, vagy egy XVII. századi préselt hóvirág a Bibliotheca Zriniana egy darabjában, felvágatlan próza- és verseskötetek az Illyés könyvtárban, vagy Petőfi ma is ugyanazon a helyen kinyíló kedvenc Horatiusa önmagáért beszél. Az autográfák közül különösen fontosak a dedikációk, melyek nemcsak az írók kapcsolatszerzőjére jellemzőek, hanem azok alakulására is. Beszédesebb példa az irodalomszervező Illyésről a könyvtárban található eddig feldolgozott 5645 kötetből – 2836 szerzőtől származó – 2328 ajánlás vagy Petőfi Arany Jánosnak ajándékozott, dedikált Béranger kötete, melybe további ajánló sorok halmozódtak: Aranyé, Tompa Mihályé, Lévy Józsefé, Szász Károlyé. E könyvtárak esetében az író kézírása szerves kiegészítője a nyomtatott szövegnek. Minél több a kézírás, annál értékesebb a könyv; ebből a szempontból a Szentkuthy-könyvtár az élenjáró. Huszonötezerre becsült könyvtárának egyharmada „tönkre van téve” indultatos megjegyzésekkel, reflexiókkal, modelljeire és regényeinek helyszíneire vonatkozó utalásokkal. A könyvtestre „íródott” információk része az átkötött, „áruhás” kötetstábla is. „...még legrosszabb időmben sem mondtam le egészen arról a fényűzésről, hogy minden fontos vagy kedves könyvemet beköttessem, ha csak szerényen is” – írja Babits saját, a „szegény író kizárólag használatra szánt” könyvtáráról.

A *közgyűjteményben lévő könyvtárak kezelésének, feltárásának gyakorlata, története* jelzi, hogy még mindig a múlt örökségeit görgetjük magunk előtt, hiszen a hatékony, folyamatos könyvtárépítő, könyvfeldolgozó munka nem teszi lehetővé vagy legalábbis lelassítja a possessori katalógusok építését. Az előző nemzedékektől örökölt cédula-katalógusok jórészt csak a dedikálások

tényét jelzik, a kéziratos bejegyzésekre való utalás hiányzik. Intézményeinkben tehát a természetesen felhalmozódott tennivalók következtében az írói könyvtárak rekonstrukciójához szükséges kutatómunka és katalógusépítés még hosszú évekig vagy évtizedekig nem lesz befejezve. A tanácskozáson megfogalmazódott az az igény, hogy írói könyvtáraink biztonsága, védelme, kezelése, kutathatósága, hozzáférhetősége érdekében a téma *kiemelt pályázati lehetőségeket* kellene élvezzen a jelenleg adott körülmények (a költségvetési közintézmények raktárainak krónikus helyhiánya, anyagi lehetőségeinek szűkösége) miatt, tekintettel a hosszú távú, s eredményt csak a legutolsó fázisban felmutató kutatásokra. Az újrafeldolgozás minden bizonnyal fontos, így például a Ráday Gyűjtemény könyvtárában zajló digitális feldolgozás már jelenlegi fázisában azt sugallja, hogy az eredmények átrajzolhatják majd Ráday Gedeonnak, a „magyar literátusok atyjának” pályaképét, melyhez a szakirodalom Kazinczy óta mind ez ideig alig tett hozzá. Sem a könyvtáros, sem az irodalomtörténész szakma nem mozdulhat egymás nélkül, ugyanis *nemcsak a fizikailag létező tárgyi könyvállomány, hanem az életmű egésze, a kéziratos hagyatékok* – Petőfi könyvtárának esetében egy 1849-es foglalási jegyzőkönyv – *s a már említett intézménytörténet, a bevételezési és hagyatéki listák is forrásként kínálkoznak a feltáró munkához*.

A konferencia – előadói Orlovsky Géza (ELTE), Berecz Ágnes (A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye), Körmeny Kinga (MTA Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteménye), Ratzky Rita, Kelevéz Ágnes (Petőfi Irodalmi Múzeum), Elekes Irén (Országos Széchényi Könyvtár), Kabdebó Lóránt (Miskolci Egyetem, Szabó Lőrinc Kutatóhely), Csaplár Ferenc (Kassák Múzeum), Endreffyné Takács Mária (Simontornyai Vármúzeum), Baranyai Katalin (Sárospataki Református Nagykönyvtár), Tompa Mária (Szentkuthy Alapítvány) – és a bemutatott könyvgyűjtemények részletes ismertetése aligha férhet el a híradás keretében. (Az előadások szövegét hamarosan olvashatják az érdeklődők a Petőfi Irodalmi Múzeum (www.pim.hu) honlapján. Az előadásokban ritmikusan visszatérő megközelítésmódokból csak két nagyobb, a *kérdéskör beágyazottságát* jelző, a könyvtárrendező s könyvtárt használó, olvasó íróra vonatkozó gondolatort emelnék ki, melynek információit semmilyen katalógus nem tükrözheti, mégis szorosan kapcsolódik a könyvtárak vizsgálatához.

A könyvtár olyan tér, amelybe ellátogatunk, de nem lakunk benne. *Az otthoni könyvtár* azonban megfosztja a könyvet minden társadalmi, kulturális, intézményes járuléktól, elsősorban *személyes tárgyi tartozék*, a lakótér megkülönböztetett része. Szentkuthy például hajnali négy-öt órakor vette használatba, ezért lakásában a kelő napra tájolt szobában rendezte be könyvtárát. A könyvek története szorosan kötődik az íróhoz, lakásához, a hely szelleméhez, ahol tárgyalt szempontunkból *előtörténetét*, valójában *célirányos életét* élte. Jól használható könyveket tartalmazó *munkakönyvtár* volt (mint Zrínyi Miklóse), a tudományok teljességét felölelő *enciklopédikus* nagykönyvtár (mint Ráday Gedeoné, aki egyben *bibliofil* szempontokat is figyelembe vett a gyarapításkor), vagy akár egy szélsőséges eset, „*Bibliotheca Extatica*” (Szentkuthy Miklós a Szellem Mámora Csarnokának nevezte könyvtárát, mely „nem is könyvekből áll, mert minden darabja élő személy, élő múzsa”).

Még különbözőségük tudatában sem állíthatunk fel általánosítható jellemzőket e könyvtárakról, az azonban bizonyos, hogy a többnyire *különös, egyéni elgondolás* szerint rendezett könyvtárak *helyrajza egy jól felépített gondolatrendszer mentén* állandósult, melyben gazdáik jól tájékozódtak jelenlétük nélkül is egy belső térkép segítségével. „Három kis kötet, vászonkötés, díszes, kék szín, dús aranyozással, Ilonka szobájába vezető ajtó mellett” – Babits kórházban, nagy gégeműtétje előtt veti a beszélgetőlapokra e sorokat, s kéreti a Shakespeare-műveket ágyához. „A német polcon a harmadik fölülről, keresztben” – írja Szabó Lőrinc feleségének vidékről, s a könyv postafordultával megérkezik. A *rekonstruálható elrendezés* – még ha akad is erre példa a Szabó Lőrinc vagy a Szentkuthy Alapítvány magánbibliotékájában, ahol megállt az idő –, többnyire ábránd, pedig nemcsak a gyakori használatról, hanem a kézközben lévő kedvenc és

a legfelső polcokra helyezett „számúzott” könyvekről is árulkodik.

Szinte az is bizonyos, hogy az olvasó író gyűjteménye minden esetben magán viseli – az olvasmányokon, az (oda vagy el) ajándékozott könyvek során keresztül – az *életrajz időbeli rétegzettségének* tükörképét. Kassák 1956-ig súlyos anyagi helyzetében közel száz dedikált kötetét adta el antikváriumoknak. Cs. Szabó László 8.000 kötetes könyvtárát kényszerült 1949-ben Belgrád rakparti lakásában hagyni anélkül, hogy rendelkezni tudott volna sorsa felől. A 35 éves emigrációban nehézkes beszerzéssel összehozott második, londoni könyvtára már más, a kultúrák közötti közvetítést felvállaló írói szerep körül szerveződött. Babits is egyfajta *tükörélelet* kölcsönöz könyvtárának, melyet az alkotás időszakai alatt elhanyagolt, az „mégis élt, nőtt, különösen magától, bizonyos természetes szaporodással, mint az élő szervezetek. Így rakódott le rétegekben egy *látható élettörténet*, mint a korallok palotái, eleven és folyton növekvő, kemény sejtekből épülve.”

Az alkotó munka és a könyv(tár)használat meglehetősen eltérő – egymást váltó, időszakos vagy egymást erősítő, egyidejű – szokásai kétségtelenül nyomokat hagynak a könyvtárban. Az írással elfoglalt Babits „kerülte” kedvenc könyveit: „...ez a kedves könyvtár hosszú hűtlenségemben is hű maradt hozzám” – írja Az én könyvtáram című esszéjében. A költő olvasói és alkotói éne periódusainak egyenrangú fontosságát és megosztott figyelmét hangsúlyozza ezekben a sorokban. Kassák ollóval megnyirbált folyóiratai nyersanyagként szolgáltak kollázsai készítéséhez. Szentkuthy számára még inkább forrás a könyvtár – „Faltam! Katalogizáltam! Művembe olvasztottam!” – , úgy is válogatta össze, hogy provokálja, szellemi párbajra hívja; s passzív, gondolkodó olvasóból rögtön aktív íróvá varázsoljon. „Könyveim margói... tele vannak jegyzetekkel, vezérszavakkal ott vannak fölírva a képekre vagy szövegekre vonatkozó gondolataim. Ezért

alig nevezhető könyvtárnak, inkább napló”. Százezer oldalt is meghaladó naplófeljegyzései és könyvtára „félíg hasznos” egymás nélkül, a keresztutalások a könyvekbe jegyzett dátumokra és aláhúzásokra is vonatkoznak.

A több éves/évtizedes feldolgozó munkájuk következtében kellő rálátással és problémáérzékenységgel rendelkező kutatók – könyvtárosok, muzeológusok, irodalomtörténészek – olyan *önálló, komplex, gyakorlati kutatási területről* adtak keresztmetszetet e tanácskozáson, mely egyes írói életművek vizsgálatának vonzáskörében, bár „módszertanilag” szükségképpen töredékeire hullva, rendszeresen felvetődött. Az irodalomtörténeti forráskutatások, az életrajzi megközelítésben felvetett könyvtárra vonatkozó kérdések „*irányjelző táblája*” ezen a konferencián az ellenkező irányba fordult, hiszen nemcsak a válaszok, hanem az újabb válaszokat eredményező, eddig fel nem tett *kérdések* is benne rejlenek íróink magánbibliotékáiban.

Libraries of Writers Conference at the Petőfi Literary Museum

It is wellknown that museums, collections or memorial houses of literary men were based on donations or bequests. On many occasions the making of a museum started with great book collections and later were completed with several collections of other fields. The bequests of writers are naturally well-connected to the history of the individual museums in which they were placed. In February 2002 a conference took place at the Petőfi Literary Museum on the importance of such bequests. The libraries of writers have a unique situation when acquiring or registering, since the value of the books are given by the importance of the owner himself. The history of the books is linked with the owner, with his home, where the volumes “lived their lives”, the order according to which they were arranged, and of course each and every book in such a library can bear significant pieces of information regarding the writer and his every day life.

A Pulszky Társaság közgyűlése Gödöllőn

H. Bathó Edit

Remek hagyományt teremtett a Pulszky Társaság azzal az elgondolásával, miszerint minden évben abban a városban tartja éves közgyűlését, amelynek múzeuma elnyerte „Az év múzeuma” megtisztelő címet. Így Százhalombatta, Jászberény, Budapest után ez év március 1-2-án Erzsébet királynő kedvelt városa, Gödöllő várta a Magyar Múze-

umi Egyesület tagjait. Bár az idő nem volt kegyes a kétnapos programhoz, de ennek ellenére mintegy százhusz fő sereglett össze az ország minden részéből. Az egyesületi tagok a Városi Múzeumban gyülekeztek, ahol Merva Mária igazgatónő elsőként rendhagyó múzeumi sétára invitálta a vendégeket. A vezetés különlegessége abból adódott, hogy az igazgatónő az emeleti előcsarnokban mikrofon előtt állva ismertette a látnivalókat, miközben a résztvevők a termekben sétálva,

hangszórókon keresztül hallgatták azt. A város legrégebbi épületében, az ún. Hamvaykúriában működő múzeum alapjait éppen ötven esztendővel ezelőtt rakta le Heltai Miklós helybeli történelemtanár, aki diákjaival együtt fáradhatatlanul gyűjtötte a múlt emlékeit. Az iskolaszintű kiállításból 1978-ban Polonyi Péter vezetésével Helytörténeti Gyűjteményt hoztak létre, ami 1988-ban már múzeumi rangot kapott. A múzeumi épület felújítása csupán két éve

fejeződött be, s ekkor készült el az esztétikusan összeállított, látványos állandó kiállítás, amely méltán nyerte el az elmúlt évben „Az év múzeuma 2000” címet. Különösen figyelemre méltó a múzeumot fenntartó Városi Önkormányzat odaadó gondoskodása és intézményfejlesztő törekvése.

A Pulszky Társaság 14. közgyűlésének a városháza adott helyet, ahol Gémesi György polgármester köszöntő szavai után megkezdődött a program hivatalos része, amelyen Éri István elnökölt. Elsőként Matskási István elnök adott számot az elmúlt esztendő történéseiről, Zádor Tamás, az Ellenőrző Bizottság elnöke az egyesület pénzügyi helyzetéről tartott beszámolót, majd Kriston Vízi József főtitkár ismertette a 2002-es év feladatait. Miután a közgyűlés elfogadta a beszámolókat, a tagozatok (közművelődési, ifjúsági, kismúzeumi, menedzsmet, restaurátor, művészettörténeti) ülésére került sor. A tagozatok a megoldásra váró aktuális problémákkal foglalkoztak, s ezeket később a közgyűlés elé tárták, ahol az illetékes szakemberek választ is adtak a felvetett kérdésekre. Egy hosszabb lélegzetű ismertetőt hallhattak a résztvevők Kótzsián Orsolyától az internetes múzeumi honlap működtetéséről. Az első nap egy ízletes vacsora elköltése után baráti beszélgetéssel és némi énekléssel zárult a Török Ignác Gimnázium ebédlőjében.

A második napon folytatódott a közgyűlés Matskási István elnökletével. Elsőként Mélykúti Csaba gödöllői helytörténeti kutató, a TKM nemrégiben megválasztott elnöke kapott szót. Elmondta, hogy az új vezetőség határozott szándéka a TKM-mozgalmat felendíteni, s folytatni a tematikus kiadványok megjelenítését, különös tekintettel a Rákóczi és a Kossuth évfordulókra. Ezután Soós István, az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa tartott előadást gróf Széchényi Ferenc életéről, munkásságáról, aki szeretett hazáját nemcsak a Magyar Nemzeti Könyvtárral és Múzeummal ajándékozta meg, de neki adta fiát, Istvánt, a legnagyobb magyart is.

Az előadást követően Füzes Endre, a decemberben megszűnt Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal munkatársa adott tájékoztatást a múzeumok millenniumi tevékenységéről. Megtudhattuk, hogy a hivatal 186 kiállítást támogatott, amelyek között különösen nagy számban fordult elő vallástörténeti, illetve egyéb tematikus kiállítás. A programok közül kiemelkedtek az egykori királyi városok és az országos múzeumok rendezvényei.

A beszámolót követően Fejérdy Tamás, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal igazgatója beszélt a KÖH felépítéséről, feladatairól, munkájáról. A hivatal, amely 2001. október 18-tól magába foglalja a két jogelőd (Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Kulturális



Merva Mária múzeumigazgató köszönti a közgyűlést
Director of the Gödöllő Museum welcomes the general assembly
Fotó – Photo: Kerényiné Bakonyi Eszter

lis Örökség Igazgatóság) feladatait, struktúráltan próbálja átfogni a regionális működési rend elvárásait. Legfőbb feladatuk a kulturális örökség javainak minden lehetséges módon való megóvása. A közgyűlés résztvevői több kérdést is feltek a régészeti és műemléki engedélyekkel kapcsolatban. Horváth Edina és Kertész Margit, a KÖH munkatársai az 1990-ben elindított „Nyitott kapuk” mozgalomról beszéltek, amelyben 1992 óta Magyarország is részt vesz. 1998-ban „Kulturális Örökség Napok” elnevezéssel a NKÖM vette kézbe a programot, s azóta minden évben egy-egy területet (közlekedési épületek, középkori templomok, oktatási intézmények) hangsúlyozva rendezik meg. Elmondták, hogy ebben az évben a helytörténeti gyűjtemények és a tájházak állnak a figyelem központjában, s szeptember 21-22-én ezek az intézmények várják majd az érdeklődő látogatókat.

Az előadások végeztével az elnök bezárta a közgyűlést, és közös ebédre invitálta a jelenlévőket. Bár jó néhányan az ebédet követően hazautaztak, de a résztvevők egy kisded csoportja még ellátogatott a város másik múzeumba, hogy gyönyörködhesen a pazarul felújított és berendezett Grassalkovich-kastélyban.

Elmondhatjuk, hogy a gödöllői közgyűlés kiválóan sikerült, köszönhető mindez a remek szervezésnek, a barátságos fogadtatásnak és a jó programnak. A Városi Múzeum kiváló házigazdája volt a rendezvénynek, s mindent elkövettek, hogy vendégeik igazán jól érezzék magukat. A Pulszky Társaság elnöksége igen jó érzékkel állította össze a közgyűlés

programját, amely érdekes és közérdeklődésre számot tartó volt, jól bizonyítja mindent az a tény is, hogy az egyesületi tagok igen aktívan vettek részt az egyes témák után kialakult vitában.

Mivel jelenleg még folynak „Az év múzeuma 2001” pályázat bírálatai, még nem tudhatjuk, hogy 2003-ban melyik település múzeuma látja vendégül a Pulszky-tagokat, de bízunk benne, hogy jövőre sem fogunk csalatkozni.

The General Assembly of the Pulszky Society in Gödöllő

The annual general assembly of the Pulszky Society - Hungarian Museum Association took place in the town of Gödöllő. It has become a tradition that each year the museum winning the title "Museum of the Year" hosts the two-day program of the conference. First the director of the Gödöllő Town Museum Mária Merva invited the participants to a unique guided tour in the museum and its exhibition then the discussions started in the town hall. President István Matskási gave an account of last year's activities, general secretary József Kriston Vizi outlined the tasks of 2002. The program continued with the sessions of the different sections discussing the every day problems of the museums, raising questions and searching for possible answers. The second day presentations were given about the activities of the museums during the Millennial Celebrations, about the newly established Bureau of Cultural Heritage and the programs of the "Cultural Heritage Days". Undoubtedly, all participants left Gödöllő with memories of a successful conference.

Új múzeumi honlapok

Sári Zsolt

2002 márciusában a Pulszky Társaság gödöllői közgyűlésén, két új honlapot mutattak be a szervezők. A két honlap sok tekintetben mutat hasonlóságot: 1. mindkettő a magyar múzeumoknak kíván bemutatkozási lehetőséget adni a világhálón; 2. mindkettő technikai működtetője a museum.hu, azaz Kotzián Orsolya és Giuseppe Scaricamazza; 3. országos kitekin-tésű, sokoldalú honlapok.

A Pulszky Társaság-Magyar Múzeumi Egyesület Fialat Muzeológus Tagozata már megalakulásakor célul tűzte ki egy internetes honlap létrehozását. A múlt esztendőben a társaság elnöksége felkérte a tagozatot a honlap megtervezésére. Időközben kerültünk kapcsolatba a museum.hu-t működtető házaspárral, akik felajánlották segítségüket a honlap létrehozásában. A Tagozat befejezte a honlap tervezését, írásokkal töltötte fel az oldalakat, hogy a márciusi közgyűlésen a tagság megismerkedhessen a Pulszky Társaság honlapjával. Bertáné Varga Judit és Gönczi Ambrus e cikk szerzőjével vállalta, hogy elindítják a honlapot, azzal a céllal, hogy minél több kolléga élhessen a világháló adta lehetőségekkel, és valóban egy napi frissítéssel működő, könnyen kezelhető, látványos, információban gazdag, színes, de szakmai honlappal lehet gazdagabb a magyar muzeológia.

A Pulszky Társaság honlapja a www.museum.hu/pulszkytarsasag címen található meg. A honlap felépítése egyszerű, könnyen áttekinthető és praktikus. A főoldalon mindig az aktuális cikkek, információk és a honlap rovatai olvashatók, amelyek folyamatosan bővülnek. Természetesen olvashatunk a társaságról, miért és mikor, milyen céllal alakult meg, mi jellemzi munkáját, tevékenységét. Az alapszabályt idézve „A Társaságot mint közhasznú szervezetet azon célkitűzés vezérli, hogy létevel és tevékenységével segítse a magyar múzeumok – az emberiség egyetemes kultúrájának tárgyakban megtestesült történetéről valló emlékek tárházai, a nemzeti azonosságtudat letéteményesei, a természettudományos megismerés nélkülözhetetlen eszközei – működését és fejlődését”. Ezt a célt kívánja szolgálni a most induló honlap is. Megtaláljuk rajta a tagozatok szervezeti felépítését, a választott tisztviselőket, a választmány tagjait. Külön írás szól a szervezet névadóiról: Pulszky Ferencről és Károlyról.

A honlap lehetőséget nyújt a tagozatok bemutatkozására is. A hírek rovatba kerülnek az aktuális információk, a múzeumokat, muzeológusokat érintő rendezvények, programok.

Külön rovatban adjuk közre a különböző pályázatokat, aktuális állásajánlatokat. Külön rovatuk van a kiállításoknak, ahol az állandó- és időszaki kiállításokról olvashatunk ajánlókat, és reményeink szerint minél több kritikát. Fórumot kívánunk adni azoknak a kollégáknak, akik szívesen mondanának véleményt kiállításokról. Ennek a rovatnak nem titkolt célja, hogy ne csak külsősök, újságírók, hanem szakmabeliek mondjanak véleményt.

„A hónap műtárgya” rovat minden hónapban egy-egy műtárgyat mutat be, amely kiemelkedő figyelemben kell, hogy részesüljön. Az első ilyen műtárgy a Vizsolyi Biblia.

A honlapon olvasható lesz a társaság negyedévenként megjelenő lapja, a Magyar Múzeumok internetes változata is. Mindig az éppen aktuális lapszámot megelőző negyedévi lesz teljes terjedelemben olvasható a honlapon, így megőrizzük a nyomtatott verzió aktualitását, újdonságát.

A honlapon is lehetőséget biztosítunk a társaságba való belépésre, hiszen letölthető és e-mail-ben visszaküldhető a jelentkezési lap.

A honlap készítői szeretnék, ha fórumként is szolgálnának a társaság weboldalai, ahol a múzeumban dolgozókat érintő kérdésekről bárki kifejtheti véleményét, elmondhatja gondolatait.

A társaság egyszerűsítette e-mail címét, így már működik és használható a pulszky@museum.hu elektronikus cím is, ahol várjuk észrevételeiket, írásait, hiszen a honlap csak akkor lesz működőképes, ha folyamatosan bővül és frissül új írásokkal, az aktuális hírekkel, információkkal: ehhez azonban valamennyiönk munkája szükségesletik.

Reményeink szerint hamarosan elindíthatjuk a honlap német és angol nyelvű verzióját.

A honlap technikai részének megvalósítását, folyamatos fenntartását és üzemeltetését a Magyar Múzeumok Honlapja elvállalta térítésmentesen, a kölcsönös együttműködés és segítségnyújtás reményében. Köszönet illeti ehelyütt is a felelős szerkesztőt Kótzsián Orsolyát, és a webmester Giuseppe Scaricamazzázt.

*

A másik honlap e két ember önálló vállalkozása, amely elsősorban a nagyközönségnek, a múzeumlátogatóknak szól: www.museum.hu (www.muzeumok.hu; www.muzeum.org). Postai elérhetőségük: MUSEUM.HU 1399 Budapest Pf. 701/1010.

A Magyar Múzeumok Honlapját – ahogy Pulszky Társaságot is – többek között az a célkitűzés vezérli, hogy létevel és tevékenységével segítse a magyar múzeumok működését és fejlődését – természetesen – a maga eszköze-

ivel: széles publicitást biztosítva a legkisebb magyar múzeumnak is. A honlap tartalmazza – a teljesség igényével – Magyarország összes múzeumát, kiállítóhelyét, s ezeknek ingyenes honlapot s e-mailt biztosít. Ezzel nemcsak azok a múzeumok járnak jól, amelyeknek még nincs honlapjuk, hanem azok is, amelyeknek már van, hiszen a közönség így egyszerű cím alatt (muzeumok.hu, museum.hu, muzeum.org) megtalálhatja Magyarország összes múzeumát, kiállítását, eseményét. Innen aztán természetesen továbbjuthatnak a múzeumok saját oldalaira, vagy egyenesen magukba a múzeumokba, hiszen ez az igazi cél.

Hogyan és mitől működik ez a honlap? Elsősorban a múzeumok által küldött friss információkból. Hiszen a naponta frissülő olvasmányok, adatok vonzzák az olvasókat, így tehát nő a honlap olvasottsága (mára elérte a napi közel 1000 letöltött oldalt). Megfelelő olvasottság esetén pedig reklámot tehetünk fel. Természetesen különböző pályázatokból nyernek forrásokat a működtetéshez. Nem elhanyagolható az sem, hogy már több múzeum honlapját is ez a cég működteti.

Mit tud nyújtani ez a honlap a múzeumoknak?

- saját webcímet, webterületet – magától értetődő cím alatt;
- e-mail címet;
- kiállítások, események, pályázatok reklámozását a honlapon és a sajtó informálását ezekről;
- szakmai fórumot;
- terveznek jutányos Internet-szolgáltatást is a múzeumoknak.

Az egyes honlapok bevezető szöveget és fényképet tartalmaznak az adott múzeumról. Az időszaki és állandó kiállítások, valamint az események is egy-egy szöveges ismertetővel és fényképpel szerepelnek. A jövőben tervezik fotóalbumok kialakítását is az egyes múzeumok számára, amelybe korlátlan számú fénykép kerülhet be.

Mit nyújt a honlap a múzeumlátogatóknak?

A honlapon hetente egy-egy múzeumot illetve egy-egy időszaki és állandó kiállítást kínál az olvasóknak. A főoldalon találhatjuk a muzeumok.hu híreit, a legfrissebb eseményeket, a hamarosan záró és nyitó kiállításokat. Természetesen van kiállításajánlójuk (itt hetente 6 kiállításról olvashatnak az internetezők), és van eseménynaptárunk is.

Kedvelt olvasmány a „Batyú” című rovatuk, mely arról kapta nevét, hogy „vesszük a kis motyónkat és világgá megyünk... legalábbis egy-egy múzeumi eseményre...” És aztán erről beszámolnak.

Kéthetente hírlevéllel is szolgálnak az olvasóknak – ezt azok a múzeumok is automatikusan megkapják, amelyek e-maillal rendelkeznek. Hírlevelük tulajdonképpen egy programajálól, mely nemcsak múzeumi, de más kulturális eseményekről is beszámol, ill. kiállításajánlóval szolgál. Ez a hiánypótló szolgáltatásuk különösen népszerű, naponta iratkoznak fel rá az olvasók.

Az olvasmányokon túl komplett keresést biztosítanak város és múzeumnév szerint is. Létezik olyan kereső program is, amely csak azon múzeumok nevét adja ki, amelyek garantálják a mozgássérülteknek az akadálymentes közlekedést.

Az esélyegyenlőség nevében a vakokra is gondoltak. A honlap eme verziója csak grafikai egyszerűsített változat. Tartalmilag megegyezik az eredeti honlappal. Ez a változat amerikai normák szerint készült, hiszen Amerikában a hivatalos szervek kötelesek olyan honlapot készíteni magukról, amelyet vakok is olvashatnak speciális programok segítségével.

A hónap folyamatosan frissül, hetente olvashatunk új információkat, kiállításajánlókat. Ez

azonban rajtunk is múlik, ha élni kívánunk a világháló adta lehetőségekkel, írunk kell magunkról! Statisztikai adatok bizonyítják, hogy az olvasók leginkább az aktuális eseményekért, kiállításokért látogatnak el, s térnek vissza a honlapra. Ezért fontos, hogy részletes információkat találjanak az időszaki tárlatokról, rendezvényekről. Ezek az események automatikusan feltűnnek a főoldalon néhány nappal a nyitás, valamint a zárás előtt. Ám kiemelten (vastag betűvel) kerülnek fel, ha van róluk ismertető anyag. Minden egyes időszaki kiállításnak külön helyet biztosítanak a főoldalon vagy a kiállítás-ajánlóban a kiállítás időtartama alatt legalább egy hétre. Ez azt jelenti, hogy a kiállítás ismertetőjéből néhány soros kivonat (fényképpel együtt) hívja fel a figyelmet a tárlatra.

Mindkét honlap a múzeumok érdekeit tartja szem előtt. Ezek segítségével tudunk eljutni még több emberhez, megadva a lehetőségét annak, hogy megismerjék múzeumainkat, kiállításainkat, munkánkat. Rajtunk múlik, tudunk-e élni a lehetőséggel, megbírkózunk-e a XXI. század új kihívásaival.

New Museum Websites

In March 2002 at the general assembly of Pulszky Society – Hungarian Museum Association two museum websites were introduced to the participants of the conference. The sites have several similarities; both are being made for Hungarian museums to present themselves on the internet, both are trying to be nationwide and versatile and both are operated by Orsolya Kótzian and Giuseppe Scaricamazza. The aim of the website of the Pulszky Society (www.museum.hu/pulszkytarsasag) is to help Hungarian museologists take the opportunities of the internet. Its structure is simple and the site is meant to be practical. One can find the latest news of the museum world, get to know the Society, its aim and activity as well as those of the sections inside it. The website will soon be completed with the English and German versions, too.

The other one, namely the MUSEUM.HU is an enterprise of two people and is focusing on the visitors. The site presents all the Hungarian museums, providing them with a free website of their own. MUSEUM.HU introduces a museum and a new exhibition each week and gives the latest news and information linked with the world of Hungarian museums – from closing exhibitions to special educational programs.

Kismúzeumok tanácskozása Túrkevéen

H. Bathó Edit

A Pulszky Társaság Kismúzeumok Tagozata 2001. december 4-én, a fennállásának 50. évfordulóját ünneplő túrkevei Finta Múzeumban tartotta országos tanácskozását. A tagozat résztvevői már az előző nap megérkeztek a nagykun városba, hogy jelen legyenek a múzeum jubileumi ünnepségén és az állandó kiállítás megnyitásán. A Finta Múzeumot fél évszázaddal ezelőtt Dankó Imre, a helybeli gimnázium akkori tanára, közismert néprajztudós alapította. A múzeum későbbi igazgatói, Györfly Lajos, Fehérvári Béla, Veress Éva ugyancsak kiváló szakemberek voltak, s az intézmény jelenlegi vezetője, Őrsi Julianna, a Nagykunság egyik országosan ismert kutatója. A jubileumi ünnepség résztvevőit Németh István, Túrkeve város polgármestere köszöntötte, majd az alapító-igazgató, Dankó Imre emlékezett vissza az ötven évvel ezelőtt történt eseményekre, illetve megnyitotta a múzeum „Hírünk a világban” című új állandó kiállítását. Ezt követően a Korda Vince Alapfokú Művészeti Iskola és a Ványai Ambrus Gimnázium diákjainak műsora következett, majd Peterdi

Vera történész-néprajzos bemutatta a jubileumra elkészült új Túrkevei Emlékkönyvet. Az ünnepséget vacsora és baráti beszélgetés zárta.

„A kismúzeumok jelene és jövője” címet viselő tanácskozás résztvevőit másnap reggel a Városházán Turi Imre alpolgármester köszöntötte, majd Poroszlai Ildikó, a Matrica Múzeum igazgatója beszélt a tagozat létrejöttéről és céljáról. Ezután Balpataki Katalin muzeológus és Matányi Tamás számítógépes szakember, a Matrica Múzeum számítógépes nyilvántartásának kialakításáról és használatáról tájékoztatta a jelenlévőket, majd Pammer Gabriella restaurátor a korszerű gyűjteményi raktározáshoz adott kiváló ötleteket a százhalombattai példa alapján. Romsics Imre, a Visky Károly Múzeum igazgatója arról számolt be, hogyan alakították ki a kalocsai múzeum nyilvántartását kevés költségvetéssel. Vigh Annamária, a NKÖM osztályvezetője előadásában a kisebb múzeumok jövőjét vázolta fel az új törvények tükrében, míg Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója a múzeumoknak a helyi társadalomban betöltött szerepét hangsúlyozta a jászberényi példa alapján. Merva Mária, a gödöllői Városi Múzeum igazgatója „Az

év múzeuma 2000” Mission Statement-jét mutatta be, Csongrádiné Balogh Éva régész pedig a százhalombattai őskori Régészeti Park kulturális jelentőségét taglalta. A tanácskozás zárásaként Őrsi Julianna, a Finta Múzeum igazgatója szólt a múzeumfejlesztés lehetőségeiről és korlátairól, példaként említve a helyi múzeumot.

A Kismúzeumi Tagozat 2002. szeptember 18-19-én tartja újabb összejövetelét a 125 éves fennállását ünneplő tiszafüredi Kiss Pál Múzeumban.

Conference of Smaller Museums in Túrkeve

The Section of Smaller Museums of the Pulszky Society held its conference at the 50-year-old Finta Museum in Túrkeve in December 2001. The participants came to discuss the present and future of smaller museums and exchange the experiences they gained while dealing with the questions of their daily work, such as storing, registration and the possibilities of improving the museum work. As everyone agreed that the existence of such discussions can help improve the further cooperation, it was decided that the next session would take place in Tiszafüred in September 2002.

Visszatekintés

Éveink száma

A jubileumi évfordulók tanulságai

Fejős Zoltán

A Néprajzi Múzeum története több megemlékezésre alkalmas határpontot kínál. Ha kiemeljük az intézmény múltjából az ilyen jellegű fontos fordulópontokat, változatos listát kapunk: az első néprajzi gyűjtés múzeumi gyűjteménnyé válása, az első adomány (1847), az első szakosodott feladattal megbízott szervezeti egység létesítése és a vezető múzeumór kinevezése a Nemzeti Múzeumon belül (1872), a gyűjtemény különálló épületbe költözése (1892), a múzeumi anyag „felállítás”, azaz megnyitása – vagyis az első állandó kiállítás elkészítése – látogatók számára (1898), és végül a jogi önállósodás kérdése, ami önmagában is képlekeny, több határidőhöz köthető esemény (1947-1949). Sarkítva úgy is fogalmazhatunk, hogy korántsem egyszerű egyetlen időponthoz kötni a Néprajzi Múzeum alapítását s így meghatározni „éveink számát”, továbbá a kiindulásként rituálisan kifejezhető kezdőpontot. Épp ezért tartom érdekesnek és fontosnak az intézményes évfordulók kérdését, melyek egyébként a szimbolikus gesztusok jellegzetes gyakorlataként a megerősítés és a devalválódás ellentmondását is hordozzák. Ki tagadná az ünnepi évfordulók jelentőségét a számvetés, a jogos intézményi féltés és büszkeség, a kultusz ápolása szempontjából, ugyanakkor kinek nem tűnt még föl, hogy a jubileumok sűrítése a száz, majd ötven évektől a negyedszázadokon át a ma már ötvenente meghatározott „kerek” évfordulókig inkább kilúgozza mindenket az értelmét. A Néprajzi Múzeum ebben az évben ilyen szabálytalan – ne is tagadjuk: mesterkélt kerek – jubileumhoz érkezett, amit rendhagyó módon, az évfordulók megemlékezések természetét felvillantva igyekszem az alábbiakkal „emlékeztetessé tenni”.

Évfordulótörténet

A Néprajzi Múzeum eddig háromszor tartott alapításának szentelt nagyszabású emlékülnevet: 1947-ben, 1972-ben és 1997-ben. Tudománytörténeti visszatekintések mellett ezek kanonizálták azt a ma már általánossá vált felfogást, hogy a múzeum alapítását Xántus János 1872. március 5-i, múzeumórré történt kinevezésének dátumával lehet azonosítani, amikor is a Magyar Nemzeti Múzeumon belül megalakult a néprajzi szakgyűjtemény gondozására hivatott Néprajzi Osztály. Ez a megfogalmazás a valóságosnál azonban többet sugall, hiszen a néprajzi anyag ekkor még csak jószerivel a Xántus-féle kelet-ázsiai gyűjteményből állt, így az „ethnographiai osztály”

nem is volt több, mint egy feladat meghatározása. „Nem volt egy krajczár dotációm se rendelkezésre – írta Xántus –, sőt dolgozószobám, de még asztalom vagy székeim se, tulajdonképeni földatom csakis arra szorított, hogy egyelőre a meglévő gyűjteményeket [a] pusztulástól megóvjam”.¹ Xántus János kinevezése a későbbiekben olyannyira nevezetes időponttá vált, hogy elfedi a kezdeti másfél-két évtized hiányosságait; éppen azt, hogy mindenről inkább szó volt, mint egy néprajzi múzeum kifejlődéséről. Az anyag alkalomszerűen ugyan lassan gyarapodott, elsősorban a világban utazó magyarok adományából, ám ami bekerült, az is ládába csomagolva állt az ásványtár folyosóján, s több, a gyűjteménybe illő tárgycsoportot pedig az Iparművészeti Múzeumnak engedtek át, mint például az 1873-as bécsi világkiállításra összegyűjtött magyarországi kollektiót. A kezdeti bizonytalanságot és az intézményi alapok roppant gyengeségét tanúsítja, hogy a néprajz iránt elkötelezettek maroknyi csoportja, Herman Ottóval, majd a Néprajzi Társasággal az élen rendre szorgalmazta egy hazai néprajzi múzeum létesítését. Ennek a reménybeli intézménynek egyik alkotórésze lehetett volna többek között – a Társaság javaslata szerint – a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának anyaga is.² Xántus halála után 1894-től Jankó János lett a néprajzi osztály vezetője, aki az addig összegyűlt tárgycsoportok számszerű adatait összesítve egy helyütt azt írta, hogy az osztály 1899. decemberével „fennállásának harminczadik évét fejezte be”.³ A kezdetet tehát elődjének a kelet-ázsiai expedícióhoz való csatlakozására tette. Ez a tény ugyancsak arra utal, hogy a néprajzi jellegű múzeumi munka hajnala és egy ilyen tárgyú szakmúzeum megalapítása csak a későbbiekben, az intézményi emlékezet megformálása eredményeként kapcsolódott elválaszthatatlanul egybe.

Az alapítástörténet mederbe terelésének fontos alkalmát és eszközét a Nemzeti Múzeum százéves jubileumi ünnepsége jelentette. A néprajzi gyűjtemény munkatársai kivették részüket az évforduló eseményeiben, ami bizonyára meg is erősítette az anyaintézményhez tartozás tudatát és fontosságát. Ezt elősegítette, hogy az osztály anyagi feltételei 1887 után valamicskét javultak, s a néprajzi gyűjtőmunka nem utolsósorban az új osztályigazgató, Jankó János energikus tevékenysége folytán valóban fejlődésnek indult. Az osztály mindhárom munkatársát ott találjuk a Nemzeti Múzeum évfordulójának tiszteletére kiadott reprezentatív múzeumtörténetet és a gyűjteményeket bemutató kötet szerzői között. Az 1902-es évforduló a néprajzi gyűjtemény szempontjából

az első három, korántsem egyértelműen sikeres évtized lezárultát jelentette. A jubileumi díszalbumban a magyar és a nemzetközi néprajzi gyűjtemények bemutatása ugyanakkor az anyaintézménnyel való kohéziót erősítette, s ezáltal kifejezte egy szakgyűjtemény intézményen belüli létjogosultságát és stabilizálódását. Az osztály történetét, feladatkörét összefoglaló Jankó János nem először értekezett e tárgykörben, de a centenáris kötet számára írta meg a hősor legteljesebb történetét. Nem rejtette véka alá a néprajzi anyag múzeumi meggyökereztetésének kálváriáját, ám az általa az osztály élén eltöltött nyolc év látványos gyarapodásai, az osztály 1898-tól látogatható kiállítása, a személyzet létszámának és az anyagi források bővülése miatt a visszaemlékezés mégis dinamikus fejlődés benyomását sugallja.⁴ A néprajzi gyűjtemény a múzeumi centenáriummal vált a Nemzeti Múzeum integráns részévé, ezért az osztály számára a jubileum jóval több volt, mint az első jelentékeny évforduló megünneplése. A centenárium éve vesztességgel is járt, váratlanul, fiatalon elhunyt az osztályigazgató, Jankó János.

Az 1902-es jubileumi esztendő követő évtizedekben különböző, ezúttal nem részletezhető intézményi változások mentek végbe, melyek adminisztrációs szempontból a néprajzi gyűjteményt is érintették. Az 1934. évi VIII. törvény cikk az addigi viszonylagos önállóságát jogilag megszüntette és működését az Országos Magyar Történeti Múzeum Néprajzi Táraként tette lehetővé. A beolvasztás ellenére a kortársak az 1924-től a tisztviselőtelepi iskolában elhelyezett gyűjteményt és kiállítást Néprajzi Múzeumként tartották számon. Munkatársai az adminisztratív, pénzügyi korlátok ellenére múzeumi osztályukra mint önálló intézményre tekintettek. A valóságos önállósodásra azonban csak a második világháború után került sor. A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa 1946. őszi előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1947-ben rendelkezett a Néprajzi Múzeum önállósításáról.⁵ Az intézmény jogi értelemben vett teljes körű megalapítását az előzmények, a múzeumi működés múltjának felidézése alapozta és erősítette meg. Ekkor került sor az önálló múzeum első jubileumi ünnepélyére, melyről a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, az *Ethnographia* a következő rövid hírt közölte: „A Néprajzi Múzeum 1947. december 23-án ünnepelte gyűjteményanyagának 100 éves, alapításának 75 éves jubileumát. A Múzeumban rendezett ünnepségen dr. Ortutay Gyula vallás- és közoktatási miniszter, Társaságunk elnöke méltatta a Néprajzi Múzeum eredményeit s bejelentette a múzeum önállósodását. Dr. Vargha László

főigazgató, Társaságunk főtákará ismertette a Múzeum történetét. A jubileumi ünnepet a Magyar Nemzeti Bank Pénzjegynyomdájának énekkara zárta be, Kodály: Karádi nóták című művének előadásával.⁶ Az önálló státusz elnyerése, a „nulladik” év az előzmények kettős jubileumával társult. Az előtörténet részeként már Xántus és Jankó is hivatkozott Reguly Antalra, aki a rokonnépek körében 1843 és 1847 között végzett kutatóútja alkalmával elsőként folytatott tudatos néprajzi tárgygyűjtést, de ennek jelentősége a Néprajzi Múzeum önállósulásakor vált az alapítás tudatának szerves részévé. Jankó 1902-ben még úgy fogalmazott, hogy „Reguly gyűjteményének a M. N. Múzeumban egy negyedszázadon semmi hatása sem volt. Ez az idő a néprajznak nem kedvezett.”⁷ A visszhangtalanságot, hiátust négy és fél évtizeddel később az intézményi emlékezet formálói az önállóságra való jogosultság értékes időbeli előzményeként hidalták át. Ekkor a Néprajzi Múzeum tevékenysége jelentősen kibővült, szervezettel átalakult, megújult. A visszatekintés az előrelépéssel vált teljessé. A nagyközönségnek szóló egyik tájékoztatóban megfogalmazódott az intézmény hivatása, amit a mai értelemben a múzeumi küldetés első nyilvánításának is tarthatunk: „A Néprajzi Múzeum feladata kettős: tudomány és nevelő. Gyűjtenie kell a népi kultúra hagyományos javait megőrzés és tudományos feldolgozás céljából; másrészt terjesztenie kell a társadalomban a néprajztudomány – a magyar néprajz – tudományos és társadalomnevelő szempontjait és eredményeit.”⁸

A múzeum 1972-ben fennállásának 100. évfordulóját ünnepelte, majd 1997-ben a 125-ikét. Ezekon tovább erősödött a korábbi gyakorlat, azaz Xántus János 1872-es kinevezésének kiindulópontként való elfogadása. A Reguly-féle gyűjtés természetesen nem felejtődött el, ám mintha vesztett volna az alapokat megerősítő szimbolikus jelentőségéből. A múzeum történeti múltját úgy látszik, ekkor már nem kívánták negyedszázaddal meghosszabbítani a finnugor rokonnépektől származó néhány tucatnyi tárgyra hivatkozva. Nagyobb szerepet kapott a múzeumi anyag számszerű adatainak felsorolása, annak nyilvánítása, hogy gyűjteményei révén a Néprajzi Múzeum a kontinens egyik legjelentősebb szakintézménye. A centenáriumi konferencia előadásait forgatva a figyelmes olvasó azonban burkoltan azzal is szembesülhet, hogy a múzeum többszöri költözés után sem került megfelelő, méltó saját épületbe. A százéves múlt tehát nem teljesítette be hiánytalanul a múzeum alapításának, létesítésének teljes menetét, ha úgy tetszik, lezáratlan maradt. Erre a 100 éves jubileum utáni években került sor, nem látva előre, hogy utóbb ismételt felvetődhet az intézmény elhelyezését oly hosszasan és károsan meghatározó ideiglenesség veszélye. 2002-ben rutinszerűen merült föl, hogy meg kellene ülni a Néprajzi Múzeum 130. évfordulóját. A motiváció érthető. Nem szerencsés –

véltjük –, ha a Néprajzi Múzeum kimarad a 2002. év bicentenáriumi múzeumi-közgyűjteményi megemlékezéseinek sorából, mert ezzel esetleg súlyra kisebbedik, múltba ágyazott rangja csorbul. Az ünnepségnek új jelentése merül tehát föl, mely azonban azt sugallja, mintha a múzeum mint tudományos és közművelődési intézmény az egyre sűrűsödő „kerek” évfordulókhoz kellene, hogy igazítsa tevékenységét. Ez nem így van, ezért sem készült a Néprajzi Múzeumban például „130 év – 130 műtárgy” vagy hasonló jellegű ceremoniális kiállítás, ám az esztendő minden fontos eseményét az évforduló jegyében rendezzük meg.

Jubileumok és az intézményi emlékezet jelentősége

A jubileumi megemlékezések, évfordulós konferenciák emelkedett hangvételi előadásai rendszerint az egyenes vonalú történelemszemlélet kifejeződései. Tanulságos, hogy ezek során mi szorul háttérbe, mi felejtődik el a szakmai-intézményi múlt eseményeiből, körülményeiből s mi bizonyul inspiratív előzménynek. Az utódok még a tudománytörténet keretében is előszeretettel élnek „mitosztörténeti” leírásokkal, melyek saját helyzetük elméleti igazolását, a kialakult rend védelmét szolgálják.⁹ Jan Assmann a társadalmi emlékezésről és identitásról írott könyvében megkülönbözteti a kulturális és a kommunikatív emlékezetet egymástól.¹⁰ Bár a szerző munkája más léptékű történeti folyamatokkal kapcsolatos, a különbségtétel jól alkalmazható kulturális intézmények, így például múzeumok története által meghatározott, „körülzárt” társadalmi jelentések, ismeretek jellemzésére is. Xántus János, Herman Ottó, Jankó János és mások följegyzései, véleményei értékes hirtetések a magyarországi néprajzi gyűjtemény alakulásának eseménytörténetéről. Személyes résztvevőként mondanak véleményt egy múzeumi szakág s tágabban egy tudomány szakintézményesülésének folyamatáról, annak sikeréről, buktatóiról, beváltott, beváltatlan terveiről. Tanúként a számukra még aktív jelen vagy a közelmúlt eleven örökségét – vagyis kommunikatív emlékezetét – rögzítik, illetve közvetítik számunkra. Érezhetően más viszont az intézmény létéből fakadó múltismeret, az a tudós generációk által felhalmozott kulturális emlékezet, mely szimbolikus eszközökkel „a tényszerű múltat emlékezetes múlttá” alakítja. Tudománytörténeti reflexiók, legyenek akár evokatív jellegűek, akár kritikai szemléletűek, épp úgy építőkövei ennek, mint az évfordulós emlékezései, a közösségi szolidaritást megerősítő, az intézményi hírnevet látványosan nyilvánító ceremóniák. A múzeumi gyűjtemények, kiállítások, egyetemi katedrák, a nagyművek egy-egyszakma intézményesülésének, professzionalizálódásának mérföldkövei, mindamelllett ezek a szakmai múlt folytonosságának az egyéni emlékezésen túllépő szervezett, szakosodott hordozói is. Mecha-

nizmusukat, jelentőségüket tekintve tehát az évfordulós fontos szerepet játszanak az intézmények nemzedékek időátlátán túlnyúló kulturális emlékezetének alakításában. A rituális keretet ugyanakkor úgy is felfoghatjuk, mint amely lehetőséget nyújt ahhoz, hogy minél több mérlegelő, a múlt meghatározott korszakainak összefüggéseit rekonstruáló kritikai elemzéssel töltsük meg, s ekkor egyúttal elkerülhető, hogy az évfordulós megemlékezések a monumentalista múltszemlélet melegágyának bizonyuljanak.

Jegyzetek

- ¹ Xántus János: A Magyar Nemzeti Múzeum Ethnographiai Osztályának története, s egy indítvány jövőjét illetőleg. *Ethnographia* III. 1892. 300.
- ² Magyarországi néprajzi múzeum. *Ethnographia* I. 1890. 93-98.
- ³ Jankó János: A M. N. Múzeum Néprajzi Osztályának gyűjteményei 1870-től 1899. december 31-ig. *Néprajzi Értesítő* I. 1900. 33.
- ⁴ Jankó János: A Néprajzi Osztály története. In: A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene alapításának századik évfordulója alkalmából. Szerk.: Szalay Imre. 337-348. Budapest, Hornyánszky, 1902.
- ⁵ Dr. Vargha László főigazgató jelentése a Néprajzi Múzeum felszabadulás utáni fejlődéséről a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának, 1949. június 20. Néprajzi Múzeum irattára 1/1949.
- ⁶ *Ethnographia* 59. 1948. 252.
- ⁷ Jankó 1902. 338.
- ⁸ A Néprajzi Múzeum ismeretterjesztő előadássorozata. Budapest, A kiadásért felel Dr. Vargha László 1947. 3.
- ⁹ Vö. Handler, Richard ed.: *Excluded Ancestors, Inventible Traditions. Essays Toward a More Inclusive History of Anthropology*. Madison, The University of Wisconsin Press 2000. 3-10.
- ¹⁰ Assman, Jan: A kulturális emlékezet. Budapest, *Atlantisz* 1999. 51-56.

The Number of Our Years The Lessons of the Anniversaries

The history of the Museum of Ethnography gives several opportunities to commemorate. The first donation (1847), the establishment of the first department and the post of a senior curator inside the National Museum (1872), the relocating of the ethnographical collection to a separate building (1892), the first permanent exhibition (1898) and finally the legal independence of the museum (1947-49) can all be regarded as dates worth celebrating. Although the importance of ceremonial anniversaries is obvious, the question, whether the regularity of celebrations make them less valuable, rises and is equally worth considering. The presentations, speeches of jubilee commemorations and conferences are the manifestations of a straight-line historical observation. Examining their mechanism and significance, anniversaries of course play an important role in the formation of the cultural memory of institutions, and thus they function as ritual frames in this process. Nevertheless, these frames could be regarded as tools to make more and more analyses on the interrelations of the past, in addition, not letting jubilee commemorations become bases of monumental historical observation.

Tíz éve szél ellen

Kolta Magdolna
Kincses Károly

Tizedik születésnapját ünnepelte 2001 tavaszán a Magyar Fotográfiai Múzeum, amely Kecskeméten, egy volt zsinagóga műemlék-épületében kezdte meg munkáját. A tíz év alatt 72.000 tételes induló fotógyűjteményét – amely a Magyar Fotóművészek Szövetsége történeti gyűjteményeként várta évtizedek óta az önálló múzeummá válást – megtízszerezte, és példamutató módon, a műtárgyvédelmi szempontok maximális figyelmeztetésével őrzi. A múzeumban 70, külső helyszíneken és külföldön további 50 időszaki kiállítást rendezett ez időszak alatt. Életre hívta az első fotótörténeti monográfia-sorozatát, *A magyar fotográfia történetéből* címmel, amelynek jelenleg már 24. kötete került a könyvesboltok polcaira. A klasszikus múzeumi feladatokon – gyűjteménygyarapítás, a meglévő anyagok konzerválása, restaurálása, műtárgyvédelmi szabályok szerinti őrzése, tudományos feldolgozása, kiállításokon való bemutatása – kívül foglalkozik műbírálattal, szakmai-módszertani segítségnyújtással, művészettörténészek, muzeológusok, fotósok szakmai továbbképzésével is. Azaz teszi mindazt, ami meggyőződésünk szerint egy országos gyűjtőkörű szakmúzeum feladata, noha működése gyökeresen eltér a magyarországi közgyűjteményektől, hiszen alapítványi formában, rendszeres költségvetési támogatás nélkül dolgozik, azaz magának kell a szakmai programokon kívül minden fillér fenntartási, működési költségét is megkeresnie. Ami nem kevés.

A tizedik év – a jubileumhoz méltóan – különösen fontos esemény volt a múzeum életében. 1998 óta járja a világot a *Fotográfusok – made in Hungary. Akik elmentek / Akik ittmaradtak* című kiállításunk. A három év alatt 13 helyszínen került bemutatásra Krakkótól Liverpoolig, Isztambultól New Yorkig, Prágától Milánóig. Az utóbbi évben Berlin és Párizs volt a helyszín. A kiállítás párhuzamosan mutatja be az emigrációban világhírűvé vált fotográfus-tehetségeket, akik látásmódjukat a Magyarországon töltött éveikben alapozták meg, és azon itthon maradt kor- és pályatársaikat, akiknek munkássága szűk körben válhatott csak ismertté. Ez a jelentős visszhangot kiváltott kiállítás szinte minden bemutatója után nyomtatott változatban is tovább élhet, hiszen magyarul, olaszul, franciául, lengyelül könyv formában, angolul, hollan-

dul, törökül, csehül és németül pedig katalógusként kíséri a kiállított képeket.

Hasonlóképpen jelentős események sorát hozta a MAGYart, a Franciaországban szervezett magyar kulturális szezon is. Múzeumunk három önálló kiállítást rendezett Párizsban, s két további kiállításon is bemutathatta gyűjteménye darabjait. A Maison Européenne de la Photographie, az európai fotóélet egyik kitüntetett jelentőségű helyszíne egy különleges kiállításunknak adott teret. *André Kertész* utolsó, halála előtt alig egy hónappal készült, saját lakása részleteit, apró üvegtárgyait ábrázoló fotói kerültek a falra, a tárlókba pedig azok a tárgyak, amelyek a képeken is felfedezhetőek.

A Musée de la Vie Romantique valódi elvarázsolt kastély, a különlegességekben igazán bővelkedő Párizsban is elbűvölő épülete. A Montmartre egy csendes utcájában meghúzódó ház Georges Sand villájaként látta vendégül a XIX. század közepének irodalmi és zenei jelességeit, most pedig múzeum (és gyönyörű kert, a valaha volt üvegházban kávéházzal). Idén nyáron a fotómúzeum anyagából megrendezte a *Kertész és Brassai előtt. A modernizmus gyökerei a magyar fotográfiában* című kiállítást. A XIX-XX. század fordulójának fotográfiáit bemutató tárlat az autonóm fotóművészet születésének tanúságtétele, hiszen a kiállított 90 kép íve a műtermes fényképészettől a pikto-

rializmuson át a modern művészfotóig terjed. A kiállítást az Adam Biro kiadó által megjelentetett francia-angol nyelvű katalógus kíséri. Múzeumunk nagy öröme, hogy egy osztrák-magyar vegyesvállalat jóvoltából sikerült a kiállítás képanyagát magyar-angol nyelvű kötetben itthon is megjelentetnünk. Harmadikként a Musée de Montparnasse-ban, a századelő legendás Montparnasse-i műteremháza közlöként egyedül megmaradt épületegyüttesben mutathattuk be a *Fotográfusok – made in Hungary* képeit.

Az itthon megrendezett kiállítások közül csak egy vállalkozásunkat emelnénk ki, az *Akik idejöttek. Magyarország képe a külföldi fotográfusok kamerája előtt* című tárlatot, amely terveink szerint egy kiállítássorozat első darabjaként került megrendezésre 2000 novemberében. Célunk, hogy összegyűjtsük a XIX-XX. század során Magyarországra látogató, itt fényképeket készítő ismert, esetenként világhírű külföldi fényképészek magyar vonatkozású alkotásait. Az összegyűjtött képek azzal szembesítik a nézőt, hogy az idelátogató, a fontos pillanatok megörökítésével hivatásszerűen foglalkozó művészek mit emeltek ki, mit tartottak megmutatásra érdemesnek Magyarország életéből. A kiállítás mellett CD-ROM-on is megjelentettük az eddig összegyűjtött képanyagot, több mint 60 szerző 450 képét. Az anyag egy fotóhungarika külföldgyűjtemény részévé vált.

A múzeum bejárati homlokzata – The facade of the museum





Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotók – Photos: Walter Péter

Múzeumunk kezdettől egyik legfontosabb feladatának tartja, hogy az utóbbi évtizedben egyre bővülő magyar fotós könyvkiadást a magyar fotótörténet legjelentősebb alkotóiról, legfontosabb stílustendenciáiról írott monográfiákkal gazdagítsa. *A magyar fotográfia történetéből* című könyvsorozatnak 2000-2001-ben nyolc kötete jelent meg (Simon Mihály: Összehasonlító magyar fotótörténet; Kincses Károly: Hogyan (ne) bánjunk (el) régi fényképeinkkel; Kincses Károly: A fotográfus, építész, festő Vydareny Iván; Báró Eötvös Loránd, a tudós fotográfus; Martsa Alajos és művészbáratai; Kincses Károly: Mítosz vagy siker? A magyaros stílus; Maurer Dóra: Fényelvtan. A fotogram története; L. Baji Etelka: Strelisky. Egy fényképészdinasztia száz éve).

A fotómúzeum kiemelkedő fontosságú hagyatékok őrzője, sok magyar fotográfus teljes életműve (fotói, negatívjai, könyvei, fényképezőgépei, személyes dokumentumai) került a múzeum tulajdonába. 2001-ben öt jelentős értékű gyűjteménnyel gazdagodtunk az örökhatályok jóvoltából. A magyar fényképezés két kiemelkedő alkotójának, *Vámos Lászlónak* és *Tokaji Andrásnak* életműve mostantól a fotómúzeumban található. *Fenyő János* a magyar reklámfényképezés egyik jelentős figurája volt, a múzeumba került

fotós életműve azonban nemcsak divat- és reklámképeit, hanem korai szociófotóit is tartalmazza. Párizsból kaptuk meg az Európai Iskola tagjaként ott élt *Rozsda Endre* festőművész fotós hagyatékát. Noha Rozsda Endre festői, grafikus pályája egyre ismertebbé válik, a közel 25.000 tételes fotós életmű feldolgozása után, meggyőződésünk szerint a tervezett kiállítással revelációként hathat majd a fotótörténet szempontjából is.

Tizedik évébe lépve, a Magyar Fotográfiai Múzeum kidolgozta következő évtizedét meghatározó szakmai stratégiáját. Eddigi alaptévékenységeinket (gyűjtés, konzerválás, tudományos feldolgozás, kiállításrendezés, könyvkiadás, oktatás, módszertani segítségnyújtás) továbbra is a legkonzervatívabb szellemben végezzük. Emellett viszont teljes egészében kiépítjük és működtetjük a XXI. századi (fotó-) múzeumi ismeretrendszer közvetítéséhez szükséges új formákat, újfajta prezentációs módszereket, és megeremtjük a lehetőség szerint teljes körű elektronikus-internetes hozzáférhetőséget saját gyűjteményeinkhez. Tapasztalataink szerint az utolsó 200 év történeti emlékeivel foglalkozó múzeumi gyűjtemények mindenütt szembekerülnek azzal a feladattal, hogy képanyagukat, kiállítási és tudományos feldolgozó munkájukat a digitális technika

felhasználásával tegyék teljesebbé. Ennek hiányában számolniuk kell azzal, hogy felhalmozott gyűjteményi anyaguk perifériakussá, a világ számára használhatatlan, holt anyaggá válik, intézményük poros raktárrá degradálódik. A most még kizárólagosnak mondható közvetlen múzeumhasználat (személyes látogatás, helyszíni kutatás) mellé felsorakozik az az igény is, hogy a világ bármely pontján található múzeumi gyűjtemények nyújtotta szolgáltatásokat számítógépen keresztül, otthonról, illetve a tudományos kutatók munkahelyükről vagy más kutatási helyről közvetlenül és azonnal, idő- és térbeli korlátozottság nélkül vehessék igénybe. Ennek a tendenciának hosszú távon egyetlen múzeum sem állhat ellen. Az ebből a felismerésből fakadó következtetések sarkallták a fotómúzeumot, hogy elkezdje „megkettőzni” saját gyűjteményét, s a valóságos tárgyak mellé felsorakoztassa az általuk hordozott információ virtuális képét, a kapcsolódó ismereteket pedig adatbázisokban rögzítse. Ami a majd hétszáz ezer gyűjteményi egységet számolva még jelent némi feladatot az elkövetkezendőkre.

Tíz esztendővel ezelőtt azt tűztük ki feladatunk magunk elé, hogy a Magyar Fotográfiai Múzeum nemcsak fotókat és az ezzel kapcsolatos ismerethordozókat gyűjti, hanem a jó embereket is. Jelenthetjük, ezen feladatunknak is megfeleltünk, dolgunkat nem végezhetnénk a nagyszámú önkéntes segítő, barát és önzetlen támogató aktív közreműködése nélkül. Folytatjuk!

Ten Years - An Uphill Battle

In the spring of 2001 it had been ten years since the Hungarian Museum of Photography was opened in an earlier synagogue building in Kecskemét with a collection of 72,000 photographs which has been increased tenfold since then. Several exhibitions were organised in the country and abroad and it has published a series of publications on Hungarian photography. The museum carries out a whole range of different activities from collecting, processing, conserving and exhibiting material to organising professional trainings, just like other national museums do, although it is operated by a foundation, without regular subsidies from the national budget. In 1998 a new exhibition was set up to introduce famous photographers of Hungarian origin. It was very successful, showing in several countries and it was published in a book and a catalogue in several languages. In France there was a special Hungarian cultural season organised where the Museum of Photography also turned up with its exhibitions. A new project of the museum is a series of exhibitions of photographs which have been taken in and about Hungary by foreign photographers in the 19th-20th centuries, to be published on CD ROMs as well. 2001 was an important year for the museum as its collections were enlarged remarkably, offering new opportunities for further projects. An inevitable part of museum activities is to organise, record and process the immense material with the help of modern methods that are more suitable to meet the requirements of a museum in the 21st century.

Számvetés

Megújult köntösben a Magyar Földrajzi Múzeum

Kovács Sándor

A millenniumi év végére Érd büszkesége, a városközpontban található egykori Pelikán-fogadó, majd Wimpffen-kúria, amely különböző közintézmények után 1983-tól az országos Magyar Földrajzi Múzeum otthona, teljes műemléki rekonstrukción ment keresztül. Ezzel a műemlékekben viszonylag szerény Érd egyetlen nagyobb, XIX. századi nem egyházi épülete, az 1830 körül épült kúriája, és a hozzá tartozó kiszolgáló épületei (eredetileg istálló és kocsiszín) ismét történelmi hangulatot árasztva növelik a városközpont patináját.

A város teljesen saját erőből, mintegy száz millió forintból újíttotta fel az épület-komplexumot és parkját. A külső támogatás hiányát pótolta a jó szervezés és lokálpatrióta lelkesedés, ami csodákra volt képes. A munkát az ÉVÁÉP Kht. végezte, igazgatója, Kovács Tibor vezetésével, fővállalkozóként. Az elsődleges feladat az épület szigetelése volt, mivel a kúria nagyrészt sósókúti mészkőből készült alapfalja és pincéje – a fennállás másfél

évszázada alatt – alaposan átvizesedett. A szigetelést elektródás földeléses módszerrel végezték. Ezt követően került sor a tetőcserép teljes cseréjére, a kémények korabeli stílusú átformálására, a mellékhelyiségek korszerűsítésére. A munkálatokat több váratlan tényező is hátráltatta. Kiderült, hogy az évszázados gerendák néhol annyira elkorhadtak, hogy nagy részüket cserélni vagy megerősíteni kellett. A padláson a második világháborúból visszamaradt aknagránátot is hatástalanítani kellett. Az elődök hanyag munkája miatt az épületet teljesen újra kellett vakolni. A festésben nagy segítséget jelentett, hogy az érdi Ipartestület Festőszakosztálya mintegy kétfélmillió forintos önzetlen munkát vállalva járult hozzá a költségek csökkentéséhez. Díszítésként a főbejárat timpanonjába hazánk állami címere, az udvari hátsó timpanonba pedig a fenntartó Érd város címere került. A főhomlokzaton már messziről jól olvasható, még a 70-es főút autósai részéről is a felirat: *Magyar Földrajzi Múzeum*, amit éjszakára megvilágítanak. Az épület előtti utat az eddigieknél esztétikusabb ostornyel-les lámpák világítják meg.

A belső park új kovácsoltvas kapukat kapott, és több mint kétszeresére bővült. A kertészeti munkák révén Érd legnagyobb, valóban városias színvonalú közparkja alakulhat ki. Merőben új történelmi épületként jelent meg a kúriával egyidős kocsiszín, amely megszabadulva az 1970-es évek ráépítéseitől, belső falaitól, a helyreállított boltíves kocsibeállóival egy kerti pavilon képét nyújtja. Műemléki érdekességén túl egy koncertterem, kótár vagy más kulturális rendezvény helyszínéül is szolgálhat.

A város millenniumi zászlóátadási ünnepségét 2001. augusztus 18-án a már reprezentatív főépület előtti utcaszakaszon tartották. Ekkor adta át Dávid Ibolya igazságügyi miniszter Érd polgármesterének a millenniumi országzászlót. Az eseménnyel kezdődött egy hónapos „Érdi Napok” programjaihoz a múzeum tartalmi munkájával is hozzájárult. Óvárosi helyismereti séta, múzeumi akadályverseny, honismereti tudományos konferencia, tajvani fotókiállítás, a Teleki Sámuel érem átadása dr. Dénes György karsztkutatónak, dr. Kubassek János vetítettképes előadása Tajvanról, és több könyvbemutató

A múzeum jelenlegi főhomlokzata – The present facade of the museum

Fotó - Photo: Boros Sándor





*A helyreállított kocsiszín
The reconstructed cart-house*

*A kúria hátsó kocsibeállója
The rear driveway of the mansion
Fotók – Photos: Kubassek János*

voltak ennek mozzanatai. Az idei évben jelent meg a múzeumigazgató eddigi életútját és szakmai munkásságát összegző és közkinccsé tevő könyve: *A jeles világjárók nyomdokain* című két kötetes kiadvány. A Cartographia Kft. gondozásában egy Magyarországról készült könyvsorozat részeként pedig a Balatonról szóló, több vonatkozásban is új ismereteket nyújtó, és eredeti fotókkal illusztrált könyvét mutatták be a múzeumban. A város honismeretének szolgálatában a múzeum és a köré csoportosult munkatársi gárda készítette dr. Kubassek János szerkesztésében Érd első honismereti olvasókönyvét. Főleg ennek szerzői mutakoztak be értékes előadásokkal a szeptember 24-i honismereti előadóülésen, de néhány újabban publikáló szakember meghívására is sor került. A számos ritka és archív fotóval illusztrált kötet az országos sajtóban is



több elismerő visszhangot kapott. A millenniumi könyvtermés gyöngyszemeként jelent meg Pest Megye Önkormányzata támogatásával a Kovács Sándor és Tarnay Tünde által

írt *Érd történeti emlékei* című kis turista-kalauz füzet, amelynek idén német nyelvű kiadása is várható. A múzeum segítségével képeslap, falinaptár és leporelló megjelentetésére is sor került.

The Renewed Hungarian Geographical Museum

By the end of the millennial year the pride of the town of Érd, the former Pelikán Inn or Wimpffen-mansion, functioning as the building of the Hungarian Geographical Museum since 1983 went through a complete work of reconstruction. The local government financed the one hundred million forint project, which included the renewal

of the building and the annex as well as the surrounding park. The completion of the work was celebrated in August 2001 along with the formal delivery of the town's millennial flag.

A Tiszazugi Földrajzi Múzeum

Kelemen Éva

Hazánk első földrajzi múzeuma a Tiszazugi Földrajzi Múzeum, a Szolnoktól délre fekvő Tiszaföldváron található. Gyűjtőterülete a Tisza és a Körös által határolt Tiszazugnak nevezett, mintegy 450 km² nagyságú kistáj. Gyűjtőköre a Tiszazug természeti és gazdasági földrajzára, valamint a területén elhelyezkedő 11 település (Martfű, Tiszaföldvár, Cibakháza, Nagyrév, Tiszakürt, Cserkeszölő, Kunszentmárton, Tiszaug, Tiszasas, Csépa, Szelevény) helytörté-

neti dokumentációs és tárgyi anyagára terjed ki.

A múzeum, Tiszaföldvár „Tabán” nevű ősi városrészén, a református templom mellett áll. Az Iskola utca 6. szám alatt levő egykori iskolaépület az oldalán látható napóráról könnyen felismerhető. Az udvaron különböző, az ország minden tájáról származó kőzetminta utal a múzeum természettudományos jellegére. Pl. a gránit Mórágryról, a permi vörös homokkő Balatonfüredről, a szalagos andezit a Mátrából, a réti mészkő Tiszakécskéről, a lajta mészkő Fertőrákosról való.

1956. szeptember 17-én a Magyar Dolgozók Pártja tiszaföldvári Községi Bizottságának és a Községi Tanács Végrehajtó Bizottságának tanácskozásán vetődött fel egy helyi gyűjtemény, múzeum létesítésének gondolata. Az akkor készült jegyzőkönyv b/2-es pontja szerint: „November 1-ig létre kell hozni egy földrajzi szakkört a község területe földrajzi helyzetének feldolgozására”. Megvalósításával dr. Varga Lajos egykori földrajz-történelem szakos gimnáziumi tanárt bízták meg, aki 1950 óta tanított a gimnáziumban és tekintélyes mennyiségű anyagot gyűjtött, készített és készítette



A Tiszazugi Földrajzi Múzeum épülete
The Tiszazug Geographical Museum

*A Tiszazug természeti értékei.
Részlet az új állandó kiállításból
The natural values of the Tiszazug.
Detail of the new permanent exhibition
Fotók – Photos: Kelemen Éva*

tett a földrajzi szertár számára. Az októberben megalakult munkaközösség célja elsősorban Tiszaföldvár és tágabb környezetének földrajzi szempontú dokumentációs feldolgozása volt, amely később a Tiszazug széles körű feldolgozására módosult. Ez volt az a mag, amelyből később a Tiszazugi Földrajzi Múzeum kialakult. A szakkör sajnos érdektelenség miatt nem sokáig működött. Dr. Varga Lajos azonban így ír a Járási Tanács VB. Művelődésügyi Osztályához címzett levelében 1956 december 8.-án: „... a vállalt munkát szeretném továbbra is folytatni, részemről minden anyagi igény nélkül, tisztán a földrajztudomány, a Tiszazug és a tiszazugi nép szeretete miatt is”. Később azonban Tiszaföldvár Községi Tanácsa és a Járási Tanács népművelési csoportja felkarolta a kezdeményezést, már novemberben kiutaltak 300 majd 1000 forint anyagi támogatást a Tiszazugi Földrajzi Múzeum létrehozására. Az összegyűlt múzeumi anyagot kezdetben a Kossuth utcai általános iskola egyik kis helyiségében raktározták. Majd a tárgyak, az iskola bővítése miatt, 1957 tavaszától a múzeumvezető lakására kerültek, ezt követően pedig a kultúrotthonban kaptak helyet. Az épület korszerűsítése miatt azonban ösztöl újra a vezető lakására került az anyag. Annak ellenére, hogy nem volt állandó helye a múzeumnak, folytak az állandó kiállítás előkészületi munkálatai, amely a helyi Lenin Tsz régi székházában (Weisz-féle ház), a későbbi új gimnázium helyén került bemutatásra. 1959. március 21-én nyílt meg a Tiszazugi Földrajzi



Múzeum első állandó kiállítása „A Tiszazug természeti földrajza” címmel. Ekkor vált teljessé a múzeum tevékenysége, a gyűjtő és a feldolgozó munka mellett népművelő munkát is végzett. A kiállítás és az ilyen jellegű múzeumi munka kísérletezésnek is számított, mivel ez volt az első földrajzi profilú múzeum Magyarországon. 1963 nyarán a volt „48-as Kör” székházába kellett átköltöztetni a teljes múzeumi és raktári anyagot. Az új helyen, a Széchenyi utca 34. szám alatt októberben nyílt meg „A Tiszazug népi használati és munkaeszközei és használati tárgyai” című kiállítás, amely sajnos nem sokáig volt látható. 1965 januárjában újabb költözködést kellett elviselnie a múzeumnak, de akkor már a jelenlegi, állandónak mondható helyére. A múzeum a gimnázium egykori ebédlőépületét kapta meg, amely az államosításig református iskola volt. 1965. október 3-án nyílt meg „A Tiszazug gazdasági fejlődése”, majd 1981-ben „a Tiszazug természeti viszonyai és

gazdasági fejlődése” című kiállításunk. 1963. július 1-től vált az akkor megalakított Szolnok Megyei Múzeumi Igazgatóság egyik tagmúzeumává. A Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztálya a múzeum kiállításainak, gyűjteményeinek szakszerűsége és értéke alapján 1965-ben nyilvánította hivatalosan is tájmúzeummá, Tiszazugi Földrajzi Múzeum elnevezéssel.

1956 szeptemberétől 1965 júliusáig vezette dr. Varga Lajos az intézményt, aki szakmai tudása mellett nagy odaadással, önzetlenséggel, kilenc évig társadalmi munkában végezte kísérletnek számító munkáját. Az ő személyisége meghatározta a múzeum egész tevékenységét. Helyét 2000 szeptemberéig lelkes és megbízható egykori tanítványa és segítőtársa, Szlankó István vette át, aki képzett rajztanárként és fotósként több száz tablót és térképet készített a múzeum kiállításai számára. Az ő nevéhez fűződik a múzeum falát díszítő napóra elkészítése, a múzeumi fotólabor és a több ezer

darabot számláló fotótár létrehozása. Szlankó István nyugdíjba vonulásáig irányította az intézményt.

A Tiszazugi Földrajzi Múzeum két kiállítóteremmel (110 m²), két raktárhelyiséggel és -épülettel rendelkezik. Múzeumunk igazi szakanyaga a természettudományi gyűjtemény, amelyet több mint 2.600 db kőzet- és ásványminta, valamint 250 db fűrómag alkot. Az utóbbiak a Tiszántúlon és a Délkelet-Alföldön végzett kőolaj vagy hévíz kutató geológiai fúrások anyagából származnak. A gyűjtemény a különböző szakmai kirándulások, gyűjtőutak és ajándékozások által az alapítástól kezdve folyamatosan bővül, így abban nemcsak tiszazugi mintadarabok találhatóak. A 295 darabból álló őslénytani gyűjtemény hazánk harmadik legnagyobb őslénytani nagygerinces gyűjteménye. A Tisza medréből előkerült mamut, őstulok, ősbölgény, óriásszarvas maradványok alkotják a látványos gyűjtemény zömét. Az anyag tudó-

mányos feldolgozását Vörös István (Nemzeti Múzeum) végezte el. A szerény régészeti anyagot a szántás, a földfejtések során előkerült szórvány maradványok és a tiszaföldvári téglagyár területén feltárt régészeti lelőhelyek leletanyaga jelenti. Ezek a tárgyak azonban nemcsak régészeti, hanem geográfiai szempontból is értékesek, hiszen elődeinknek telephelyük kiválasztásában a különböző természetföldrajzi tényezőket is figyelembe kellett vennie. A Tiszazugban ezek az őskori telephelyek csaknem mind a régi Tisza és Körös meder mellett, a magas parton találhatók. Közel 1500 db néprajzi tárgyat őriz múzeumunk. A háztartások, a növénytermesztés, az állattenyésztés és néhány kismesterség eszközei és szerszámjai adják a gyűjtemény alapját. A legértékesebb darabot ebből az anyagból egy 1968 nyarán Martfű környékén, a Tisza mederből előkerült, 5 méter hosszú és 90 cm széles bődönhajó jelenti, amelyet egyetlen fatörzsből vájtak ki. Térképtárunk majdnem 200 év, Tiszazugra vonatkozó térképeit tartalmazza eredeti vagy mérhető másolatban (kb. 500 db), de országos viszonyokra vonatkozó térképlapok és atlaszok is találhatóak. Igen értékesek a talajtérképeink, valamint a Vízügyi Igazgatóság Cibakházi kirendeltségétől kapott egyedi, kézzel színezett ármentesítési térképek. Fotótárunk jelenleg kb. 15 000 fekete-fehér felvételt és kb. 5000 színes diapozitívot őriz. Ezek nagy része a Tiszazugban készült különböző témákkal (mezőgazdaság, ipar, természetföldrajz, településföldrajz, helytörténet stb.), gyűjtő utakkal és kirándulásokkal van (pl. Ódorvári táborozás) kapcsolatban. Az adattári és történeti dokumentációs gyűjteményt is elsősorban a Tiszazugra vonatkozó szakdolgozatok, disszertációk, tanulmányi versenyre készült dolgozatok, visszaemlékezések alkotják. A egyes adattári anyag néprajzi, történelmi és helytörténeti, természet-, gazdaság- és településföldrajz jellegű tanulmányokból áll.

1950-től kezdve gyűjtjük és rögzítjük Tiszaföldvár meteorológiai, elsősorban csapadék adatait. A Tiszazug több mint 300 artézi kút-

jának vegyelemzése ugyancsak megtalálható az adattárunkban. Jelentős értéket képvisel a történeti dokumentációs gyűjteményünk (több mint 4000 db), amelyet képeslapok, régi iratok, oklevelek, nyomtatványok (plakátok, meghívók stb.), szerződéses, alapító iratok, rajzok, régi iskolai óratervek, a tiszaföldvári György-féle nyomda iratai, üzleti könyvek, Cibakházi Árvízmentesítő Társulat szakasz-mémókösségének jegyzőkönyvei stb. alkotják.

Könyv- és folyóirat állományunk nagy része hazánkra vonatkozó földrajzi irodalom. A klasszikus általános-, regionális, természeti- és gazdaságföldrajzi munkák mellett geológiai, csillagászati, növénytan, állattani, néprajzi, statisztikai könyvek, valamint szépirodalmi kötetek is megtalálhatók könyvtárunkban. Folyóiratárunk több mint 800 kötetre tehető. Természetesen betekintést nyerhetnek az érdeklődők a legfontosabb földrajzi szaklapok (Földrajzi Értesítő, Földrajzi Közlemények, Földgömb) egyes évfolyamaiba (rég és legfrissebb számai), de ezenkívül más egyéb folyóirat pl. a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Néplap, a Búvár, a Honismeret, az Élet és Tudomány, Jászkunság stb. számaiba is. Külön cikkgyűjteményünk van a Tiszazugra vonatkozóan ezekből a folyóiratokból, amely a több ezer oldalnyi sajtóanyagból egy konkrét témára és helységre való keresés megkönnyítését szolgálja.

1993-ban a református egyház visszaigényelte a volt iskoláját, s mivel az egyházi javak átadásának végső határidejét 2011-re tolták ki, ezért a többszöri költözési időpont módosítása miatt sokáig nem volt látható új kiállítás. A múzeumi munka így elsősorban a gyűjteménygyarapításra, a gyűjtött anyag feldolgozására, katalogizálásra és új számítógépes nyilvántartási rendszer kialakítására korlátozódott. Végül az évek óta tartó bizonytalan helyzet ellenére, a millenniumi év megyei rendezvénysorozatához kapcsolódva, 2001. június 2-án megnyitottuk a „*Mi hát a varázs e tájon*” – *A Tiszazug fejlődése az elmúlt évezredek során* című új állandó kiállításunkat. Ebben az évben a múzeumügy végső rendezésére és támogatására a tiszaföldvári

önkormányzat egy, a két világháború között épült általános iskolát és az udvarában álló egykori tisztartó házat ajánlott fel. Az épületek felújítása a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal támogatásával fog megtörténni, reméljük a közeljövőben. Így a tiszaföldvári Tiszazugi Földrajzi Múzeum átköltöztetéséig változatlan helyen várja a látogatókat.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

The Geographical Museum of Tiszazug

The Tiszazug Geographical Museum in Tiszaföldvár is the first of its kind in Hungary, collecting materials in relation to the natural and economic geography of the Tiszazug Region as well as the relics and documentation of local history connected with the 11 settlements of the region. The museum is situated in the historic part of Tiszaföldvár in a former school building. The idea of setting up a collection of local history was brought up in 1956 by local and national authorities of the ruling party. The local secondary school and its excellent teachers organised a society to collect and study materials from the region. These were the origins of the museum of today. Since then the collection has been moved from one place to another. The first permanent exhibition was inaugurated in 1959 and in 1965 it became an official regional museum under its current name. The main focus is on the collection of natural history, owning several samples of rocks, minerals and drill cores. There is a large palaeontological collection consisting of mammoth, aurochs and other zoofossils. The archaeological and ethnographic collections are smaller, although the documentation is very rich, we can find rarities of maps, photographs, studies and dissertations dealing with the geology and geography of the region. The meteorological data of the region have been recorded since 1950. The library has been collecting any publications relevant to the general, regional, natural and economic geographical focus of the museum. In need of a permanent place for its collections the museum was mostly restricted to enlarging and processing material, but finally in the framework of the millennial celebrations the new permanent exhibition was opened in 2001 and the museum was offered another building to be renovated and later used as a permanent venue for its collections.

A Duna Múzeum

Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum

Szőkéné F. Erzsébet

A múzeum épülete Esztergom mai belvárosában, a festői Szenttamás városrész lábánál található. A kora Árpád-korban ezen a területen az örmények villa Ermen nevezetű községe terült el, mely a tatárjárás során elpusztult. A terület királyi birtokká vált, a magyar királyok a Szent Ágoston rendnek adományozták. A szerzetesi rend Szent Anna

tiszteletére templomot, kolostort épített, melyhez később teológiai főiskola csatlakozott. (Az épületgyűttes maradványai a török uralom idején romba döntött Esztergomot ábrázoló metszeteken is jól láthatók.)

A Szent Anna kerület (contrata S. Annae) romjaira a XVII. század végén épült Zsember (Sember) település központja a mai Vörösmarty utca - Kölcsey utca vonala volt. A terület szomszédságában lévő Szenttamást az esztergomi káptalan kapta meg Zsemberrel

együtt. A káptalani birtok központja Szenttamás község lett. Valószínűsíthető, hogy az 1730-as években a kanonok építtette a káptalani házat, melynek első ismert képi ábrázolásán, Leopold Werner „Strigonium Gran” rézmetszetén 10. szám alatt „Das Dom Capitul” néven jelöli az emeletes épületet. (A metszet leletkezését a művészettörténet 1735 körülire datálja.)

Arra, hogy az épület az 1746/47-es években már állt, Galgóczy János (Joannes

Galgóczy) kanonoknak az érsekhez intézett leveléből következtethetünk: „46/47. évben építettem a káptalani ház melletti kápolnát...”. 1770-ben készült Felkis Antal (Antony Felkis) térképe a káptalani városról, melyen az A-val jelölt káptalani háztól északra eső terület – a mai városközpont – teljesen beépített, az utcavonalak meg-egyeznek a mai viszonyokkal.

Az épület irodalmi említése 1790. február 20-hoz köthető, amikor falai között őrizték a magyar királyi koronát. (II. József 1790. január 28-án rendelte el a korona Bécsből Budára történő szállítását, az út egyik állomása volt Esztergom.) Még két képi ábrázolást kell megemlítenünk az épület múltjából. 1830 körül keletkezett a szenttamási káptalani uradalom központját ábrázoló tervlap. A rajz a központi épület földszintjét ábrázolja. Johann Aminger szépiája rajza (1834) az épületet az udvari homlokzat felől ábrázolja, mely ábrázolás lényegében megfelel a ma ismert képének.

Az épületben az első világháború végéig működött a káptalan jogi-gazdasági központja. A trianoni békeszerződés a káptalant is jelentős birtokaitól fosztotta meg, így a káptalan az épület emeletét Mile Lajos ügyvédnek adja életfogytiglan lakásul. Az épületet a második világháborúban több belövés is érte, ekkor elvégezték az elodázhatalan állagmegóvási munkálatokat, majd 1955-ben felújították. Az '50-es évek közepén kerül a pilisi erdészet tulajdonába, amelytől 1976-ban vásárolta meg a vízügy.

Eseményekben bővelkedett az a közel száz esztendő, amely a vízügyi szakma első, nyilvános bemutatójától egy új technikatörténeti múzeum megalapításáig vezetett. 1896-ban, a millennium évében rendezett országos kiál-



A felújított múzeumépület – The renovated museum building
Fotó – Photo: Vizy Zsigmond

lításon külön kiállítási csarnokban mutatkozott be a magyar vízépítészet. A csarnokban felhalmozott „kincsek” azonban a kiállítás lebontása után nem maradhettek együtt. Kiállítóik részben visszaszállították, részben az akkor alapított Mezőgazdasági Múzeumba kerültek. Amikor 1934-ben a Mezőgazdasági Múzeumot átszervezték, az új vízügyi bemutatón fel nem használt anyagtól a múzeum meg kívánt szabadulni. A műszereket a Műegyetem vízépítési tanszékének juttatták, a dokumentációs anyagot pedig a Földművelésügyi Minisztérium vette át. Innen

az anyag jelentős része a Vízrajzi Intézethez került, ahol megalakították a Vízrajzi Intézet Múzeumát, ahol már korábban is gyűjtötték a megszűnt és még létező vízügyi állami hivatalok – ügyvitelben már nem szükséges – iratait és terveit. A második világháború és az azt követő intézeti átszervezések sem kedveztek a gyűjtemények egyben maradásának, gyarapodásának.

A vízügyi emlékek összegyűjtése és kiállításon történő bemutatása csak a XX. század második felében került ismét napirendre. Az Országos Vízügyi Főigazgatóság Főigazgatói Kollégiuma 1961-ben határozott vízügyi múzeum létesítéséről. A Magyar Vízügyi Múzeum első, ideiglenes működési engedélyét 1973-ban adták ki. Az alapítást követően a múzeumnak állandó kiállítása nem volt, a múzeumépület végleges helyéről 1976-ban született döntés, ami Esztergom városát gazdagította egy új közgyűjteménnyel. A Duna-kanyar mind régészeti, mind képzőművészeti gyűjteményekben gazdag, így ez a technikatörténeti emlékeket gyűjtő és bemutató közgyűjtemény szerencsésen egészíti ki a látóivalok gazdag választékát.

A múzeum elsősorban a magyar vízgazdálkodással – ármentesítéssel, víz- és folyamszabályozással, vízhasznosítással, víziutak kiépítésével, továbbá a lakossági, mezőgazdasági és ipari vízellátással, a vizek tisztaságának védelmével – kapcsolatos muzeális értékű tárgyakat, dokumentumokat gyűjti, dolgozza fel és tárja a látogatók elé. Gyűjteményei értékes ritkaságokat őriznek, pl. Széchenyi István gazdasági levelezésének egy részét; az első hazai mérnöképítő intézet, az Institutum Geometrico et Hydrotechnikum eredeti tankönyveit, vagy a polihisztor olasz

A „játsszósza” – The „Playroom”

Fotó – Photo: Mézes Nándor



hadmérnök, Luigi Ferdinando Marsigli gróf 1726-ban Amszterdamban kiadott Duna mappációját.

Az 1980-ban megnyitott első állandó kiállítás *A Duna és a magyar vízgazdálkodás története* címet viselte. A kiállítást 18 évi működés után 1998-ban bontották le, és ezzel kezdetét vette a múzeumépület teljes rekonstrukciója.

Az átalakítást tervező építésznek – Mújdricza Ferenc – az épület műemlék jellege miatt nagyon sok szempontot kellett figyelembe vennie a tervek elkészítése során. Első ütemben a múzeum gyűjteményei: könyvtár, dokumentációs gyűjtemény, térképtár és képgyűjtemény kaptak új otthont az épület tetőterében kialakított terekben. Az építéssel párhuzamosan folyt az intézmény számítógépes hálózatának fejlesztése is. Minden gyűjtemény és a múzeumi adminisztráció is rendelkezik hálózatra kapcsolt számítógéppel és Internet elérhetőséggel. A gyűjtemények feldolgozása saját fejlesztésű múzeumi program alapján történik.

Az építés második ütemében a kiállító termek és a látogatók kiszolgálását biztosító épülethez kapcsolódó kialakítása történt meg. A küllemében és a működés körülményeiben megújult Duna Múzeum 2001. október 9-étől várja ismét látogatóit. A kiállítás főbb tematikai egységei: a víz fizikai és kémiai tulajdonságai; vízszabályozások, árvi-

zek, árvízvédelem, a magyar térképészet története; a vízellátás-csatornázás története, egyetemes és magyar technikai és vízügyi kronológia. Az új kiállítás rendezői arra törekedtek, hogy minden korosztály megismerhesse életét vízünket. Mozgó makettek, interaktív játékok, videobemutatók szolgálják az élményekben gazdag ismeretszerzést.

Külön is meg kell említeni a gyermekek számára kialakított „játsszósobát”, amelyben egy pancsolómedencére telepített makettek segítségével tanulmányozhatók a víz fizikai törvényei (zsilip, kút, szivattyú, vízikerek, hullámozgató stb.). Az itt berendezett „mini laboratóriumban” pedig különféle kémiai kísérletek, vizsgálódások végezhetők. Mindezekhez két munkafüzet készült óvodások és kisiskolások, valamint felsőtagozatos, ill. gimnáziumi tanulók számára, amelyek a múzeumi foglalkozásokon és otthon is végezhető játékokat, feladatokat tartalmaznak.

The Danube Museum The Hungarian Museum of the Protection of the Environment and Water Supplies

The museum building is situated in the downtown of Esztergom, which has been inhabited for almost a thousand years. The building itself was probably built in 1746-47. The Hungarian royal

crown was kept there for some time on its way to Vienna. Until the end of World War I it functioned as the legal-economic-administrative centre of the chapter of Esztergom. Between the two world wars it was owned by a lawyer who used it as a flat. After it had been damaged in World War II, the building was reconstructed in the 1950s. Between the 1950s and 1976 it was owned by the Pilis Forestry Office, since then it has belonged to the Ministry of Water Supplies.

The first exhibition on waters was opened nearly a hundred years ago, but its exhibits were returned to their owners after the millennial national exposition in 1896. Between the two world wars separate collections were organised and re-organised, then a museum was established to represent the activities of the Hydrographical Institute, but in World War II it was suspended and scattered. A national hydrological museum was planned in the 1960s and the plans had been carried out by the middle of the '70s in Esztergom. The Danube Bend has been rich in artistic and archaeological collections, so the new exhibition collecting technical-historical relics, offers new complementary experience to visitors. The main focus of the museum is on the management of Hungarian waterways and water supplies, anti-inundation work, river control and water purification, collecting all the documents and objects related to these fields. Apart from the exhibition there are archives, a library, a collection of maps and pictures, equipped with a computer network in the renovated building complex. The new exhibition offers several interactive facilities for children and adults alike, providing them with more information and a source of enjoyment.

A Jósa András Múzeum Kozák-gyűjteménye

Szabó Sarolta

A Szabolcs Vármegyei Múzeumot Jósa András megyei tisztii főorvos alapította 1868-ban Nagykállóban. A megyeszékhely Nyíregyházára kerülése után néhány évvel, 1899-től a vármegye múzeumát az újonnan megépült megyeháza épületében helyezték el. Az akkor még kifejezetten régészeti orientált múzeum 1918-ban vette fel alapítójának nevét. A Jósa András Múzeum néprajzi gyűjteményét Kiss Lajos hozta létre, aki 1912 decemberében kezdte múzeumi tevékenységét Nyíregyházán, s folytatta csaknem 36 éven át, egészen 1948-ig. A Jósa Múzeum fejlesztésének gondolata, a néprajzi osztály felállításának szükségessége mintegy fél évszázaddal a múzeum megalapítása után, 1919-ben merült fel, addig mindössze 42 darab tárgy reprezentálta Szabolcs néprajzát. Az elhatározást tett követte, s még ebben az évben 310 darab tárggyal gyarapodott a néprajzi gyűjtemény, egy része aján-

dékként, másik része vásárlásként került a múzeum tulajdonába. Ennek az évnek kiemelkedő szerzeménye volt az ún. Kozák-gyűjtemény, amely ma is a néprajzi gyűjtemény egyik legértékesebb részét képezi. Az 1919/20. évi alispáni jelentés a következőkről számol be: „Kiss Lajos múzeumőr csak helyben gyűjthet apróbb tárgyakat; sikerült neki 310 drb-ot szereznie. Ennek felét teszi Kozák István főgymnáziumi rajztanár keramikai gyűjteménye és 31 drb mézeskalács mintafája, mely hogy múzeumunké lett és nem került üzérkedők kezébe, idejekorán megtett intézkedéseim eredményezték”. Kiss Lajos szakértői véleményében, amelyet 1919. október 20-án az alispán felkérésére készített a gyűjteményről, erre külön is felhívta a figyelmet: „Kozák István rajztanár úr, helybéli lakos 147 darabból álló keramikai gyűjteményét és 31 drb mézeskalács mintafáját eladni szándékozik. Erkölcsi kötelességének tartotta azt elsősorban múzeumunknak felajánlani. Alulírottak (Kiss Lajos és dr. Dohnál József) a gyűjteményt megnéztük, s a látot-

tak után legjobb tudomásunk szerint a Jósa Múzeum részére való megvásárlását nemcsak ajánlani tudjuk, hanem tisztelettel kérjük, annyival inkább, mert a háborúban könnyűszerrel meggazdagodtak, úgyszintén az üzérkedők hihetetlen árakat ígérnek azért, meg is veszik és ami a legszomorúbb, legtöbbször külföldre szállítják azokat ... A cserépedényeket és a mintafákat 7100 koronára taksálta Kozák tanár úr, azonban múzeumunknak 5500 koronáért hajlandó átengedni...” Végül is a gyűjteményt 5500 koronáért vásárolták meg a millenniumi alapból, és 1919. október 25-én Kiss Lajos múzeumba szállította a tárgyakat. Erről még aznap jelentést tett az alispánnak. Az adásvétel létrejötte természetesen elsősorban Kozák Istvánnak köszönhető, aki kötelességének érezte gyűjteményét először a múzeumnak felajánlani, s nem a szabad piacon értékesíteni, azt is vállalva, hogy ebből anyagi hátránya származik.

Kozák István rajztanár Erdélyből származott, helyettes tanárként került Nyíregyhá-



Kék sgraffittós kancsók, Erdély
Blue sgraffito jugs, Transsylvania



Bokályok, Torda
Jugs, Torda

zára 1902-ben az evangélikus főgimnáziumba, s a rajz mellett rajzoló és ábrázoló geometriát, szépírást tanított. Pályáját 1901-ben tanári oklevelének kézhezvételekor kezdte, s röviddel ezután Nyíregyházára kerülve csaknem 30 éven keresztül tanított itt. A város megbecsült, köztisztelőben álló polgára volt, ezt bizonyítják a 25 éves tanári jubileumára megjelent méltatások. Szerteágazó tevékenységet folytatott az iskolában és azon kívül is: szervezte a gimnázium cserkészcsapatát, szakrajzot tanított a helyi Jótékony Nőegylet Nőpariskolájában, sikerrel szerepelt több kiállításon. Részt vett a Nemzeti Szalon 1905. szeptember 17-én rendezett kiállításán, mint egyetlen helybéli a neves festők közül. A múzeum iránti figyelve később is megnyilvánult: többször ajánlott fel különböző papír- és szükségpénzeket, régészeti tárgyat, 1927-ben a rimaszombati szűrszabó céh artikulusait. Kozák István 1937 augusztusában, 54 éves korában hunyt el Budapesten.

A Kozák-gyűjtemény nagyobbik fele kerámia: 147 db, ezt egészíti ki 31 db mézeskalács nyomófa, amelyeket a feljegyzések szerint már Nyíregyházán gyűjtött. A kerámiák erdélyi és felvidéki fazekasközpontokban készültek a XVIII-XIX. században, és kevés formai változatot mutatnak. A gyűjtemény nagyobb hányada bokály és kancsó, ezen kívül néhány tál, tányér és tálca. Nem sikerült kideríteni, hogy a gyűjtemény mikor jött létre és egyedül Kozák István nevéhez kapcsolható-e? Zavaró, hogy a tárgyak eladójának Kozák Istvánnét jelöli meg a Jósa András Múzeum leltárkönyve, ugyanakkor a levéltári források egyértelműen azt bizonyítják, hogy Kozák

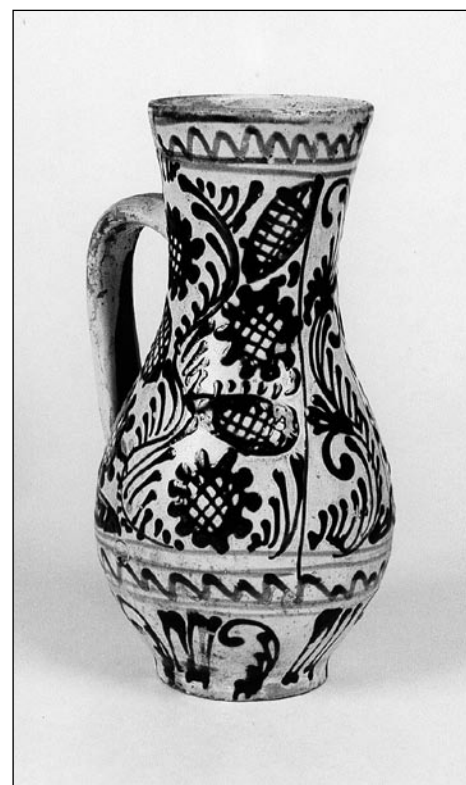
István volt az eladó. Talán innen adódhatott az a téves megállapítás, hogy a gyűjtemény Kozák István halála után került a múzeumba. A kerámia-együttes tartalmazza a Felvidék és Erdély jellegzetes népi kerámiáit, ugyanakkor teljesen hiányoznak az alföldi fazekas-központok termékei. A gyűjtemény e sajátos összetételét magyarázza Kozák István korábban vázolt életútja. Az edények és nyomófa múzeumi leltározását Kiss Lajos végezte el. A leltárkönyvben a kerámiaanyag több mint felénél utalt a készítés, illetve a származás helyére, valószínűleg az eladó közlései alapján.

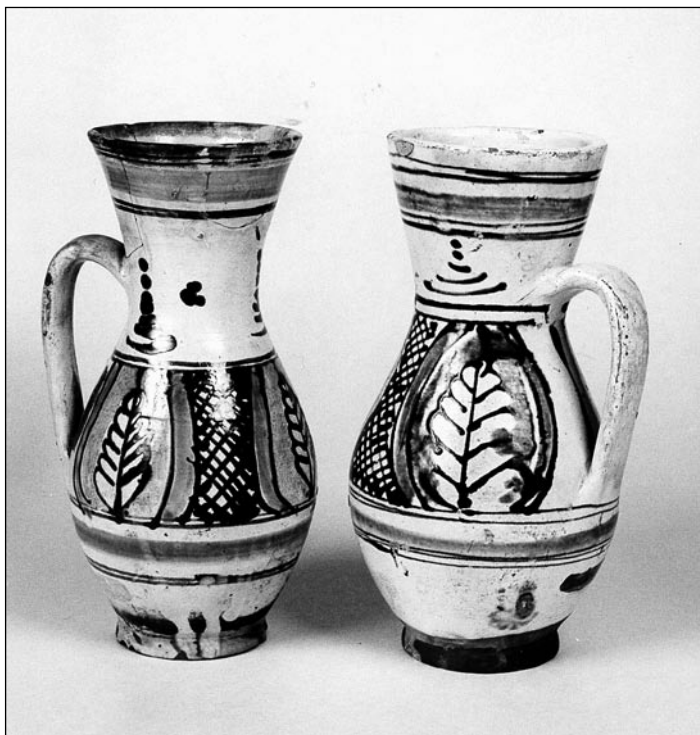
Ma már szinte lehetetlen minden egyes tárgy készítési helyét megállapítani, lehetőség csak arra kínálkozik, hogy a stílusjegyek alapján csoportokat különítsünk el. Kiss Lajos egyrészt utalt a tárgyak megszerzési, illetve készítési helyére (Stomfa, Pádár, Ungvár, Besztercebánya vidéke, Felvidék), másrészt a tárgyak megnevezésével támpontot adott tágabb származási helyükről: „székely bokály”, „habán tálca”, „német ízlésű kancsó”, „tót ízlésű kancsó”.

Különálló csoportot képeznek a habán kerámiák. 14 edény a késő-habán stíluskorszakot képviseli. Jellemzője a díszítmények elnépiesedése, amely az edényformák típusának, színvilágának változásával párosult. A gyűjteményben a legkorábbi datálású tárgy 1735-ből való. A fehér alapszínű tál peremén és közepén kobalt színű stilizált virágok, a perem közepén mangán felirat: „KUSTAR ISTWAN 1735”. A tál erdélyi eredetére utalnak a díszítőelemek és a kobaltfestés. A másik évszámú kancsón fehér alapon kék, barna, fekete díszítés látható. Hasán kobalt-

koszorúban „P. I. A. 1774” felirat. Német hatást mutat többek között az a korsó, amely Szent Mihály arkangyalt, a hajós céh védőszentjét ábrázolja. Ismeretes, hogy a Szent Mihály-kultusznak különösen Pozsonyban volt sok híve a hajósok és halászok körében. Ezért készítési helyüket a közeli Nagylévárdon, Szobotisten vagy

Kancsó, Barcaújfalu
Jug, Barcaújfalu





Tölgyfaleveles bokályok
Jugs, Transsylvania



Kancsók, Gömör megye
Jugs, Gömör county

Szentgyörgyön, illetve Modoron kereshetjük. Néhány darab Stomfán készült, a habán fazekasok egyik jelentős működési helyén.

A habán kerámia sajátos népi változatának tartják az ún. erdélyi kék sgraffitós kerámiát. Legfőbb jellegzetessége a szép kék szín és a bekarcolt díszítés. Leggyakoribbak a tányér- és bokályformák. Díszítésük szerint kétfélék: virágmintások és madármotívumosak. Kék sgraffitós edényeket először 1743-ban említenek, zömmel azonban a XVIII. század második felében és a XIX. század elején készültek. A Kozák-gyűjteményben 6 darab kék sgraffitós edény található, 3 tányér és 3 bokály. Az edények mindegyike datált, legkorábbi egy 1789-es tányér, alján 5 szirmú tulipán. Egy 1801-es évszámú bokályon és egy 1805-ös tányéron az ananászmotívum látható, amely az ötszirmú tulipán mellett a típus másik jellegzetes díszítőmunkája. Az edények mindegyikét – egytől eltekintve – stilizált virágmintákkal díszítették. Az 1800-ból való tányér aljára madarat karcoltak, csőrében növényi indával, fölötté stilizált virágcsokor.

Bokályok viszonylag nagy számban találhatóak nemcsak ebben a gyűjteményben, de más múzeumokban és magánszemélyeknél is. Korán megindult gyűjtése a Székelyföldön, és már az első világháború előtt nagyszámú bokály került a múzeumokba és magángyűjteményekbe.

Van a bokályoknak egy olyan csoportja, amely történeti szempontból bizánci és itáliai hatásokat mutat. Ennek a stílusnak jellegzetessége a karcolt díszítés, a sgraffito. Ide sorolhatók a háromszéki bokályok, amelyeknek készítői helye minden valószínűség

szerint Nagyajta. Először a virág körvonalait karcolták az edénybe, majd sárga, zöld, barna, kék mázfolttal színezték. A virágmotívum mellett előfordul az emberalak és a szarvas ábrázolása is. Ebből a típusból gyűjteményünkben két bokály különíthető el. Mindkettő virágmotívumot ábrázol, az egyik bokályon körbefut a díszítés az edény hasán, a másikon a füllel szemközti felületen háromfelé ágazó virág.

A Kozák-gyűjteményben viszonylag nagyobb csoportot alkotnak a tölgyfaleveles díszű bokályok, amelyeket a székelylek cserelapisoknak neveznek. A kutatás Makfalvához köti, de előfordul egész Székelyföldön, leginkább Udvarhely megyében. A cserelapis a bokály törzsének legszelesebb pontjából nő ki és valamivel a nyakszűkület alatt fejeződik be. Általában háromszor ismétlődik, a levelek közötti részeket rácozás választja el. Alul széles csik zárja le a kompozíciót, a nyaki részen még valamilyen apróbb díszítőmunka is helyet kap, amely nem kapcsolódik szervesen a többi díszítéshez. A bokály alapszíne mindig fehér, a díszítőmunkáké zöld, sárga, sötétbarna.

Valószínűleg Tordán készült két madaras bokály. A tordai edényekre jellemző a fehér alapon kék színezés, vagy a fekete, barna alapszínre kék, fehér, sötétbarna, zöld, sárga díszítés. Az egyik bokály fehér alapszínű, amelyen a minta kobaltkék. A füllel szemközti felületen madár van, amelyet két oldalról ág vesz közre, balra fent 1871-es évszám. A másik bokályon csaknem teljesen ugyanez a kompozíció, talán a madár rajza valamivel kecsesebb, de itt az edény alapszíne sötétbarna, a festés fehér.

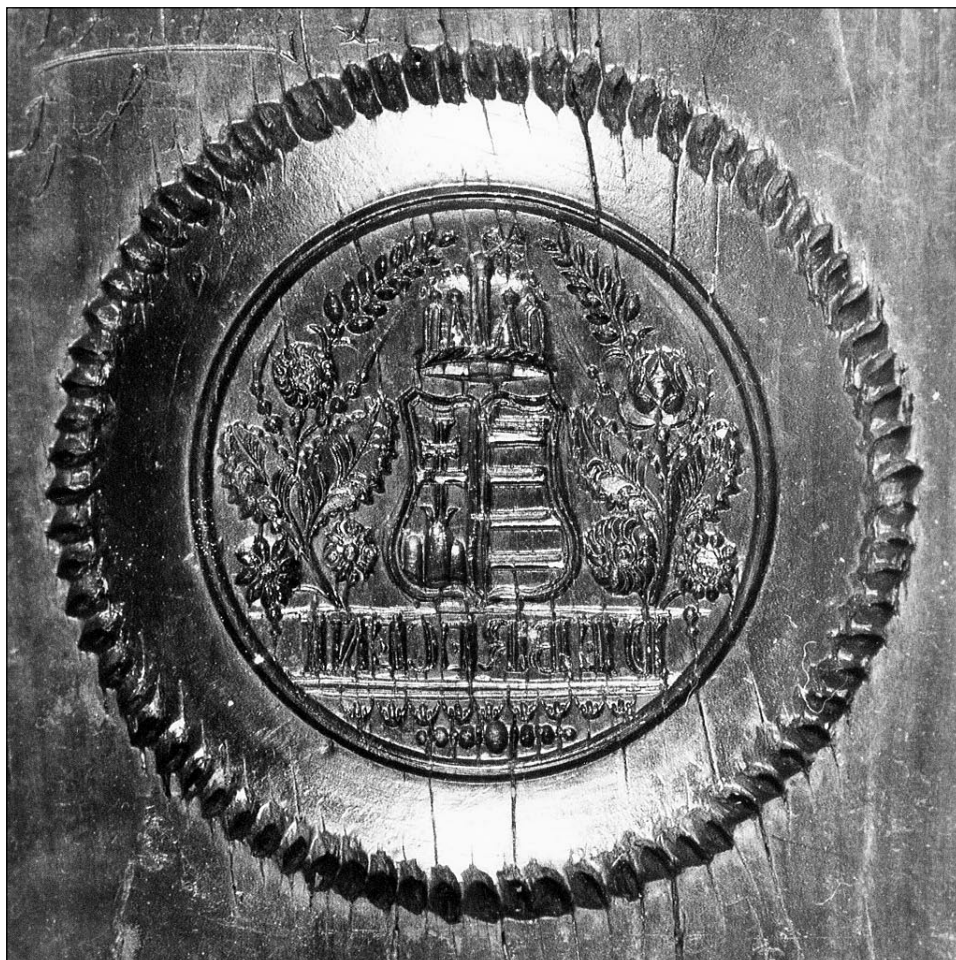
A leltárkönyv tanúsága szerint Ungvárról származik két kancsó. Mindkettőre jellemző a sötétbarna alapszín, amelyen sárga, barna csapkodott foltok vannak. A Felvidékről, Gömör és Besztercebánya vidékéről őriz néhány kancsót a gyűjtemény. Ezeket jól megfigyelhető a német és szlovák népi ízlés.

A Kozák-gyűjtemény másik részét a mézeskalácssmintafák alkotják. Ezeknek az eszközöknek a jelölésére többfajta elnevezést használt a szakirodalom: ütőfa, forma, mintafa, présfa. Északkelet-Magyarországon formának nevezik azokat a 2-3 ujjnyi vastag, homorúan vésett táblákat, amelyekben a mézeskalácsos tésztákat megformázzák. Kiss Lajos is a „mézeskalácsforma” megjelölést használta a mintafák leltárkönyvbe való bejegyzésekor. Nyíregyházán a mézeskalácsmesterség a debreceni mézeskalácsosság hatására, annak kisugárzásaként jött létre a XIX. század elején. Valószínűleg már korábban is dolgoztak itt mézeskalácsosok, de nem alkottak önálló céhet, mivel Nyíregyházán abban az időben csak filiális céhek működtek.

A formakészítő neve többnyire ismeretlen maradt, ritkán vették be nevüket, vagy annak kezdőbetűit a formába. A Kozák-gyűjtemény 31 mézeskalács mintafájából hetet láttak el monogrammal: kettőn S. F., kettőn F. K., egyen-egyen pedig: K. F. E., E. S., H. S., T. I. Nem tudjuk, hogy ezek a formák Nyíregyházán készültek-e vagy, ami a XIX. században is általános volt, a mézeskalácsos mester nem értvén a faragáshoz, más vidékről szerezte be. Bizonyos, hogy a T. I. monogram Tatay István nevét takarja. Ezt bizonyítja, hogy a múzeum gyűjteményében több forma

is az ő nevéhez kapcsolható. Így az is, amelynek hátuljára a következő felirat került: „Tatay István Tengődön 875”. Tengőd Tolna megyei község, a dombóvári járáshoz tartozott annak idején. Valószínű, hogy a többi mintafa sem Nyíregyházán készült, csak itteni mézeskalácsosok használták. Kiss Lajos készítésüket a XIX. század elejére teszi,

két oldalán faragott, vésett. Leggyakoribb alakok a lovashusár, magyar ruhás férfi és nő, baba, különböző állatfigurák (kutya, szarvas, hal, ló, petélő kakas és tyúk), kard, pisztoly, óra, kulacs, magyar címer, virágornamentikák. A mintafák egy kivételével szépen faragottak, alkotóik igazi faragóművészek voltak.



Mézeskalács formák – Honey-cake forms
Fotók - Photos: Boros György

szakértői jelentésében a következőket jegyzi meg a mintafákról: „A mézeskalács mintafák különösen értékesek nekünk, mivel nyíregyháziak. A présfák remek művészi faragása, a magyar nép lelkéből fakadó díszítése első pillanatra megragadja a laikust és szakértőt egyaránt. E minták nép- és korszokás, valamint viselettörténeti szempontból egyaránt becses adatokat őriztek meg számunkra a múlt század elejéről.”

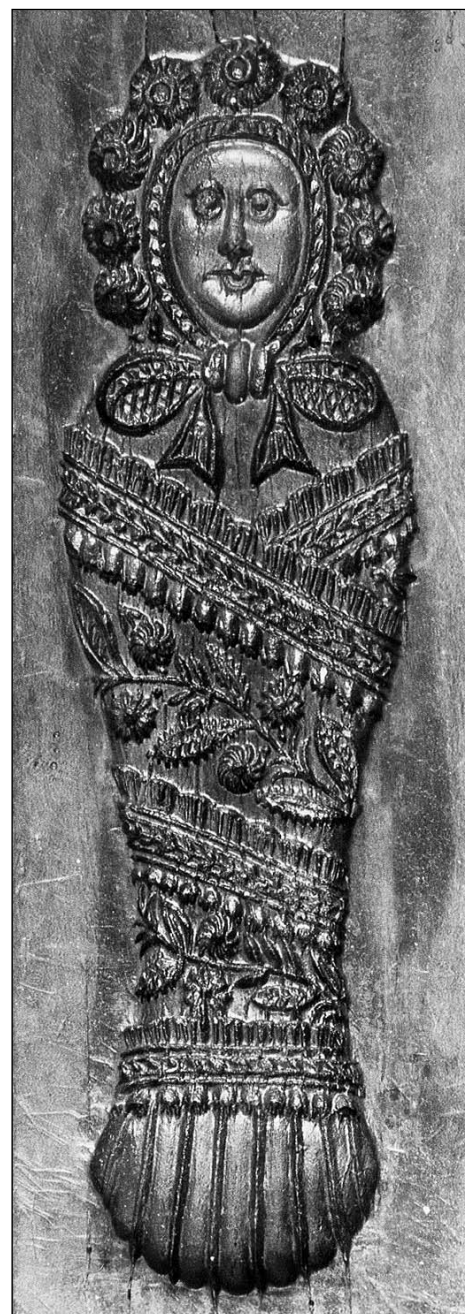
A formák alakja, díszítése, ornamentikája változatos. Bizonyos táji elkülönülés figyelhető meg. A tiszántúli formák díszítése más jellegű, mint a dunántúliaké, amelyek jobban megőrizték a nyugati (német) művészet és forma-faragás hatását. A tiszántúli formák a magyar életből vették témáikat, s csak apró elemekben maradtak meg a nagy történeti, művészi stílusok hatásai. A tiszántúli formákon szinte teljesen hiányoznak a bibliai, vallási témák. A formák több mint fele mind-

A Kozák-gyűjtemény mára felbecsülhetetlen értékűvé vált, pótolhatatlan a múzeum számára. Tisztelet illeti az eladót, Kozák Istvánt nyolcvan év elmúltával is, aki a köz hasznát is szolgálva a múzeumnak ajánlotta fel kedvezményes áron gyűjteményét. Manapság is örömmel számolnánk be hasonló felajánlásokról.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

The Kozák Collection of the András Jósa Museum

The Szabolcs County Museum was founded in 1868 by András Jósa in Nagykálló, the county town at that time but in 1899 it moved to Nyíregyháza, the new centre. At that time the museum had a mainly archaeological collection. In 1918 it was given the name of its founder. The ethnographic collection was founded by Lajos



Kiss and it became larger and larger by donations and purchases as well. The Kozák Collection which forms the main part of the ethnographic collection was established in István Kozák, who was a teacher of arts and drawing but he was rather active in a lot of other academic and artistic fields. He was born in Transsylvania, where he started collecting rural ceramic vessels and other smaller objects like crustallum forms. His collection was bought by the museum in 1919. These ceramic vessels, mostly jugs and goblets as well as some plates, trays and bowls, were made in the 18th-19th centuries by famous potters in Transylvania and North-East Hungary. The ceramic vessels belong to several groups according to their patterns, shapes and colour scheme. The other remarkable collection consists of crustallum forms for baking gingerbread of different sizes and shapes with a variety of decorations carved in the wood. The Kozák Collection is an invaluable part of the museum's collections representing vanishing trades, folk arts and handicraft.

Kiállítások

Barangolás a Múzsák kertjében

Selmecki Kovács Attila

Ha a gyanútlan olvasó a Széchényi Könyvtár olvasótermeit nem lifttel, hanem a lépcsőn közelíti meg, impozáns kiállítási fogadófalon akad meg a tekintete. Két műtárgy (egy ógörög bronzkancsó és egy díszes aranyserleg) nagyméretű képe között olvashatja a kiállítás címét: *Múzsák kertje. A magyar múzeumok születése*. Miután a kétfelé ágazó lépcsősor valamelyikén tovább halad, a kiállítóterben karéjban elhelyezett rendkívül mutatós vitrin sor vonja magára a figyelmét. Ha a baloldali lépcsőn megy fel, akkor a balassagyarmati múzeummal kezdheti az ismerkedést, ha a másik oldalról közelít, a veszprémi múzeum vitrinjével találja magát szemben. Hamarosan rájön, hogy számos vidéki és budapesti múzeummal hozta össze a véletlen, és legjobb, ha az elejénél kezdi a települések abc rendje szerint sorakozó múzeumok megismerését. Ha van ideje, órákig olvashatja félszáz múzeum történetét, és ismerkedhet meg az alapításuk körüli időből származó legjelentősebb tárgyaikkal, nevezetességeikkel.

Mielőtt azonban végiglátogatná az ország legkülönbözőbb tájait, fele úton három nagy ajtó elé érkezik, és ha véletlenül a középsőn nyit be, leküzdvé a teremőrök szorgalmazását, hogy a kiállítótermeket is sorban szíveskedjen végigjárni, akkor rátalál a kiállítás



*A kiállítás részlete
Detail of the exhibition*

*A Nemzeti Múzeum bemutatójának részlete
Detail of the presentation of the Hungarian
National Museum*

Fotók – Photos: Miklós Rezső



apropójjára: *200 éves a Magyar Nemzeti Múzeum*. S tegyük hozzá, hogy vele együtt az *Országos Széchényi Könyvtár* is.

Miután a klimatizált középső terem ajtaja bezárul mögötte, a félhomályos terem csendjében megérezheti azt az áhítatot, amit a kultúra szentélyébe érve elődeink egykor sohasem hagytak a ruhatárban. Sajátos atmoszférája van ennek a tágas teremnek. A látogató „szenttanúja” lehet a hazai múzeumok születésének: középen áll a 200 éves okmány, amiben az alapító felajánlotta műkincseit nemzetének. A magyar múzeumügy oltárát Széchényi Ferenc és József nádor portréja veszi közre a múzeum 1807-es tervrajzával együtt. Az ajtó közelében álló zsinóros-dolmányos, XIX. század közepi múzeumi portás bábuja mintha biztatná, hogy csak



Részlet a határon túli múzeumok tablóból
Detail of the tableau of the museums from abroad
Fotó – Photo: Bakos Margit

bátran szemlélődjön a legkorábbi nagy értékű tárgyak között. Az átelleni sarokban pedig ismerősként tűnik szemébe a fogadófalon látott *Pálffy-serleg*, II. Rákóczi György fejedelem díszbuzogányának társaságában.

Amikor kinézeltötte magát, kikiséri a teremőr, és javasolja, hogy térjen vissza a megszokott sorrendhez. Az első terem közepén ókori egyiptomi tárgykompozíció fogadja, kétfelől a derékmagasságú vitrinsorban változatos műtárgyak, festmények, szobrok, grafikák. A bejárati feliratból kiderül, hogy a Szépművészeti és az Iparművészeti Múzeum közös bemutatkozásának részese, mindkettő a Nemzeti Múzeumból vált ki a XIX. század végén. Megcsodálhatja az előbbi vitrinsorának sajátos adminisztratív tárgyfelfonultatását, amiből megtudhatja, hogy hány osztálya van a Szépművészeti Múzeumnak. A másik oldalon a legrégebbi és legjelentősebb műtárgyak időrendben sorakoznak, így többek között az 1873-as bécsi

világkiállításra kikerült ritkaságok, vagy a Radics-gyűjtemény darabjai, stb. A távozás ismét szertartásos, mint ahogyan a harmadik terem nagyajtajának nyitása. Ha már az előző kettőt megnézte, a harmadikat sem mellőzheti a szívélyes, de határozott invitálás nyomán. Itt aztán további meglepetés éri, középen a színes cserépedények és százéves fonográf vitrinje mellett egy irdatlan nagy kagyló terpeszkedik. Ismét két önállóvá lett múzeum nyújt képet magáról, a Néprajzi és a Természettudományi Múzeum. Az oldalsó vitrinekben a legkorábbi gyűjteményi darabokat láthatja, többek között a Reguly Antal gyűjtötte vogul lantot, Xántus János kelet-ázsiai és Bíró Lajos új-guineai gyűjteményének néhány különleges darabját, de Vikár Béla világhírű népzenei kutatásainak relikviáiból is ízelítőt kap. A másik oldalon a Jókai Mór által ajándékozott óriáskagylót követő vitrinsorban Széchenyi Ferencné Festetics Julianna ásvány-gyűjteményének

darabjai, aztán madarak, lepkék, rovarok, herbáriumlapok, őslénytanilenyomatok sorakoznak, szemléltetve a múzeum sokrétű tevékenységét.

Majd olvasónkat a széles folyosón ismét további másfél tucat múzeum katonásan sorakozó vitrinje invitálja Pannonhalmától Vácig és Veszprémig. A negyvenet meghaladó hazai múzeum után még tíz határon túli: erdélyi, székelyföldi, felvidéki és délvidéki múzeum ismertetője következik, természetesen csak szöveges anyaggal és fényképekkel. Amikor a látogató mindennek a végére ér, remélhetőleg nem az lesz csupán a sejtése a Múzsák kertjéről, hogy sokat kell benne barangolni, hanem ráérezhet arra a felbecsülhetetlen nemzeti értékre, áldozatkészésre, szakmai teljesítményre, ami a magyar múzeumok megszerveződéssel együttjárt.

Míg felgalogol a könyvtár nagyolvasójáig, eltöpreng, hogy vajon miért éppen ezt a címet kapta a kiállítás? Első dolga leemelni a nagylexikont, amiből kiderül, hogy a görög 'museion' jelentése „múzsák szentélye”. Aztán felvillan benne, hogy a Nemzeti Múzeum timpanonos homlokzata nem véletlenül idézi az ókori görög templomok bejáratát, majd leírja rajján, hogy az 1848-ra elkészült épület kertje volt március 15-e legjelentősebb helyszíne. Hát ezért találó a kiállítás címe!

De most hadd folytassa a muzeológus a mondandót. A hazai muzeológus-társadalom számára ez az esztendő – a hivatalos elismerés nélkül is – *A magyar múzeumok éve*. Mi lehetett volna felemelőbb és méltóbb az évforduló megünneplésének nyitányként, mint egy olyan közös vállalkozás, ami az egész ország múzeumait megmozgatja, mégpedig annak a társadalmi szervezetnek az égisze alatt, amelyik majdnem másfél évtizede összefogja a muzeológusokat. A *Pulszky Társaság* vezetőségének évekként elhatározása öltött testet a 2002. február 15-én hallatlanul nagy szakmai érdeklődéstől kísért kiállítási megnyitón. Szimbolikus ez a kiállítás, mert kétszáz évvel ezelőtt gróf Széchenyi Ferenc egyszerre alapított Nemzeti Múzeumot és családja nevét viselő országos könyvtárat. Mi sem lehetett természetesebb, mint hogy a múzeumok tudománytörténeti kiállításukkal éppen az Országos Széchenyi Könyvtár épületében mutatkozzanak be, elfogadva a könyvtár felajánlását, ezáltal demonstrálva a két szakterület szoros kapcsolatát, a magyar közgyűjtemények szakmai és társadalmi jelentőségét.

A Pulszky Társaság, az Országos Széchenyi Könyvtár, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Budapesti Történeti Múzeum által gondozott kiállítás – ez utóbbi intézmény főgazdátja, egyben társaságunk alelnöke – Bodó Sándor koncepciója alapján és rendezésében valósult meg. A kiállítás mind tartalmi, mind technikai

kivitelezéséről csak a legnagyobb elismerés hangján szólhatunk. Az izléses színvilágú és egységes elrendezésű vitrinek, a klasszikus értékrendet követő tárgybemutatók, a központi intézményeket bemutató terembeosztás szimmetriája, mind-mind méltó az évforduló jelentőségéhez, összhangban áll a múzeumtörténeti mondanivalóval.

A felvonultatott félszáz múzeum rendkívül változatos anyagának egységes arculatba formálása, a zsúfoltság leküzdését szolgáló tárgyszelektálás, a következetesen műtárgycentrikus feliratozás, melynél mindenütt szerepelnek a leltári számok is, hihetetlenül nagy teljesítmény. Mindez a rendező, *Bodó Sándor* széles körű szakmai és fáradhatatlan szervező munkáját dicséri, mely utóbbiban *Holló Szilvia Andrea* és *Óze Xénia* közreműködésére számíthatott. A kiállítás megnyerő arculatát *Somogyváry Mihály* belsőépítész és *Tóth László* grafikus formázta meg. A látványhatás kiegyensúlyozottsága és harmóniája különösen vonzó a napjainkban már a múzeumokat is elborító pláza dizájnnal megbarátkozni nem tudók számára. Ebből is adódhat, hogy a vendégkönyvi bejegyzések – a kiállítások életében szokatlan módon – kivétel nélkül elismeréssel, dicsérőleg szólnak a kiállításról, legfeljebb a katalógust hiányolják.

Most következzen néhány észrevétel! Első tekintetre furcsának tűnik a múzeumok helységnevtár szerinti felsorakoztatása, de aztán bebizonyosodik ennek racionalitása, mert a helységek sorrendje alapján gyors tájékozódást tesz lehetővé – szemben az esetleges

és általában bizonytalan időrenddel, vagy a változó nagytáji besorolással. Sajnálatos, hogy a világítás idővel egyenletlenné vált a kiegészítő égők miatt, és úgy is maradt. Az egységes és izléses feliratok csak nekünk szólnak, idegen nyelvű verzióra sem az időből, sem a pénzből nem futotta. A feliratoknál tartva nem állhatom meg szó nélkül, hogy a Xántus János nevét viselő győri múzeum mindkét névtáblája nélkülözi az ékezetet, pedig a Néprajzi Múzeumot alapító egykori 48-as honvédtiszt még amerikai emigrációja idején is következetesen *á*-val írta görög származású családnévét, ezzel hangsúlyozva magyarságát.

Fájlaljuk a kiállítás aránylag rövid időre szóló fennállását (április 30-ig tartott nyitva, ezért az elmondottak jobbára múlt időben értendők). A szimbolikus együttműködés sajátos velejárója, hogy a múzeumlátogatáshoz szokott közönségnek valószínűleg csak egy része tekintette meg a kiállítást, lévén az a legnagyobb közkönyvtárban, mely elsősorban az olvasni vágyókat fogadja. Ugyanakkor más réteget vonhatott be az érdeklődők táborába. Annak ellenére, hogy a kiállítás a belépőkártyával (könyvtári beiratkozással) rendelkező látogatók előtt szabadon áll, azokat, akik csak a kiállításra kíváncsiak, díjmentesen és készségesen beengedik, a szoros biztonsági rendszer ellenére. A tapasztalatok szerint szokatlanul nagy a kiállítás látogatottsága, iskolás és felnőtt csoportok is rendszeresen felkeresik.

Végül is egy nagyszerű, látványos, színharmoniójában tökéletes, klasszikus múze-

umi bemutatóval találkozhattunk, ami kellő súllyal emeli ki a Nemzeti Múzeum központi helyét, és értékeli a belőle kivált négy országos múzeum tudománytörténeti szerepét, miközben megszólaltatja a legrégebbi vidéki és fővárosi múzeumok többségét. Ez a kiállítás egyértelműen bizonyítja a hazai múzeumok összefogását és eredményes együttműködését, most már nemcsak szavakban, hanem tettekben is, méltóan a nagy előd, Széchényi Ferenc emlékéhez.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

Wandering in the Garden of Muses

The Hungarian National Museum and the National Széchényi Library celebrate the 200th anniversary of their foundation this year – nevertheless, all the Hungarian museums regard this date as the birth of Hungarian museology. A grand exhibition was opened at the National Széchényi Library in February 2002 representing more than 40 museums from Hungary and several from the neighbouring countries. The exhibition "Garden of the Muses", which is the result of the co-operation of the Pulszky Society, the National Széchényi Library, the Hungarian National Museum and the Budapest History Museum, is a classic presentation on the history of the nation's museums, giving special attention to the role of the National Museum and the four big national institutions (the Ethnographical and Natural History Museum, the Museums of Fine Arts and Applied Arts) which originally were part of the one founded by count Ferenc Széchényi.

Az avarok aránya

A nagyszentmiklósi kincs Budapesten

Kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban 2002. március 24 – június 30.

Garam Éva

1799. július 3-án a Torontál megyei Nagyszentmiklóson Neza Vuin rác gazda fiaival árkot ásott. Az árok oldalát egyenesítették, amikor egy arany csésze, majd 16, más formájú aranyedény került elő a földből. Később ugyanott még 6 edényt találtak. A találoknak az edényekkel csak egy céljuk volt: mielőbb eladni, hogy pénzhez jussanak. Az edényeket részben helybeli, részben bécsi kereskedők vásárolták meg, akik további eladásra a pesti vásárra hozták. Az edényeket megelőzte hírük, a terület tulajdonosának gazdatisztjén keresztül Pesten már értesültek a kincs előkerüléséről. Pesten Boráros János városbíró

összeszedette az edényeket és átadta a hatóságoknak. A kincs értékéről sikerült gyorsan meggyőzni I. Ferenc császárt, aki „az antik tárgyak rajongója volt”, így a kincs 23 db aranyedényét (7 korsót, 7 tálkát, 8 különböző formájú ivóedényt és 1 kürtöt) alig három hónappal később már leltárba vehették a bécsi császári és királyi régiségyűjteményben.

A kincset Magyarországon mind ez ideig egyetlen alkalommal állították ki: az Iparművészeti Múzeumban 1884-ben az Ötvösmű Kiállításán, Bécsben őrzött más Kárpát-medencei régiségekkel együtt.

A Magyar Nemzeti Múzeum alapítása 200. évében kiállítások és rendezvények sorával tiszteleg az évforduló előtt. A számos, nagy érdeklődésre számot tartó kiállítás közül

kiemelkedik a nagyszentmiklósi kincs bemutatása, amely a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával a Magyar Nemzeti Múzeum és a bécsi Kunsthistorisches Museum együttműködése keretében valósul meg.

A nagyszentmiklósi kincs bemutatását fokozottabb érdeklődés előzte meg, mint más aranykincsekét. Ezt a kincset ezek ismerik, megcsodálták már Bécsben, ismerik tudományos és népszerűsítő könyvekből, hiszen kisebb könyvtáryi az az irodalom, amely a kincs előkerülése óta az elmúlt 200 évben megjelent.

Minden eddigi kutató a kincset a kora középkori eurázsiai művészet kimagasló termékének tartotta, különböznek a vélemények azonban

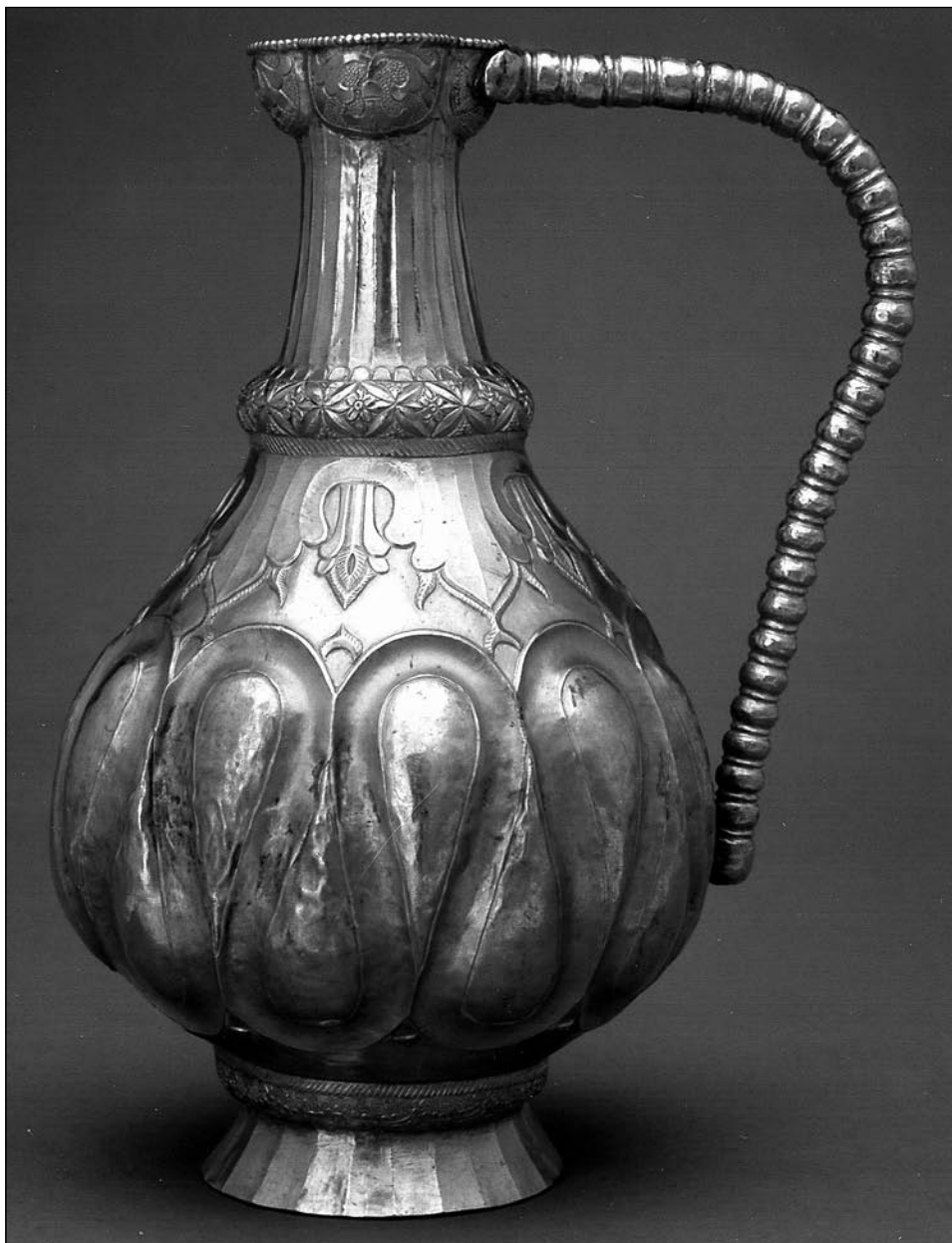
a tekintetben, mely korban keletkeztek az edények és melyik nép tulajdonában voltak. Három nézet ütközik egymással:

- a VIII. századra keltezhető és az avarokhoz köthető,
- IX. századi és a bolgár kultúra terméke,
- X. századi és a honfoglaló magyarsággal, ill. a kora Árpádokkal áll kapcsolatban.

Az eddigi vélemények csak egy-egy kiragadott forma vagy motívum, néha különleges ötvösfogás alapján foglaltak állást a kincs korát illetően, és a kincs gyökereit egyértelműen a keleti fémedény művességben vélték megtalálni. Több kutató eltekintett attól, hogy a kincs általa meghatározott népi és időbeli környezetének tárgyi emlékeit is vizsgálja, könnyedén átsiklottak így olyan alapvető kérdésekre, mint a kincs össztömegének 10 kilónyi aransúlya, és az általuk meghatározott nép (bolgárok és magyarok) közismert aranszegénysége.

Avar eredetűnek már több mint száz eszten-deje is meghatározta, az avar tárgyi környezet vizsgálata azonban csak az 1930-as években kezdődött meg. Az avar eredet kérdésében fordulópontot jelentett *Bóna István* akadémikus 1984-ben írott véleménye, aki tudományos érvek alapján a nagyszentmiklósi kincset a „*késő avar kultúra, írás, nyelv, művészet, vallás és mitológia páratlan emléké*”-nek tartotta.

A kincs elemző kutatása az utóbbi évtizedben erősödött fel. Osztrák kutatók a legmodernebb eszközökkel vizsgálják a készítés menetét, az anyag összetételét, kutatva a lehetséges műhely/műhelyek helyét, a lehetőségek határáig pontosítva a készítési időpontot, időpontokat. Idehaza legutóbb *Bálint Csanád* választotta akadémiai székfoglalója témájául a nagyszentmiklósi kincssel kapcsolatos kérdéskört. Széles körű ismereteken alapuló véleménye szerint a kincs előkerülési helye



*Nagyszentmiklós, 6. számú korsó.
Nagyszentmiklós, jug No. 6.*

*Állatküzdelem jelenete a 2. számú korsón
Scene of animal fight on jug No. 2.
Kunsthistorisches Museum, Antikensammlung,
Vienna
Fotók – Photos: Alexander Rosoli*

szűkebb és tágabb környezetében (keleti és nyugati kultúrákat is beleértve!) egyetlen olyan kultúra sem található, amellyel a kincs szoros kapcsolatba lenne hozható, vagy amelyikből teljes bizonyossággal eredeztethető lenne. A kincs – már csak kizárásos alapon is – annak a kultúrának tartozéka kell, hogy legyen, amelynek szállásterületén előkerült; vagyis az avar kultúra önálló, legkiemelkedőbb alkotása.

E vélemény alapos bizonyítására részletes vizsgálat alá vettük azt a kultúrkört, amelyet avar kultúrának nevezünk, és a Magyar Nemzeti Múzeum 2002. évi kiállításán a nagyszentmiklósi kincset olyan avar tárgyi környezetben mutatjuk be, amely egyrészt az avar fejedelmi sírleletek arany tárgyain,

nemesfém-ből készült asztali edényein keresztül segít elképzelni azt a tárgyi és szellemi környezetet, amelyben a kincset használhatták, másrészt a formában, képi ábrázolásban, sajátos technikai fogásokban hasonló köznépi leletek segítségével bizonyítja, hogy a kincs a késő avarkori kultúra szerves része volt.

A köznépi leletek közül kiemelkedik a Vajdaságban, Adán egy késő avarkori lovas sírjából napvilágra került ovális ezüst tálka, amely a kincs ovális arany tálkájának egyetlen párhuzama, és az alsó-ausztriai Mödling község határában elterülő késő avarkori temető egyik női sírjának aranyozott bronz boglár párja, amelyen ugyanolyan „kockás” ruházatu nyilazókat látunk, mint a 2. számú korszó egyik medalionjában, végül az a Szarvason előkerült rovásfeliratos csont tűtartó, amelyen ugyanazokat a jeleket találjuk meg, mint a kincs rovásfeliratos edényein. E felismerés óta a szakemberek ezt az írásmódot nagyszentmiklós-szarvasi rovásírásnak nevezik.

Összefoglalva: egyértelműen tisztázódott, hogy a kincznek nincs közvetlen köze a IX-X. századi bolgár és magyar kultúrához, és az

eurázsiai más VIII-X. századi ötvösművészetekhez sem. Önálló avar alkotás, amelynek képi ábrázolásaira természetesen hatással volt a korabeli más művészet is, pl. a bizánci hatás biztosan felismerhető.

A kincs, mint minden kincslelet, nem egy időpontban készült. Legidősebb darabjai (ívőkürt, talpas poharak, sima falú poharak, láncfonatmintás korszók) a VII. század végi ötvösség termékei, a legfiatalabbak pedig, mint a pálcikaindával díszített felületű hasas pohárka és keresztjeles, görög betűs török felirattal ellátott csatos tálka a VIII. század legvégén készültek.

A kincs 23 edénye a VIII. század végén valamelyik legmagasabb rangú avar méltóság tulajdona lehetett. Soha nem került sem frank, sem bolgár kézbe. Valószínűleg a frankok elől menekítették, és a bolgár kán támadásakor ásták el. Elrejtője nem tudta előásni, akik elől elrejtették, nem találták meg. Így maradhatott meg a magas szintű késő avarkori művészet tanújaként.

Lásd még –See also: Képmelléklet I.

The Gold of the Avars. – The Treasure of Nagyszentmiklós in Budapest Exhibition in the Hungarian National Museum 24th March – 30th June 2002

23 gold plates were found in Nagyszentmiklós, Torontal County in the year of 1799. The value of the treasure was soon realised and was taken to the Royal Collection of Curiosity in Vienna. Since then the treasure was exhibited only once in Hungary at the Museum of Applied Arts in 1884. This year it was brought to the National Museum on the occasion of the 200th anniversary of its founding. The exhibition is welcome by the Hungarian public and historians as well, since the origin of the treasure has been only recently clarified undoubtedly. Throughout the past century three theories were regarded as the most likely ones:

- The plates can be dated from the 8th century and related to the Avars.
- They were made in the 9th century and are the product of Bulgarian handycraft.
- They can be linked with the 9th century Hungarians.

After decades of thorough examinations on various aspects of the production of the plates it can be stated that the first theory is the most probable. The exhibition at the National Museum proves the same.

A magyar kereszténység ezer éve

Kiállítás a Vatikáni Múzeumokban 2001. október 9 – 2002. január 12.

és a Magyar Nemzeti Múzeumban 2002. március 1 – 2002. június 30. között

Cséfalvay Pál

Alkalom

Nem minden generációnak adatik meg, hogy millicentenáriumot és kettős millenniumot ünnepeljen. A honfoglalás 1100. évfordulóját 1996-ban, az államszervezés és a magyar egyház megszervezésének 1000. évfordulóját 2001-ben ünnepeltük. Az államalapítást István koronázásához, az egyházszervezést Ravennában, húsvét idején tartott zsinaton, a pápa által aláírt „apostoli áldás leveléhez” kötjük.

Előzmények

Esztergomban, a Prímási Palotában, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia felkérésére Érszegi Géza, a Magyar Országos Levéltár főlevéltárosa a millicentenárium alkalmával 1996. június 29. és október 8. között: „*En apostoli vagyok, ő azonban apostol*”. *Kiállítás a Szentszék és Magyarország 1000 éves kapcsolatáról* címmel rendezett kiállítást. A bemutatón zömében levéltári és könyvtári dokumentumok szerepeltek, de a Prímási Palotában szereplő képeket és szob-

rokat helyükön hagyva, más képzőművészeti és numizmatikai tárgyak is gazdagították a kiállítást.

A Vatikánban korábban elkezdődött egy kiállítás sorozat. Ennek keretében különböző keresztény államokat hívnak meg abból a célból, hogy bemutassák kereszténységük kialakulását és történetét, különös tekintettel a Szentszék szerepére kultúrájukban és civilizációjukban. Kiállítással szerepelt korábban Románia, Örményország és Horvátország. Ezek után került sorra Magyarország.

A diplomáciai lépések megtétele és az anyagi bázis megteremtése után a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia az Esztergom-Budapesti Érsekséget kérte fel a magyar kiállítás megrendezésére. Az Érsekség tudományos és adminisztratív bizottságot hívott össze 1998 tavaszán. Ebben a kulturális tárca, az országos múzeumok, levéltárak, könyvtárak, a TV és a fontosabb egyházi gyűjtemények képviselői szerepeltek. Kiosztották a feladatokat. Elsősorban a kiállítás helyének és idejének meghatározása volt fontos. A korábbi kiállítások a Bibliotheca Apostolica Salone Sistójában voltak, most felmerült a lehetősége egy újonnan kialakított, a Musei Vaticanihoz tartozó Sala

Polifunzionale használatba vételének. Ismert volt, hogy a 2000-es Szentévbén a Vatikán nem fogad külföldi kiállítást. Döntöttünk az 1999. és a 2001. év lehetőségében, az utóbbi javára. Megbízták Cséfalvay Pált a kiállítás forgatókönyvének elkészítésével. Elhatározták egy tudományos katalógus összeállítását. Ennek szerkesztésére előbb Érszegi Gézát, majd Zombori Istvánt kérték fel. Az installáció és a látványterv elkészítésével Héjjas Pál belsőépítész bízta meg.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma javaslatára a Püspöki Konferencia szerződést kötött a Hungarofest Kht-vel a kiállítás technikai, illetve pénzügyi részének bonyolítására. A Kht intézte a szállítást (a Hungart Kft és a Kunsttrans Kft révén), a biztosítást (a Generali-Providencia Rt. közreműködésével), a katalógusnyomtatást (a Mobil Kiadó és Grafikai Stúdió megbízásával) és az utaztatásokat ágas-bogas teendőit.

A Püspöki Konferencia Sajtóosztálya 2001. június 11-én sajtótájékoztatót rendezett Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeumban, és a kiállítás délelőttjén a Vatikáni Múzeumokban.

A Vatikáni Múzeumokkal kötött szerződés szerint ez az intézmény, mint társrendező szerepelt. Minden írott dokumentáció (bele-

értve a katalógus egészét is) csakis az ő jóváhagyásával szerepelhetett. Külön megbízottat is állított e feladat ellátására, aki hatékonyan részt vett mind a katalógus, mind a kiállítás realizálásában. A Vatikáni Múzeumok a helyiség rendelkezésére bocsátásán túl vállalta az őrzési, biztonsági, világítási és a klímával összefüggő feladatok megoldását. A kiállítást 2001. október 9-én ünnepélyes külsőségek között Angelo Sodano bíboros, államtitkár és Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke nyitotta meg. A megnyitóra elkészült a katalógus olasz és magyar verziója. A tanulmányokból álló első részt Zombori István, a tárgykatalógus részt Cséfalvay Pál szerkesztette.

A vatikáni kiállítás

Tartalmában felölelte a pannóniai kereszténységtől napjainkig tartó időszakot, szállítható és kiállítható emlékanyagon keresztül. Élő hazai művésztl nem mutattunk be műtárgyat. Kívételt tettünk a Rómában élő Hajnal Jánossal, akit díszvendégként hívtunk meg, és egy festett üvegablakot hozott. A kiállításban 160 műtárgy és 40 magyar pénz szerepelt. Ebből 25 műtárgy vatikáni, egy római, a többi itthoni. Más ország magyar vagy magyar származású műtárgya nem szerepelt. 33 kölcsönző volt. Legtöbbet az esztergomi főszékesegyházi Kincstár „áldozott”, de Pannonhalma, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria és az esztergomi Keresztény Múzeum sem volt fukar. Igyekeztünk vidéki egyházi gyűjteményeket is szerepeltetni. Középkori táblaképeket nem válogattunk be a római klíma miatt.

A kiállítási műtárgyakon olasz tárgyfeliratok, továbbá olasz és angol nyelvű, térképekkel ellátott táblák egészítették ki a látogatók ismereteit. Az MTV által készített, a magyar egyházmegyéket bemutató video-filmet állandóan vetítették. A magyar történelem nagy személyiségeiről, fontos eseményekről, műemlékekről olasz nyelvű, ún. touchscreen program készült

A tárgyakat – ha az installáció engedte – kronológiailag csoportosítottuk. Hangsúlyoztuk azonban, hogy nem a megszokott művészettörténeti periódusok szerint válogattuk és helyeztük el a tárgyakat.

Két olyan valóságot hangsúlyoztunk, amelyet a külföldi nem tudhat, az egyik, hogy Magyarország a keleti és nyugati keresztény-

ség hatósugarában van, a másik, hogy az országot Szent István felajánlotta Szűz Máriának, a Magyarok Nagyasszonyának. Az első gondolatot a bezdédi tarsolylemeztől a keleti szertartáshoz tartozó tárgyakon keresztül az

„Leg-ek” a kiállításon

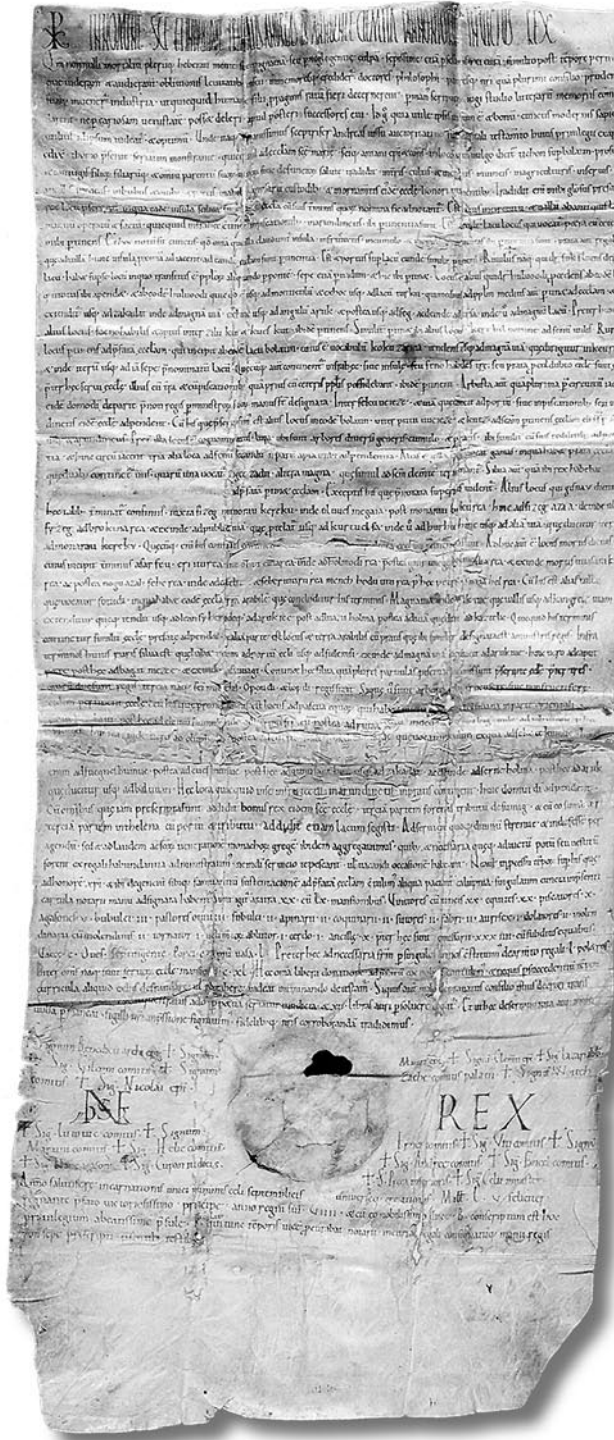
Számunkra mindenképpen legnagyobb érték a Tihanyi Alapítólevél Pannonhalmáról, amely egyben az első magyar nyelvemlékünk is.

A koronázáshoz kapcsolódó műtárgyak közül az Eskükereszt a legszebb román kori ötvöstárgy az esztergomi Kincstárból. De ebbe a csoportba tartozik az egyetlen gótikus pástorbotunk, és a mitra speciosa is, a világ legszebb gótikus kelyhe, az Esztergomban őrzött, de Erdélyből származó Suky Benedek kelyhe a maga sodronyzománc mezőivel, finoman kidolgozott szobrocskáival és domborműveivel. A Vatikáni Kincstárnak elvétele van gótikus ötvöstárgya, mert többször kifosztották. Ezért örömmel vizsgálták a késő-gótikus, győri ún. németjérfalvi monstranciát, vagy a pásztói hólyagos cibóriumot, áldoztató kelyhet. A nagyváradi misekancsó is egyedülálló a maga filigrán díszével. A maga nemében társtalan mind az árpási (mórichidai), mind a győri bencés templom oltárképe. Az egyik szinte napi politikai életkép: Mária köpenye alatt I. Lipót és a magyar arisztokrácia térdel, akiket majd, mint a Wesselényi-féle összeesküvés tagjait a császár kivégeztet, másik a magyarság 150 évig tartó, a törökkel vívott csaták esetére biztosítja a Nagyasszony és a magyar szentek égi védelmét. A XIX. század legnagyobb magyar festője, Munkácsy Mihály két Krisztus-képével és Liszt Ferencről készült festményével szerepelt. A XX. század világszerte ismert főpapja, Mindszenty József hercegprímás és a legújabb boldoggá avatott vértanú győri püspökünk, Apor Vilmos is kiemelt helyet kapott a kiállításban.

A kiállítás visszhangja

A legörvendetesebb volt a vatikáni „szakma” egyértelmű elismerése. Ez nemcsak a válogatott anyagnak szólt, hanem elsősorban az installációnak. A hihetetlenül bonyolult alaprajzú, két egyforma falsík nélküli oldalakkal, váltakozó belmagasságú fődémmel, átlátszó hatalmas üvegmezőkkel, oszlopokkal és liftajtókkal „tarkított” teremben Héjjas Pál minden leleményességére szükség volt, hogy élvezetes, a jelzett nehézségeket teljesen elrejtő megoldásokat találjon. A kiállítás sikere nagyrészt ennek köszönhető.

A kiállítást mintegy tízezer látogató tekintette meg. Hazai szemmel kevésnek tűnik, de nem az vatikáni szemmel. A világ legnagyobb gyűjteményében egy időszak kiállítás sohasem kerül premier plánba. A vatikániak



A tihanyi bencés monostor alapítólevele, 1055. Tihany, Bencés Apátság
The memorandum of the Benedictine Abbey in Tihany, 1055, the oldest Hungarian lingual monument. Tihany, Benedictine Abbey

új Szent István király ikonig, a másik gondolatot a Korona-felajánlásától kezdve a reneszánsz cheródi misszálén át a XX. századi pénzekben megjelenő Nagyasszony ábrázolásokig is megmutattuk.



*Szent István ereklyetartó hermája, 1896. Kalocsa, Érseki Kincstár
The herm of St. Stephen's reliquary, 1896. Kalocsa, Episcopal Treasury*

*Szent Margit vezeklő öve, ereklye, XIII. század, tartója 1881 (Esztergomi Főszékes-egyház Kincstára)
The cilice of St. Margaret, relic, 13th century, its container made in 1881 (Treasury of the Esztergom Basilica)
Fotók – Photos: Mudrák Attila*

szemében a látogatószám soknak tűnik. Az idegenek elsősorban a Sixtusi Kápolnát, a raffaellói Stanzákat, Loggiákat és a hatalmas Képtárat keresik. A kiállításnak elsősorban presztizs értéke volt: megmutattuk, hogy Magyarország a múltban nagyot alkotott a művészetek és kultúra területén, és a kereszténység szilárd alapra épült.

A budapesti kiállítás

Már a vatikáni készülétek idején, ahogy az anyag összeállt, mind a civil, mind az egyházi illetékesek részéről felmerült az óhaj, hogy mutassuk meg azt itthon is. A jubileumi esztendejét tartó és egyik legtöbbet kölcsönadó intézmény, a Magyar Nemzeti Múzeum késznek mutatkozott a kiállítás itthoni befogadására. Mind az eszmei irányító, mind a kivitelező csapat maradt, a munkálatokba aktívan bekapcsolódtak a Magyar Nemzeti Múzeum szakemberei, mindenekelőtt Biczó Piroska és Pintér János. A Hungarofest Kht bonyolította a szervezést.

2002. március 1-jén Orbán Viktor miniszterelnök és Paskai László bíboros prímás nyitotta meg a kiállítást, magas rangú hazai és vatikáni vendégek jelenlétében. A megnyitóra elkészült a vatikáni katalógus angol változata, valamint egy rövidített, csak a műtárgy-katalógust tartalmazó magyar változat.

Változtatások

A Magyar Nemzeti Múzeumban csak felean-

Feldúsult viszont a protestáns rész. A két testvéregyház elvárásának megfelelően úrasztali serlegekkel, úrasztali terítőkkel, Luther Márton végrendeletével, a Vizsolyi Bibliával, valamint egy szószékkoronával és virágos mennyezetkazettával gazdagodott a kiállítás.

A kimaradt tárgyak helyett a vatikáni Magyar Kápolna öt, magyar szenteket ábrázoló domborművének fotója került a kimaradt levéltári dokumentumok helyére.

A „helyszűke” bensőségesebbé tette a látványt. Reméljük, hogy az anyag gazdagsága, az alkalom egyedisége és az installáció modernsége sokak számára emlékezetessé teszi a kiállítást.

Lásd még – See also: Képmelléklet II.–III.

The Thousand Years of Hungarian Christianity Exhibition in the Vatican Museums and the Hungarian National Museum

In October 2001 a grand exhibition was opened in the Vatican presenting the history of Hungarian Christianity, from the early periods in Pannonia up to nowadays. With the help of more than 160 works of art the exhibition focused on two main issues connected to Hungarian Christianity: one



ny terület állt rendelkezésre, mint amennyi a Vatikánban volt. A vatikáni gyűjteményekből csak három darab szerepel: a pápai tiara, a Császka-féle monstrancia és a belgrádi püspök jelentését tartalmazó kódex 1656-ból. Helyszűke miatt kimaradt a Damkó-féle Kapisztrán Szent János szobor, a Budapesti Történelmi Múzeum két Zsigmond-kori töredékes kőszobra, valamint egy metszet Szent Istvánnal és Szent Imrével. Nem szerepelnek Hajnal János üvegablakai sem. Nehézkés installációjuk miatt a pénzek sem kerültek bemutatásra.

is the fact that Hungary was always within the radius of the western and eastern Christianity, so the works of art exhibited reflect the double impact of the religion throughout the centuries. The other is the belief that the first Hungarian king, St. Stephen offered his country to the Blessed Virgin - the episode is an organic part of Hungarian iconography. The exhibition was reopened in Budapest in March 2002 in the National Museum and was slightly transformed, since the organizers presented more relics of the protestant past, such as the will of Martin Luther, or the bible from Vizsoly and many liturgical items.

Szeresd a vizet!

A Duna Múzeum új állandó kiállításáról

Bencze Géza

Három évi kényszerszünet után 2001. október elején nyitotta meg újra kapuját a látogatók előtt az esztergomi Duna Múzeum. A múzeum első – A Duna és a magyar vízgazdálkodás története című –, 18 évet megért állandó kiállításának bezárását követően teljes épületrekonstrukció történt, melynek során a patinás XVIII. századi barokk, egykori káptalani műemléképület szép külsőt, újonnan beépített tetőteret, bensőséges hangulatú udvart kapott. A múzeumot (és a vele egy szervezetben lévő vízügyi levéltárat és könyvtárat) fenntartó Közlekedési és Vízügyi Minisztérium bőkezű mecénásként finanszírozta a felújuló épületbe álmódott új állandó kiállítást, a munka- és közösségi tereknek az épület miliójéhez simuló kellemes hangulatú kialakítását, s nem utolsósorban az itteni gyűjtemények korszerű elhelyezését.



Bármilyen furcsa, az állandó kiállításnak nincsen címe (még?). A rendezői szándék szerint a víz és az idő kapcsolatáról szól; a víznek az életünkben, környezetünkben és történetünkben, a mindennapjainkban betöltött szerepéről, szinte lebecsült hétköznapiságáról, fontosságáról és nélkülözhetetlenségéről.

A kiállítás az állandó kiállítások között a kisebbek közé sorolható. Alapterülete – az időszakos földszinti kiállítóterekkel, a kiállításba illesztett lépcsőházzal, az emeleti folyosóval és három termével is csak összesen 428 m². Ekkora helyen kellett a kiállításrendezői álmoknak és terveknek megvalósulniuk. Nyilvánvaló volt, hogy mindenben és gyökeresen szakítani

kellett az előző időszak kiállításával, mondandójával, annak ma már merevnek minősülő megjelenésével. Az eredmény egy igazán hangulatos, színekben az átlagot messze felülmúló, tartalomgazdag, szinte minden korosztály, de elsősorban is az iskolásnemzedék számára a kiállítási élményszerzés számos – ahogy ma illik: interaktív – lehetőségét kínáló, jól elkülöníthető egységekre, terekre, termekre tagolódó kiállítás. (A forgatókönyvet Deák András, Kaján Imre és Szókené Fekete Erzsébet írták, a kiállítást Kaján Imre rendezte.)

A látogató először az időszak kiállításoknak helyet adó földszinti terem soron „kényszerül” keresztülhaladni, az emeleten lévő állandó

*Részletek a kiállításból – Details of exhibition
Fotók – Photos: Vízzy Zsigmond*

kiállításrész azon keresztül közelíthető meg. A múzeum megnyitásakor Kovács Melinda fotóművésznek az Esztergomot Párkánnyal összekötő, és a második világháború vége óta csak csonka hídfőből álló, egykoron a budapesti államvasúti gépgyár által 1893-1895 között épített Mária Valéria-híd újjáépítését megörökítő kiállítása volt látható. (Az már csak a krónikákban lesz benne, hogy a múzeum új kiállításának megnyitását is a híd újjáépítését követő átadásához kötötték.) A kiállítás sajnos rövid ideig állt, de a múzeumban máig kapható a dunaszerdahelyi Lilium Aurum Kiadónak A Mária Valéria-híd története című gazdag kiállítású kötete.

S indulva az állandó kiállításnak helyet adó emeleti termekbe, a lépcsőház fordulóterében máris az első különlegességgel, az emeletnyi *Aquamobillal* találkozik a látogató. Az ifj. Borosházi Tamás tervezte vízi szerkezet (hasonló, ám nagyobb szerkezet készült az 1992. évi sevillai világkiállításra) a víz fizikai erejét hivatott bemutatni, nevezetesen azt, hogy milyen kevés vízzel is meg tudták eleink oldani a vízi szerkezetek, elsősorban a különféle funkciójú – őrölő, fűrészelő, kalapáló, fűjtató – vízimalmok meghajtását. Ez a szerkezet – természetesen leginkább a gyerekek örömeire – emel, kalapál, sípol, pecsétnyomot működtet.

Mire mindezt végignézzük, már az emeleten is vagyunk, ahol a hónap műtárgyával, jelenleg Beszédes Sándor helyi fényképésznek az

1876. évi esztergomi árvizet megőrkítő képes albumával találja szembe magát a látogató. Az innen induló folyosón az egyetemes és magyar történeti- és technikatörténeti, vízügytörténeti kronológia elevenedik meg – a korai középkortól a 2000-es nagy tiszai árvízig – a víz hullámvonalait formázó tablósoron. S ha megállunk mondjuk a XVIII. század vége körül, a tablóba épített érzékelő elindítja azt a rövidke felvételt, amelyen Szabó Gyula színművész hangján báró Orczy Lőrinc, a Tisza szabályozás királyi biztosa verses levele szólal meg, nem másról, a Tisza szabályozásáról.

A folyosó ablakokkal tagolt falszakaszain a hazai vízszabályozás, árvédelem és vízgazdálkodás legjelesebbjeinek (Mikoviny Sámuel, Vásárhelyi Pál, Beszédes József, Zsigmondy Vilmos, Kvassay Jenő, Sajó Elemér, Lampl Hugó, Dégen Imre) munkásságát idéző tablósort egy zárt erkélyben kialakított pihenőalkalmatosság szakítja meg, ahol meghallgatható – a már említett – Orczy Lőrinc: Tokajba való érkezés télen című verse, mellette Vörösmarty, Petőfi és Juhász Gyula szól a vizekről, s a zenék: Händel, J. Strauss, Smetana, s végül két szép népdal Sebestyén Mártától.

A folyosó végén ruhaszáritó állványon – a mütösköpenyhez hasonló – színes köpenyeké tucatja szárad, s várja a következő gyerekcsoportot a „pancsoló” szobába, ahol ezek mellett még munkaeszköz a törölköző és a felmosóruha is. A gyerekek számára nagy fantáziával kialakított és praktikus berendezett vizes játszószoba hivatott kicsikkel és

kicsit nagyobbakkal megszerettetni a vizet. Hangot-zenét lehet kicsiholni a különböző magasságokig vízzel töltött üveghengerekből, megfigyelni-kísérletezni a víznek és a fénynek az élőlényekre (itt a növényekre) való hatásával, a víz hiányának következményeit megtapasztalni – azaz a víz kicsik számára fontos titkait kifürkészni.

És a nagy, rozsdamentes acélból készített – és remélhetőleg strapabíró – valódi pancsoló, ahol ping-pong labdával, műanyag halacskaival, kis hajóval s mi mindennel lehet eljutni a vízmozgás alapvető törvényszerűségeinek és jelenségeinek a gyerekek számára is érthető magyarázatáig, s lehet a múzeumpedagógus és az aktívan közreműködő teremőrök segítségével megismerni – gyereknyelven, de komolyan – az élővíz mozgásának formáit, a hullámozást, az áramlást, az örvénylést, de a vízkímélés módjait, a zsilip működésének elvét is. Már bizonyított, hogy a kisgyerekek jelentős hányada a hétvégeken fiatal szüleikkel, családjukkal tér vissza a vizes kalandjuk újraélésére, amelynek maradandóságát a múzeumi foglalkozások, a meg is vásárolható munkafüzetek segítik.

Egy kicsit még a gyerekeké a vízparti sávok, mocsaras, vízjárta területek – elsősorban – madárvilágát bemutató diorámák, mintegy átvezetve a látogatót a felnőttek világába, a folyószabályozásokat és az árvizek elleni védekezést fő témájaként választó terembe. A víz és az ember kapcsolatának történetét állítja a középpontba, elsősorban is az árvizek elleni védekezést. Ma már nehezen képzelhetjük el,

hogy milyen lehetett a hazai vízvilág a mocsarak lecsapolása, a folyók szabályozása előtt: az Alföld jelentős részét állandóan vagy időszakosan vizek borították, s hasonlóképpen összefüggő mocsár volt a Duna és a Dráva melléke, a Balaton környéke és teljes vízrendszere. Két évszázad kellett – mint láttuk, visszautalva a folyosón lévő kiállításrészhez –, hogy a vízrendezések nehéz munkája eredményeképpen a vizeket kordába szorítsák, hasznosságukat fokozzák.

A kiállításban elhelyezett igen kevés tárgy nagyobbik része e teremben található, árvízi táblák (az első 1775-ből), a reformkori és az azt követő idők folyószabályozásait idéző eszközök és emlékek, az Esztergom életét nagyban meghatározó Duna kotrásakor előkerült tárgyak, az árvizek és káraiak csökkentésének különféle emlékei. A múzeumban és a vízügytörténeti szakmában folytatott értékes tudománytörténeti kutatások eredményeit a gazdag programmal – akár több órányi olvasni- és látnivalóval – feltöltött érintőképernyős monitorokról „veheti le” az érdeklődő látogató. A termet uralja a közepén elhelyezett „helikopter”. Utasfülkéjének 12 ülésén ugyanennyi felnőtt és gyakran 20-25 kisgyerek élvezhet egy-egy rövidebb vagy hosszabb „felszállást” az ablakok helyére illesztett képernyőkről, s nézheti meg a Magyarország vizeiről szóló ötperces látványos összeállítást, vagy a 2000-es tiszai árvízről és védekezésről készített tízpercest.

A középső kiállítási terem, mint afféle centrális hely, csak térképeket tár elénk. De hogyan?



– A falakon körben az első ismert, már nagyjából helyes ábrázolással rajzolt hazai térképektől a Ferdinando Luigi Marsigli nevéhez fűződő, 1700 körül készült első igényes vízrajzi térképeken, víztársulati, ártéri és szabályozási térképeken át a Béctől Pestig tartó Duna-szakasz látványos panoráma képéig. A számos szép térkép mellett metszetek, rajzok mutatják a Kárpát-medence térképi ábrázolásának tudomány szabta fejlődését.

A termet padlóba süllyesztett hatalmas őrfevel uralja, amelyet a Landsat műhold készített 2000 augusztusában mintegy 400 km-es magasságból. A Földmérési és Távérzékelési Intézet irányításával összeállított, szemet gyönyörködtető felvételen (méretaránya 1:100.000, azaz ami a felvételen 1 cm, az a valóságban 1 km-nek felel meg) láthatjuk hazánk és közvetlen környéke ismerős és ismeretlen tájait. Ahogy az ember egy sétálóutca vagy a járda szintjére süllyesztett reflektor üvegszemére óvatosan lép, ugyanilyen óvatosan (papucsban, a gyerekek hasonlóan, nagyítóval a kézben) lépünk az üvegfelületre. Szemünk önkéntelenül is lakóhelyünket keresi, s aztán azonosítja sorra: a Balaton jellegzetes alakját, a Duna, a Tisza, a Dráva vonalát, a Mecsek, a középhegységeket, Budapestet és a nagyobb városokat, a Fertőt, a Tisza-tavat, a folyókat és a holtágakat, a folyókat kísérő ártéri erdőket, a Duna-Tisza köze jellegzetes ÉNy-DK irányú szélfúttá homokbuckáit, az alföldi pusz-

tákat, az erdős hegyvidékeket, az utóbbi évtizedben kisebbre töredezett megművelt termőföld-parcellákat.

A következő – utolsó – terembe érve visszalépünk kerek egy évszázadot az időben, és az 1900 körüli budapesti Andrassy útra tévedünk, ahol váratlanul azt látjuk, hogy mi is van a járda alatt, hol és milyen csatornák futnak. Velük együtt lépünk be egy elképzelt módosabb polgári lakás fürdőszoba és mosókonyha (a múzeumok hasonló megoldásaihoz képest itt végre tágas) enteriőrjébe, ahol kiderül, hogy hétköznapjainkban milyen sokminden függ össze a nélkülözhetetlen vízzel. A hatást fokozhatjuk, ha megtekintjük az itt is jelenlévő érintőképernyős berendezést, amelynek egyik programja segítségével a korabeli fővárosi Ulrich B. J. szaniter-áru kereskedelmi cég katalógusa alapján egy képzeletbeli lakóházat, annak minden helyiségét is bejárhatjuk.

A kiállítás legvégén korszerű DVD lejátszó és kivetítőn abból a tucatnyi rövidfilmből választhatunk, amelyek vizeinkről, a legutóbbi évek árvizeiről, gazdag ásványvizeinkről és más értékeinkről szólnak. Ezek is megerősítik azt, amit a kiállítás – még cím nélkül is – sugall, hogy szeretnünk és megbecsülnünk, értelmesen és érdemesen kell felhasználnunk a vizet. Ahogy több reformkori pallérozott mezei gazdánk javallotta; ne engedjük ki földünkről, birtokunkról mindaddig a vizeket, míg azok minden hasznát meg nem próbáltuk magunk javára fordítani.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

Do Love Water! – New Permanent Exhibition in the Danube Museum

The Danube Museum in Esztergom was re-opened for the public in 2001, three years after its first permanent exhibition had been closed and the whole building had been reconstructed and renovated. The new permanent exhibition, the library and the archives were sponsored by the Ministry of Transport and Water Supplies. The new exhibition, without a title at the moment, is centred around the relationship between water and time, the role of water in everyday life, history and our environment. The show is relatively small, giving limited opportunities for designers and organisers. The first attraction is the Aquamobile, a huge machine which represents the power of water by working different smaller devices. The showcases tell us about the history of hydrology, displaying objects and photos connected with famous floods, technical inventions or river control. The great personalities in the management of water supplies are introduced in a section of the exhibition. Visitors are given a selection of the several works of art and literature on the theme of water. There is a playroom for children in which they can splash and play with water and carry out some minor experiments to make observations. The species of animals and plants living in or near water are introduced in a separate section. Children are especially fond of the "helicopter" but there are additional interactive facilities, displays, lectures etc. to motivate and inform visitors and encourage them to look for new, more efficient ways to use water properly.

„Mi hát a varázs e tájon”

A Tiszazug fejlődése az elmúlt évezredek során

Füköh Levente

„A Tiszazugot két nagy folyó, a Tisza és a Körös zárja közre. A táj belső területein csak kisebb vízfolyások találhatóak. Száraz, gyér lefolyású, erősen vízhiányos terület. Az állóvizek száma kevés.” Az idézett szöveg 2001 júniusa óta olvasható a tiszaföldvári múzeum új állandó kiállításán.

Tájmúzeumról lévén szó, a kiállítás forogatókönyv-íróinak szembe kellett nézniük azzal az elvárással, mely még mindig csak komplex kiállításokban tud gondolkodni, vagyis a terület földtani kialakulásának dokumentumaitól a helyi népművészeti alkotásokat reprezentáló darabok bemutatásáig terjed. Ez természetesen nem a kiállítás alkotóinak felróható hiba, sokkal inkább abból a kettősségből adódik, hogy a múzeumnak egyszerűen kell megfelelnie a megyei szerve-

zetbe való betagozásnak (földrajzi szakmúzeumként), valamint a működési helyén élők elvárásainak. A tiszazugiak ezt az ellentmondást a terek adta lehetőségek kihasználásával oldották fel.

A kiállítás, mint azt már a forogatókönyv is érzékeltette, két nagy egységből áll. Az első rész, *A Tiszazug az ember megtelepedése előtt* címmel azokat a természeti tényezőket igyekszik bemutatni, melyek túl azon, hogy kialakították a tájegység arculatát, s őrzik ma is, jelentős mértékben befolyásolták az itt megtelepedett emberek mindennapjait. Az első egység a Tiszazug geológiai, geográfiai, hidrogeográfiai, talajtani viszonyainak bemutatása. A kiállításokban nehezen megjeleníthető, máshol jobbára egy-két rövid tablón összefoglalt ismeretek a múzeum nevéhez, a múzeum szakembereinek elkötelezettségéhez méltó területet kaptak. A kezdeteket, a terület földtani felépítettségét, a mélységi

feltárásokat biztosító hidrogeológiai fúrások ismertetésével, fúrásminták bemutatásával, a téglagyári rétegsor elemzésével teszik szemléletessé a kiállítás rendezői.

A táj kialakulásában a Tisza igen fontos szerepet töltött be, s napjainkban is talán a legfontosabb természeti tényező. Nem véletlen tehát, hogy ennek az egységnek a közép-pontjában egy kis terepasztal áll. A Tisza medrének és ártereinek folytonos változásait igen szemléletes makett segítségével lehet nyomon követni. A tájalakító hidrogeológiai viszonyok mellett a fúrásokkal feltárt, s a gyógyászatban, idegenforgalomban kiemelt jelentőségű termálvizek is ebben a kiállítási egységben kerültek bemutatásra.

Az első kiállítási egységet a talajtani szelvények bemutatása zárja. Örvedetes, hogy ezt az emberekhez igen közel álló, a mezőgazdálkodás mindennapjait meghatározó, ugyanakkor nehezen értelmezhető



A kiállítás első egységének őslénytani része – The first, palaeontological section of the exhibition

részt szemléletesen közvetíti a kiállítás a látogatóinak, amit a nagyméretű színes képek és talajminták bemutatása segít. Talán ez a része a kiállításnak (az első egység: *Természeti viszonyok*), amelyben a szakági, szakmai ismeretek és a muzeológia legszervesebb egységben jelenik meg. Ez tartalmazza a legtöbb tájspecifikus információt, hordozza azt az egyediséget, ami csak a Tiszazug sajátja. Ez a téma a jövőben megérdemelne egy bővebb megjelenítési lehetőséget, ezzel megadva kiállítási oldalról is a múzeum specifikumát.

A földtani viszonyok bemutatását követő második egység – *Őslénytan* címmel – a területen élt egykori élővilágot tárja a látogatók elé. A Tisza medre és a tiszaföldvári téglagyár rétegsora szolgáltatta a jó megtartású és látványos ősmaradvány anyagot. A csontokat tartalmazó metszetrekonstrukció jól szemlélteti az ősmaradványok üledékben való beágyazódásának lehetőségét. Az újabb készült kiállításokban egyre népszerűbb interaktív bemutatással ezen a részen éltek az alkotók. A látogatóknak lehetőségük van arra, hogy egymáshoz tartozó csontokat keressenek, a helyes választást a felvillanó lámpák jelzik.

Az egykori élővilág bemutatását segíti az itt elhelyezett rekonstrukciós rajz is, mely a Tisza egykori parti régióját, a vegetációs képet és az őslénytani vizsgálatok alapján ott élt állatokat ábrázolja. Ez a kép igen jó átvezetési lehetőséget biztosít a harmadik kiállítási egységhez, mely a táj mai természeti értékeit mutatja be. A kiállítás készítői mondanivalójukat diorámaszerű, ún. élőkép köré csoportosítják. Az igényesen és hozzáértéssel megfestett ártéri ligeterdő és mocsárrét képe előtt hat, a területre jellemző állat preparátuma található.

Az „élőkép” mellett fényképfelvételek teszik szemléletesé a Tiszazug növény- és állatvilágának megismerését. Az élőhely típusokat ismertető szöveg mellett a tájra jellemző rovarokat láthatjuk. A kiállításnak

ezen a részén érződik legjobban a tér szűkösségének meghatározó hatása. Ez, a témájában is nagyon fontos rész, mely leginkább alkalmat teremthetne a táj egyedi arculatának bemutatása mellett napjaink környezet- és természetvédelmi problémáinak érzékeltetésére, mindenképpen bővebb kifejtést érdemelne. Meg merem kockáztatni, ha a kiállítás rendezői bátrabbak, akkor ez a téma a következő teremben részletes, szemléletes megjelenítésben kerülhetett volna a látogatók elé.

A második nagy egység, ami *A Tiszazug az ember megtelepedése után* címet viseli, a terület régészeti, történeti és néprajzi értékeit mutatja be. A régészeti rész színes tablók (kronológia, térképábrázolás: régészeti lelőhelyek a Tiszazugban, településrekonstrukció, szarmata férfi és női viseletet ábrázoló színes akvarell), tárgyak (használati eszközök és viselet kiegészítők) és makettek („ál in situ” női sír ékszerekkel, használati tárgyakkal, szarmata kemence) segítségével ad igen jó áttekintést az egykor e tájon megtelepedett népekről.

A történeti rész látványos eleme az agrártörténeti emlékeknek keretet adó „csűr”. A stilizált építményben a mezőgazdaság mindennapjainak (földművelés, állattenyésztés) tárgyi emlékeit helyezték el a rendezők. Ezzel a résszel szerves egységbe kerültek az ipartörténet tárgyai, melynek középpontjában egy bognárműhely felszerelése tanulmányozható.

A néprajzi rész középpontjában a Tisza által meghatározott mesterség, a halászat áll. A halászat és nádvágás eszközei között láthatunk egy bődönhajót, melyet 1953-ban emeltek ki a Tiszából. Az ártéri gazdálkodást jellemző erdők és gyümölcsösök bemutatása méhes segítségével történik. Az utolsó egység a szőlőtermesztést, borászatot ismerteti.

Végezetül a teljesség igénye nélkül említem meg azoknak a kollégáknak a nevét, akik ennek az igen sokoldalú, nívós kiállítás-

nak, mely mind az oktatást, mind a térség idegenforgalmát jól szolgálja, szakmai gondozói voltak: Kelemen Éva (természeti környezet, természeti értékek), Gasparik Mihály (őslénytan), Tárnoki Judit (régészet), Gulyás Katalin (agrártörténet, ipartörténet), Sári Zsolt (néprajz).

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3



A méhészet, a szőlőtermesztés és borkészítés használati tárgyai – The tools of apiculture, viticulture and wine making
Fotók – Photos: Kelemen Éva

**„What is then so miraculous in this landscape?”
The Development of the Tiszazug Region in the Past Thousands of Years**

The Tiszazug is a region between the two big rivers Tisza and Körös. The Museum in Tiszaföldvár opened a new permanent exhibition trying to introduce the region from the most possible aspects from geology to folklore. The new exhibition incorporates two large structural units: the first part called Tiszazug before human settlement represents the natural, geological, geographical, geohydrological features of the region emphasising the role of the river Tisza as the most important natural factor. A section is dedicated to palaeontology, including an interactive part very popular with visitors nowadays, just like the “tableau vivant” diorama and colour photographs of some typical species. The other large unit called The Tiszazug after man has set foot on its land, represents the archaeological, historic and an ethnographic values of the region, displaying chronologies, maps, water-colours, jewellery, everyday objects etc. and a spectacular barn equipped with everyday agricultural tools, and a wheelwright’s workshop. The ethnographic section is dedicated to fishing, the fundamental trade of the region. Local horticulture, viticulture and silviculture are also represented with tools, utensils, vessels and lots of photographs.

Új állandó kiállítás a Georgikon Majormúzeumban

Fülöp Éva

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Georgikon Majormúzeuma új állandó kiállításokat nyitott a volt magtár épületében Knézy Judit és Györke Gézáné rendezésében: „Majorok és népe a 18-20. században”, illetve „Uradalmi cselédlakás a 20. század elején Keszthely környékén” címmel.

Öröm és megtiszteltetés ilyen kiállítást ajánlani a látogatók figyelmébe. A Georgikon agrártörténetünkben, agrárszakoktatásunkban betöltött szerepe, jelentősége már

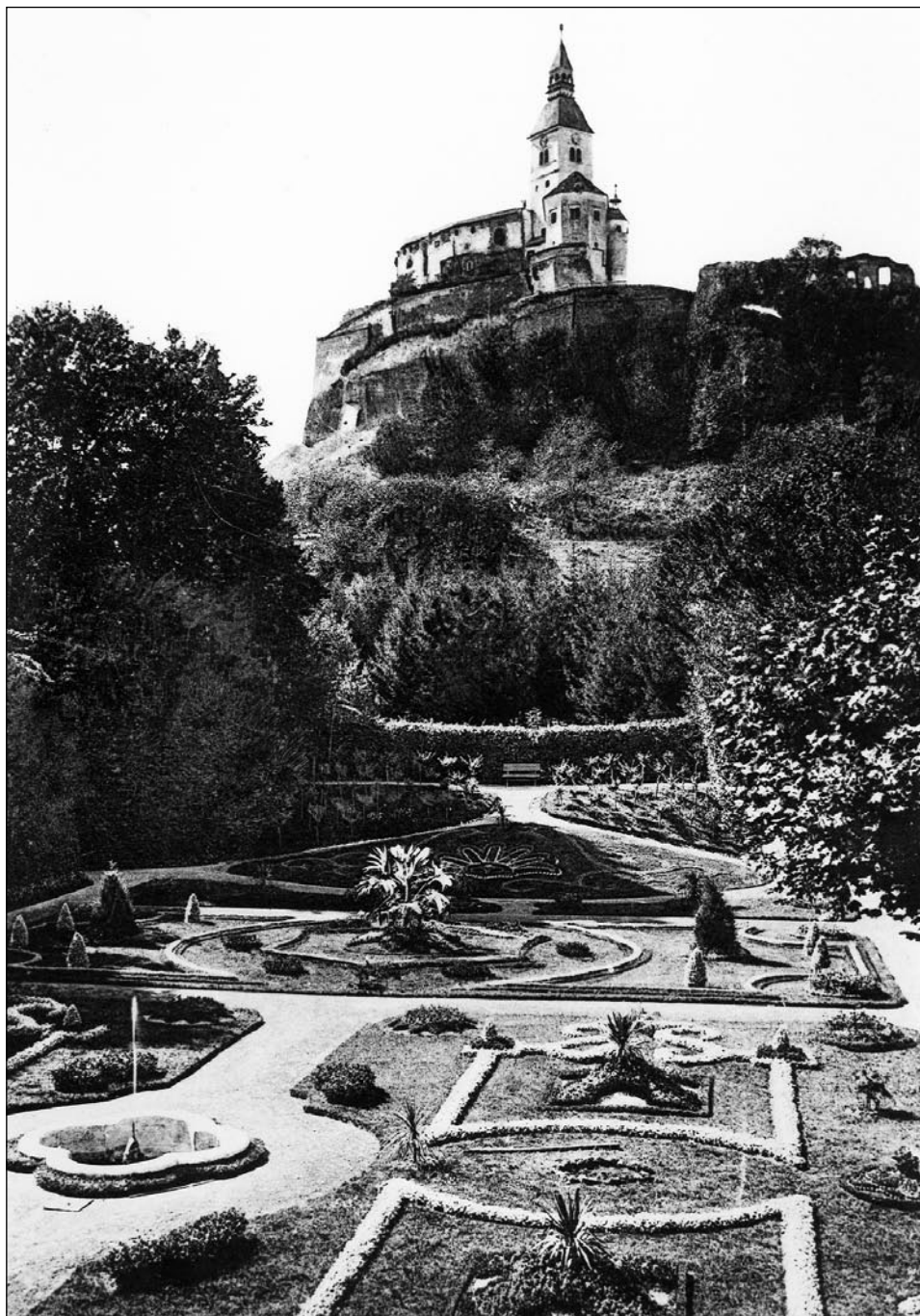
önmagában ezt involválja. Knézy Judit munkásságából pedig jól ismertek a somogyi birtokokra vonatkozó kutatásai, és azon belül is a Festeticsek csurgói uradalmáról publikált adatai. Kiválóak a kiállításra választott fotók: szemléletessé, élővé teszik a választott téma bemutatását.

A kiállítás első részének címében a „majorok és népe” megfogalmazás kétségkívül Illyés Gyula „Puszták népe” című könyvére utal. Amint Illyés megfogalmazta, a „*Pusztá magyarul nem csak azt a regényesen szabad, tengervégtelenség legelőt jelenti, amelyen Petőfi méneseinek körme dobog: a dunántúli*

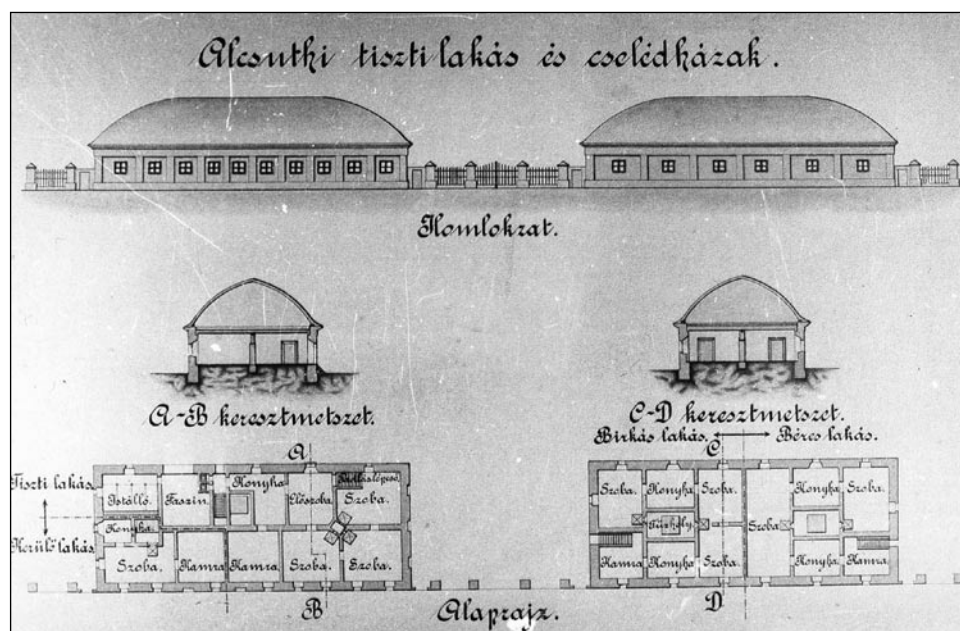
magyar nyelven ezt egyáltalán nem jelenti, abból az egyszerű okból, mert ott ilyenek nincsenek. A Dunántúl a nagybirtokok közepén épült, s néha egész faluszámbea menő cselédlakások, istállók, fészerek és magtárak együttesét jelenti”. Knézy Judit azonban nem véletlenül választotta a „major” szót a „puszta” helyett. A major, puszta, allodium a földesúri árutermelés helyszínét jelenti a feudális nagybirtokok, majd a tőkés termelőüzemmé alakuló volt nagybirtokok gazdálkodási szervezetében. Uradalmi alkalmazottak azonban nem csak az említett birtokrészen, hanem a közeli falvakban és mezővárosokban is élhettek (így például a Tihanyi Bencés Apátság endrédi allodiuma cselédei is a faluban, az uradalmi házban laktak).

A kiállítás helyszíne, a keszthelyi Georgikon magtára ugyancsak gondolatébresztő. Felidézi egyrészt az alapító Festetics családot, akik a reformkorban a Magyarország jobbitásáért tevékenykedő főrangú családok közül rokonságban álltak a Széchényiekkel, a Batthyányokkal. Másrészt felidézi e hely magát Festetics Györgyöt (1755-1819), aki keresztnévét és Vergilius híres művét egyaránt megörökítően-felidézően 1797-ben megalapította a Georgikonot. A legújabb kutatások szerint Európa első felsőfokú gazdasági szakoktatási intézete nem csak a Festetics-birtokok, hanem a magyarországi nagybirtokok egészére kívánt képzett gazdasági szakszemélyzetet nevelni (ismét a közeli bencés birtokról hozva a példát, a napóleoni háborúk időszaka után, a tihanyi apátság két, gazdaságilag fontos posztján, a zalai Tihanyban és a somogyi oldalon Endrédén a kasznárok már a Georgikon neveltjei voltak). Közismert a Georgikon tanári karának kiemelkedő szerepe a hazai agrár-szakirodalom megteremtésében (Rumy Károly György, Nagyváthy János, Pethe Ferenc stb.).

A Georgikon eredeti épülete a hasonló nevű utcában állott egykoron, s habár ezek az épületek ma már nincsenek meg, a másodikként felépült épületegyüttes egy részében hozta létre a Mezőgazdasági Múzeum szakembergárdája 1972-ben a Georgikon Majormúzeumot. Az előbbi gondolatmenetet folytatva, az állandó kiállítás új részének helyet adó magtár a XVIII. századra utal, amikor nagybirtokainkon megindult a kőből emelt, szellőzőnyílásokkal ellátott, cseréppel fedett gabonátárolók, a granáriumok építése, lassanként háttérbe szorítva az addigi,



A németújvári várkastély és barokk kertje, 1888. – The Castle in Németújvár and its Baroque gardens, 1888



Alcsúti uradalmi épületek terve az 1830-as évekből – The drafts of manor houses from around the 1830s

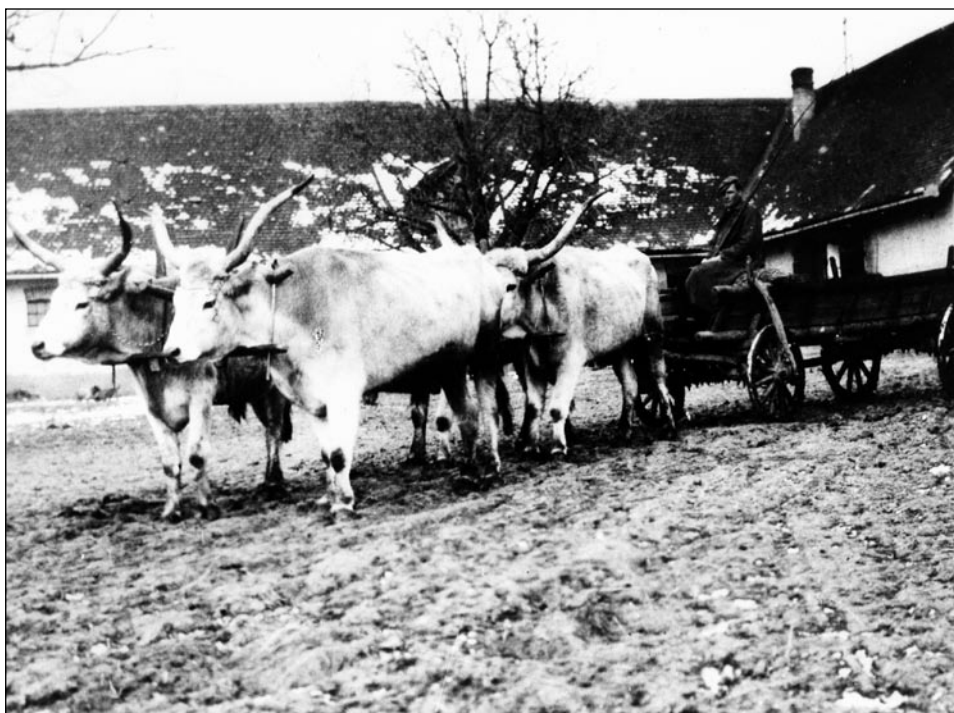
Négyökrös szekér a lengyeli (Tolna megye)

Apponyi uradalomból, 1920-as évek

A cart drawn by four oxen from the Apponyi-estate, Lengyel (Tolna County) 1920s

a természeti károknak és állati kártevőknek jobban kitett, hagyományos gabonatarló vermeket.

A korszak, amelyet ez az állandó kiállítás bemutat, a XVIII. századtól a nagybirtokrendszert Magyarországon felszámoló, 1945. évi 600. M. E. számú rendeletig terjed. (Részben átfogva így a Georgikon és jogutód intézményei működését is.) A bemutatott időszak indulása a török hódítás és a kuruc háborúk lezárulta utáni évektől számítható, amikor a termelés szinte újbóli megszervezésének megindításának feladata várt a magyarországi gazdaságra. Majd csak az 1740-es évektől lehetünk tanúi lassú gazdasági előmenetelnek a korabeli magyarországi nagybirtokok gazdálkodásában – összefüggésben a jobb értékesítési lehetőségekkel (az okok a porosz-osztrák, illetve az osztrák örökösödési háborúk teremtette hadikonjunktúra, az osztrák örökös tartományok ipari fejlődése, és így növekvő kereslete, végül a magyarországi népesség gyarapodása következtében a belső piac felvevőképességének lassú növekedése). A nagybirtokokon, különösen a fő szállítási vízi útvonalhoz, a Dunához és a nagyobb városok felvevő piacához (Győr, Komárom katonai magazinumai, Bécs) közel fekvő dunántúli uradalmakban kezdtek visszaváltani az addig jórészt bérbe adott regálékot, sorra épültek a vendégfogadók, sör- és pálinkaházak, uradalmi pincék, s az említett granáriumok is megjelentek. Ezek az évek sajátos átmenetet képeznek az addig pusztá empíriára (megfigyelésre, közvetlen



tapasztalatra) alapozott gazdálkodás és az elméleti megközelítés közt. Feltűnnek az intenzív művelés egyes elemei is honi gazdaságunkban (utaljunk itt például a svájcerájokra, a lefejő-tehenészetekre). Az új technológia új gazdasági ismereteket követelt, s a birtokigazgatáshoz értő irányító közegeket. Nem véletlen tehát a gazdasági szakoktatás kívánalmának felmerülése (Tessedik Sámuel szarvasi, a termelő jobbágyok-parasztok képzésére irányuló kísérletét említhetjük a keszthelyi gazdatiszt-képzés mellett).

A XVIII. század említett időszakában kiépülő korszerű uradalmi gazdasági irányítás eme kifejlett formája életképesnek bizonyult az 1767. évi úrbéri rendezés utáni időszakban is, ám a szervezeti formákkal ellentétben, gazdasági téren a századvégi megtorpanás a hazai agrárfejlődés korlátaira utal: a tőke-

elégtelenségre, az árupiaci termeléshez nem adekvált robotmunkára, a feudális tulajdonviszonyok megkötöttségeire. Mindezen kérdésekre a XIX. század eleji reformmozgalom kereste a választ, s ez a folyamat vezetett az 1848. évi áprilisi törvényekhez. Jól ismert szakirodalmunkból annak a gazdasági fejlődésnek a bemutatása, amely a jobbágyfelszabadítást követően, a tagosítások lezárulta után a honi mezőgazdaságban legebement: megindult a gépesítés, a korszerű talajerőpótlás, fajtaváltás történt az állattenyésztésben, a hagyományos nyomásos gazdálkodás helyébe a váltógazdálkodás lépett, stb. Mind ezt, az 1880-as évektől kibontakozó gazdasági fellendülést, a hűbéri kereteket felváltó tőkés gazdálkodás felívelését drasztikusan törte meg az első világháború időszaka és a bekövetkezett, országunkat gazdasági fejlődésében is súlyosan korlátozó politikai-területi változás.

Természetesen ezek a gazdasági-politikai változások mélyrehatóan érintették a majorok népét is: a jobbágyfelszabadítást követően, a feudális nagybirtokból tőkés nagyüzemmé alakuló termelőegységek gazdálkodása a volt uradalmi pusztákon, majorokban folyt tovább. 1848 után, elsősorban a kiesett robotos munkaerő pótlása jelentett megoldandó feladatot a nagybirtokokon, a hiányzó igaerő beszerzése, a gazdasági felszerelések, uradalmi épületek, a cselédlakások építése mellett. Éppen a tőke-elégtelenség miatt a bérmunka nem vált döntővé, hanem az éves állandó alkalmazott cselédek mellett a napszámosok, részesművelők alkották a mezőgazdasági munkások további csoportjait. Vajon a majorok népének életét úgy értékelhetjük e mintegy kétszáz év alatt, amelyet a jelen kiállítás átfog, mint ahogyan Illyés megfogalmazta: „Meleg iszapfürdő ez a

lenti réteg, felette idegen, fagyos szél süvít”? Tény, hogy a konvenciók, azaz az éves szegődött alkalmazottak járadéka vizsgálatánál a XVIII. századtól a XX. század első évtizedeihez képest nem tapasztalható lényeges szerkezeti változás: a természetbeniek aránya végig meghaladja a készpénzjáradékot, utalva tőkés fejlődésünk sajátos ellentmondásaira, korlátaira.

Bár a kiállítás – tematikájából következően – az 1945. évi földreformot választotta időhatárul, mégis szükségesnek érezzük, hogy utaljunk annak az agrártörténeti, agrárszociológiai irodalmunkban érintett kérdéskörnek a fontosságára, amelynek tárgya a földhözjutottak két nagy csoportjának, a már

önálló gazdálkodási tapasztalatokkal rendelkezőknek, illetve a volt cselédeknek a vizsgálata. Annak a kutatása, mennyiben volt meghatározó a megváltozott társadalmi-gazdasági körülmények között is az előző életforma, mennyiben és milyen távon befolyásolta mentalitásukat, gazdálkodásukat.

A New Permanent Exhibition In the Georgikon Farming Museum

The new exhibition on farming and farmers in the 18th -20th centuries was opened in a former granary building of the Georgikon Museum in

Keszthely. Georgikon, the first agricultural college in Europe was founded by György Festetics in 1797. The Georgikon Farming Museum was established in 1972 in one of its former buildings by the Hungarian Agricultural Museum. The new temporary exhibition represents a long period, from the end of the Turkish wars when everything had to be re-started and re-organised, up to 1945 when the system of large private estates was abolished. Development was slow until new technology and specific education appeared to improve quality. The history of agricultural education is also represented in the exhibition, including reform movements, political events and regulations which influenced agriculture and farming, with an account of relevant sociological background.

Árpád-kori hétköznapiak Régészeti kiállítás Kiskunfélegyházán

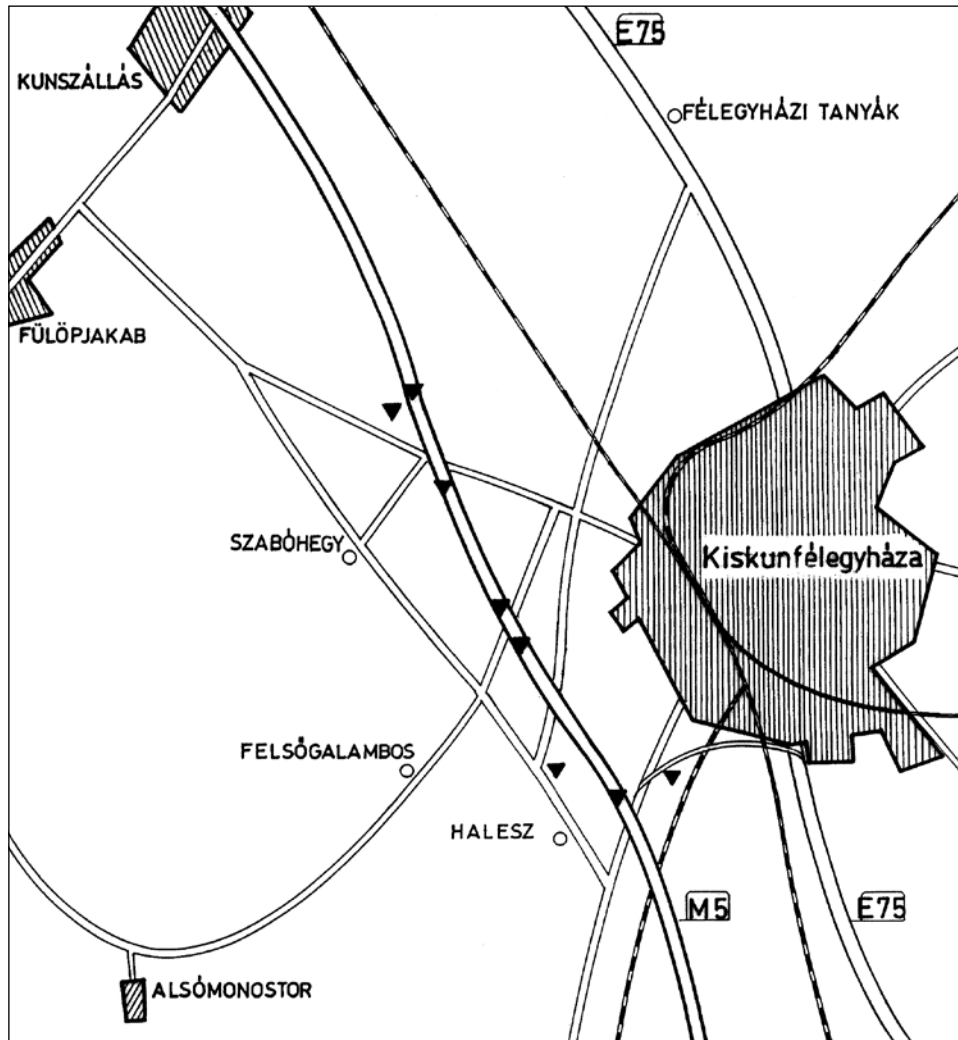
Somogyvári Ágnes

A millenniumi év zárásaként 2001. augusztus 18-án nyílt meg Kiskunfélegyházán az *Árpád-kori hétköznapiak* című régészeti kiállítás. A kiállítás a mindössze két kisebb teremre korlátozódó térben az M5-ös autópálya nyomvonalában, a Kiskunfélegyháza határában feltárt régészeti lelőhelyek anyagát, valamint az ásatások megfigyeléseit mutatja be.

1994 és 1996 között dolgoztak itt a régészek, és hét Árpád-kori lelőhelyet tártak fel. Az ásatások mintegy 70.000 m²-re terjedtek ki, ami azt jelenti, hogy lelőhelyenként 5.000 és 25.000 m² között váltakozott az átkutatott terület nagysága. Ilyen nagyarányú településfeltárásokra Bács-Kiskun megyében a korábbi időszakokban nem volt lehetőség. A kiállítás rendezői ezért is érezték fontosnak, hogy az ásatások eredményeit az érdeklődők elé tárják. Térképre rakták a hét feltárt lelőhelyet, nyolcadikként odakerült egy elpusztított lelőhely is, ezzel jelezve, hogy a XII-XIII. században milyen sűrűn helyezkedtek el egymás közelében a települések. A vitrinekben öt telepről (Belsőgalambos, Halesz, Déli elkerülő út, Bugaci úti felüljáró, Izsáki út) származó leletanyagot, kerámiatöredékeket, köztük fazekak, bográcsok, palackok töredékeit, őrlőkövek töredékeit, orsógombokat, vastárgyakat, ezüst- és rézpénzeket mutatnak be. A feltárások méretének nagyságával szemben áll a leletanyag szegényessége, hiszen például csak a Déli elkerülő útnál volt lehetőség arra, hogy kiegészítsék az előkerült edénytöredékeket. Mindez azt jelzi, hogy

ezek a települések a szegény népréteg lakóhelyei voltak. Ugyanakkor az egykori lakóházak, gazdasági épületek maradványainak feltárása során a települések szerkezetére utaló megfigyelések rendkívül fontosak, valójában ezek

adták meg a feltárások jelentőségét. Három lelőhely esetében (Belsőgalambos, Halesz, Déli elkerülő út) lehetett képet alkotni a település szerkezetéről. Belsőgalamboson kilenc ház, öt egyéb építményt, hét külső kimen-



Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotó – Photo: Kis László

cét és három karámot tártak fel. Haleszen tíz házat, egy építményt, két külső kemencét és négy kutat, míg a Déli elkerülő útnál tizen-négy házat tártak fel. Itt már az utcás szerkezet kialakulását is meg lehetett figyelni, míg az előző két településnél a házak csoportosan helyezkedtek el. A településszerkezet érzékeltesítésére a három lelőhely anyagát bemutató vitrin homlokzatára a három lelőhely össze-sítő térképe került, melyen színekkel jelezték a házak, kemencék, karáмок előfordulását. Ugyancsak ezt a célt szolgálják a falakon elhelyezett, az ásításokról készült légifelvelelek is. Az első teremben kapott helyet még a haleszi feltárás alapján készült település-rekonstrukció makettje is.

A kiállítás előkészítésekor az a cél fogalmazódott meg, hogy az ásításokon megfigyelt jelenségek alapján az egykori élet megőrződött nyomainak bemutatásával érzékeltessék annak kereteit. Ezért került sor a második teremben egy Árpád-kori veremház méretarányos elkészítésére. A kutatók véleménye szerint az Árpád-kori házak nagyobbak voltak, mint az a földbe mélyedő gödör, amelyet az ásítások során feltárnak. Nyeregterejének szerkezete a föld felszínére támaszkodott, a körbefutó padka pedig lényegesen megnövelte a belső teret. Ezt a koncepciót követték Félegyházán is, ahol nem egy konkrét háznak a méretarányos rekonstrukcióját készítették el, hanem a telepfeltárásokon tett megfigyeléseket alapul véve építették fel a házat. A nád-tetős, két ágasfás, szelemenetes tetőszerkezetű házban is padka fut körbe, padlóját agyaggal tapasztották, a padkához az egyik sarokban ugyancsak agyagból épített kemence tapad.



Helyet kapott a házban a szabad tűzhely is a följére akasztott bográccsal, a XII-XIII. századra jellemző edények másolatai, cserépbográcsok, fazekak, valamint olyan tárgyak is, amelyek meglétére nincs régészeti adatunk, de használatuk valószínűsíthető, mint pl. vesszőkosár, szakajtó, fakanalak, fából faragott tálka. Az egyik padkán ágyat alakítottak ki, melyet nemeztakaróval borítottak. A ház külső fala földborítást kapott, és a fű a kiállítás megnyitásakor még őrizte üde zöldjét. A ház fala mellé az Ormándy János kísérleti régészeti telepen felépített házrekonstrukciók fotói kerültek, így mutatva be, hogy a belülről látható ház kívülről hogyan is nézhetett ki.

A kiállítás a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés támogatásával készült, rendezte Somogyvári Ágnes és V. Székely György, a kivitelezés Kis László és Szekeres László munkája.

Lásd még – See also: Borító 3 – cover 3

Everyday Life in the Árpád Period An Archaeological Exhibition in Kiskunfélegyháza

At the end of the millennial celebrations in August 2001 a new archaeological exhibition was opened in Kiskunfélegyháza with the title "Everyday Life in the Árpád Period". The quite small exhibition shows the finds of recent excavations carried out near the town. Relatively few objects were unearthed although the excavation site is large and it represents settlement structures that are typical of the period. The reason is probably that the settlements are believed to have been inhabited by the poor. A map of the settlements has been drawn and displayed together with some aerial photographs of the excavation site and a model of the reconstructed settlement. In the second room there is a reconstructed house dug in the earth from the Árpád Period, furnished and equipped according to the finds of the excavations and also there are photographs to show what the house would have been like from outside.

„... ha én ilyet kaptam volna 3 éves koromban!”

Új játékiállítás a Kiscelli Múzeumban

Bertáné Varga Judit

A *Játék az egész világ* címet viselő, méltán népszerű kiállítás-sorozat harmadik felvonásaként a fajták megragadó világába kalauzol el bennünket a Kiscelli-kastély egykori oratóriumában, Schmidt Miksa bútorgyáros későbbi bemutatótermében megrendezett tárlat. A fenti kívánságot egy kisiskolás diáklány jegyezte be a kiállítás vendégkönyvébe egy XIX. századi, fából készült főzőcskére utalva.

Sétálva az ízléses vitrinek és a tér közepén magasló játékvár színes falai között,

valóban gyermeki irigységgel szemléljük nagyszüleink, dédszüleink egyszer volt játékaikat. Múltbéli legkedvesebb hétköznapijainkat megédesítő darabokat. Jó érzés műtárggyá emelkedésük; szülőként talán kicsit fájdalmas elérhetetlenségük. A sokunkban felöltő kettős érzést a mai fajták gyártók termékeinek kiállításba történő beillesztésével, illetve a foglalkoztató részben szabadon kipróbálható tucatnyi logikai, ügyességi játékkal oldották fel a rendezők. Az okos ötletet boldog tekintetű gyerekek és felnőttek elmélyült játékkal hálálják meg.

Itt mindenki jól érzi magát. Elidőznek, többször körbejárnak az ideális méretű

kiállítótérben, bele-belelapoznak a bővebb ismeretet nyújtó kifüggesztett játéktörténeti tanulmányokba, diplomamunkákba. Újabb okos ötlet a leginkább szakmai körökben ismert írásaink nagyközönség elé tárására. Köszönet illeti mindezt a kiállítás létrehozói: dr. Matuz Edit rendezőt, dr. Vigh Annamária szakértőt, Albert Virág látványtervezőt, Honos Rudolf és Kovács Endre restaurátorokat, Moskovszky Évát, a hazai játéktörténeti-kutatások és kiállítások elindítóját, és nem utolsósorban a bemutató múzeumok – a helyet adó Kiscelli Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum, az egeri Dob István Vármúzeum és a kecskeméti Szókratész

Játékmúzeum – valamennyi, az ügyért dolgozó munkatársát.

A 2001. december 14-én megnyílt kiállítás rövid időn belül kiugró látogatószámot eredményezett. Január harmadik hétvégéjén már több oldalnyi vélemény fejezte ki a közönség örömét és elégedettségét. „A kiállítást nagyszerűnek találtuk, akár gyakrabban is lehetne...”. A tömör megállapítás kedvesen fejezi ki a szakmánkkal szemben támasztott társadalmi igényt, ugyanakkor bántás nélkül fogalmazza meg vele szembeni kritikáját. Az emberek megszólítása szakmánk legnagyobb jelenkori kihívása. A mai kulturális kínálat tengerében még dagadó vitorlákkal is könnyen észrevétlenek maradhatunk, amennyiben tömegigénnyel ellentétes témákat tűzünk árbócunkra.

A Kiscelli Múzeum csapata jó témát választott. Esetükben ez intézményük fekvésénél, s ebből következő nehéz megközelítésénél fogva duplán indokolt. A fogadtatás, a múlt és jelen egymás mellé rendezése, a kapcsolódó gyerekfoglalkozások és kirakodóvásárok méltán vállalható eseményei a múzeum életének. Ahogyan a játékok is méltó megőrzői készítők hírnevének.

Még a kézi játékkalkotás korszakából, amikor Péterke királyfi szekeréért második díjat lehetett nyerni 1904-ben, az első hazai gyermekjáték pályázaton, Undi S. Mariska és a gödöllői művésztelephez tartozott Juhász Árpád és Inotay László kézi festésű fafigurái emelték a korabeli játékkínálat színvonalát.

*Részletek a kiállitásból
Details of the exhibition
Fotók – Photos: Szalatnyay Judit*



Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat felkarolta és népszerűsítette a fafaragással és játékkészítéssel foglalkozó erdélyi és felvidéki tanműhelyek egyszerű vonalú, szolidan színezett, tartós termékeit. Az egyéni művészi alkotásokat azonban hamar felváltotta a tömegipar. A játékvárosok közül már csak az egyediséget hordozók tudtak kiemelkedni. Az erdélyi rajztanár, Grabowiczky Leon ilyen egyedi, jól felismerhető stílust teremtett. Lapos és rétegelt fajtékai egy speciális csuklószerkezet révén mozgathatók és tetszőleges helyzetbe állíthatók voltak. Találmányának köszönhetően Grabókák néven Európa-szerte keresetté váltak kőbányai üzemének eleven fabábui. Munkássága Vajna Géza mesebeli műhelyében, Bergengóciában élt tovább. És azóta is él tovább közönséget vonzó remek kiállításokon. „A fajtékok története” ilyen. Kicsiknek és nagyoknak nyújt tartalmas szórakozást egy egész délutánon át. Mert ennyi idő legalább kell a játékok világában való elmerüléshez. Még akkor is, ha olykor-olykor mogorva arcú teremőrök sürgetnek bennünket és szórják ránk megmagyarázhatatlan szigorúságukat, tárgyakat féltő, durva inté-

seket. Kár a kiállításért, kár a szakmáért. Ennek ellenére én harmadszor is visszamegyek az április 7-ig látogatható kiállításra, és ezt ajánlom minden kollégának, szülőnek, nagyszülőnek és a múltunk iránt érdeklődő, kultúraszzerető embereknek.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

**“I wish I could have had one like this when I was three...”
A New Exhibition of Toys at the Kiscelli Museum**

The title refers to a little schoolgirl's comment in the visitors' book enchanted by the new exhibition of wooden toys made at the end of the 19th, or the beginning of the 20th century. This exhibition is the third in a series called “All the Word is about playing”. Visitors can see a lot of interesting, and sometimes unusual toys from the past and present, and also a colourful presentation of background information on how and with what our ancestors played when they were children. There is a section where toys are not just exhibits which are forbidden to touch but they can be felt and played with, to the great enjoyment of children and adults alike.

A Ferencváros metszeteken

Basics Beatrix

A Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény nemrégiben a városrészt metszeteken bemutató kamarakiállítással lepte meg a közönséget. Különösképpen említésre méltó ez a bemutató, mivel a folytonos kiállítás-áradat szinte már eltompítja érzékeinket, s kiállításrendező legyen a talpán, aki tud produkálni a közönség számára valamilyen szempontból újat. A két alapvető kiállítás-típus – az összefoglaló jellegű, műtárgyak százait bemutató, drága és munkaigényes katalógussal kísért, és a kisebb, de a részletekre talán jobban koncentráló, rövidebb ideig tartó, kiadvánnyal ritkán emlékeztetessé tett – közül az utóbbi jellegzetes példája a ferencvárosi tárlat. A rendezők – Gönczi Ambrus és Winkelmayer Zoltán –



Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

A Gizella gőzmalom reklámlakátja
litográfia, 1920-as évek
Poster of the Gizella Mill, lithography, 1920s

Fotó – Photo: Somfai Sándor



azonban bebizonyították, kis helyen, kevesebb műtárggyal is lehet hasznos, tartalmas, vonzó és érdekes kiállítást készíteni. „Csak” néhány alapvető dologra kell odafigyelni, azaz ha másolatot mutatunk is be, megérdemli a műtárgyhoz méltó bánásmódot, a feliratokkal magyarázzunk és értelmezzünk is, a falra akasztott képek mellett mindig jól jön egy-egy enteriőr-részlet, különösen akkor, ha az olyan szellemesen kapcsolódik a fő témához, mint ez esetben.

Időrendben haladva jelennek meg előttünk a ferencvárosi tájak a XIX. század ele-

jének mestereitől, méghozzá igen jelesektől kezdve a városkép típusának fejlődését is végigkövethetjük, az alkalmazott technika változásával együtt egészen az újság-illusztrációkig, majd „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben” millenáris köteteinek fametszeteivel zárva a sort. Ez utóbbiak adták az ötletet egy neves fametsző művész, Morelli Gusztáv műhelyének megidézéséhez, a fametszés eszközeit s az eredeti fadúcokat bemutatva. Láthatjuk olyan művész önarcképét is, akinek a városrész volt szűkebb hazája.

A kiállított grafikák kezdetben hagyományos városképek: pest-budai látkép, árvízi jelenetek, majd újabb témák következnek: az új templom a Bakáts téren, Ybl Miklós vámpalotája, a honvéd-menház. Az elevátor, a közvágóhíd, vagy a Köztelek pedig már a századvég-századforduló új épülettípusait testesítik meg, a városképek ekkor még szokatlanul tűnő témáit.

Mindannyiunk számára mindig is fontos marad közvetlen környezetünk képe, emléke, s ez többnyire csak egy kisebb része valamely nagyobb egésznek. Ez esetben a nagyvárosnak egy kerülete, amely sajátos arculattal bír, s egyben története is van. Ezt sikerült maradéktalanul érzékeltetnie a kiállításnak.

Ferencváros on Prints

An old part of the city of Budapest is Ferencváros and the exhibition was showing graphic works from the early 19th century up to the 20th representing the most important buildings and institutions of the district. Part of the display was a woodcutter's studio with the tools and products of his work.

Nemzetközi kapcsolatok

Fiers Magyars Cifraszúr kiállítás Párizsban

Granasztói Péter – Lackner Mónika

A kiállítás alcíme: Splendeur des manteaux hongrois (Magyar kabátok pompája). A kiállítás magyar címeként „Cifraszúr – büszke férfiak, büszke magyarok” címet javasoltuk, amit francia partnerünk szerint nem lehetett megnyugtató módon lefordítani franciára, ezért lett végül is a kiállítás főcíme a Büszke magyarok.

A Néprajzi Múzeum párizsi cifraszúr kiállítása 2001. október 31-én nyílt a Musée de l’Homme-ban a franciaországi magyar kulturális év (Magyart) keretében. A kiállítás kifejezetten a Musée de l’Homme által biztosított 400 m²-es terembe készült, figyelembe véve, hogy a francia közönség alig ismeri a magyar paraszti kultúrát. A kiállítás létrejöttét tárgykölcsönzésekkel a Budapest Tör-

téneti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum segítette, melyet ez úton is szeretnénk megköszönni. A kiállított anyagba partnermúzeumunk, a Musée de l’Homme európai gyűjteményének három tárgyát is beillesztettük.

A kiállítás társadalomtörténeti megközelítésben mutatja be a cifraszúr XIX. századi történetét – dunántúli felbukkanásától nemzeti szimbólummá válásáig –, valamint szerepét és használatát a paraszti és arisztokrata-polgári rétegek körében. Az első, felvezető rész a cifraszúr helyét jelöli ki a paraszti felsőruházatban. Az eredetileg díszítetlen, munkaruhaként használt szűrposztó férfi felsőruhák között a XVIII. század végétől, jellemzően pedig a XIX. században megszaporodtak a díszes, reprezentatív darabok,

melyek közül a magyar nyelvterületen legelterjedtebb típus a cifraszúr. Mivel a cifraszúr nem egyedülálló a férfiak reprezentációs felsőruházatában, ezért a szűcsök által készített, bőrrátétekkel és hímzéssel gazdagon díszített subák és ködmönök is bemutatásra kerültek.

A kiállítás második, közel kétharmadát kitevő része a cifraszúr kialakulásától, a XIX. század elejétől mutatja be a ruhadarab XX. század első évtizedéig tartó divatját. A díszített szűr megjelenésére a XVIII. század második felétől vannak – elsősorban készítését és viselését tiltó – adataink a Dunántúlról. Az első cifraszúr ábrázolások betyárokról készített metszetek és pásztorok által készített tárgyak díszítésekként maradtak fent. A cifraszúrok korai korszakát bemutató részben három dunántúli szűr, Milfaith Ferenc betyárt ábrázoló metszete és a metszet

Matyó férfiak szűrben, Mezőkövesd. MFI felvétel, XX. század eleje
Matyó men in felt cloak, Mezőkövesd. Hungarian Film Bureau, early 20th century



alapján készült mézeskalács-ütőfák, valamint betyárok, pásztorok cifraszűrös alakját mutató pásztorfaragások és rajzaik szerepelnek.

Korai dunántúli kivirágzása ellenére a cifraszűr divatja csak az 1860-as években indult. A kiállítás legnagyobb részét egy kereszt alakú vitrinsor foglalja el, amiben 18 cifraszűr a felföldi, debreceni, kunsági és bihari típus táji különbségei mellett a díszítés divatjának fontosabb változatait és változásait jelenítik meg, így a hímzés egyszerűvé válását, a hímzést felváltó rátétek, majd a fekete alapanyag megjelenését. A cifraszűrök sorát az 1860-as években készített egri szűr nyitja, míg a legutolsó egy fekete rátétes kalotaszegi darab – s mint külön műfaj jelennek meg az uradalmi kocsisoknak készített darabok. A cifraszűrök díszítését, ornamentikájának különlegességét Huszka József 1880-as évekbeli akvarelljei érzékeltetik. Huszka különleges finomsággal kidolgozott akvarelljei nagy hatást tettek a Musée de l'Homme muzeológusaira és a kiállítás látogatóira.

A cifraszűr viselése a XIX. század második felében két jól elkülöníthető társadalmi csoporthoz köthető: a falusi-mezővárosi férfiakhoz és a falusi közösséggel szorosabb kapcsolatot nem tartó és azt attól magát mindig megkülönböztető pásztorokhoz. A pásztorok és parasztok alapvetően eltérő cifraszűrhasználatát (hétköznapi állandó ill. ünnepi viselet) két archívfoto-sorozat segítségével mutattuk be.

A kiállítás utolsó egysége a cifraszűr nemzeti szimbólummá válásának XIX. századi folyamatát jeleníti meg tárgyak és korabeli ábrázolások segítségével. Noha a cifraszűr a paraszti öltözködés kiemelkedő darabja, sajátos nemzeti jellege miatt egyfajta politikai deklarációként, a „nemzeti törekvések” kifejezésre juttatásaként a felsőbb társadalmi rétegek öltözködésében is megjelent, egyes adataink szerint már 1848 előtt is, tömegesebben az 1860-as évek nemzeti divatjában. A paraszti ruhadarabok közül a cifraszűr példátlanul gyorsan vált nemzeti ruhadarabbá. A cifraszűrös ember, mint a magyar köznép szimbóluma jelent meg a XIX. századi politikai vagy életkép festészetben, ritkábban a szobrászatban. A cifraszűr már az 1840-es években eljutott az arisztokrata rétegekhez, hiszen például Podmaniczky Frigyes, aki az 1847-es országgyűlési választások alkalmából Kossuth pártjának tagjaként korteskedett Vácott, három hétig le sem vehette a korábban vásárolt szűrét. Az országgyűlési választások idején egyértelműen szimbolikus „nemzeti” jelentése volt a szűrnek, Kossuth és Batthyány, vagyis az ellenzék kortesei közül többen cifraszűrben vonultak be Pestre 1847-ben a Pest megyei követek megválasztására. Ezt az eseményt örökítette meg Podmaniczky visszaemlékezése szerint a Kossuth korteseinek díszme-



*Pásztorok a csárdában, Hortobágy. MFI felvétel, XX. század eleje
Shepherds in the roadside inn, Hortobágy, Hungarian Film Bureau, early 20th century*

nete a Nemzeti Múzeum előtt című Weis litográfia.

Gróf Teleki Sándor is az 1840-es években kaphatta cifraszűrét, ami kikerült vele Guernesey angol-normand szigetére, ahol az 1850-es években száműzetését töltötte Victor Hugo társaságában. Cifraszüre – saját szavaival ez a hungaricum unicum – „amivel ágyát takarta, annyira megtetszett a híres költőnek, hogy elkérte, és Teleki visszaemlékezése szerint, hálózobáját díszítette vele. Teleki történetének igazi különlegességét az adja, hogy Charles Hugó lefotózta dunántúli díszes cifraszűrében 1853-ban, amely főtől több példányban is létezik, például a párizsi Victor Hugo Múzeumban, ill. negatívja a Musée d'Orsay-ban. Az Alföld szűrös alakjai az egzotikus keletet kereső francia Théodore Valério érdeklődését is felkeltették, akinek a Nemzeti Múzeumtól kölcsönkapott rézmetsetei is szerepelnek a kiállításban.

A szűrök viselésének a felső rétegeket is érintő nagy divatja 1859-ben kezdődött. Ez év telétől mindenki nemzetinek tartott ruhadarabokat kezdett hordani (Lehel-szűr, Széchenyi-szűr), amit több divatkép is megörökített. Szerepel a kiállításban két, ebben a korszakban polgári használatra készített szűr is, az egyik egy fekete, de nemzeti színekkel kihímzett női szűr, illetve gazdagon hímzett férfi szűrűkábát. A szűrök sorát egy gyerekiszűr zárja, hiszen a szűr viselésének divatja után még évtizedeken át készül-

tek értelmiségi, vidéki földbirtokos családok gyerekeinek kis cifraszűrök.

A cifraszűr ábrázolások megjelenése a nemzeti festészetben és szobrászatban is az 1850-es évek legvégén megélenkülő nemzeti mozgalommal függött össze. Az életképfestészet divatos és népszerű műfaj volt, aminek éltetője egyrészt a külföldi érdeklődés, másrészt a magyaros téma volt. Ekkortól jelentek meg a festményeken a csikósok, a betyárok és az alacsony horizontú alföldi táj. A képeken gyakran szereplő szűrőket az eredeti magyar viselet tipikus példaként tartották számon. A kiállításban a Nemzeti Galéria több ismert képe szerepel (Jankó János, Molnár József és Szemlér Mihály életképei). A cifraszűrös alakok állandó szereplői maradtak a XIX. század végén, de a XX. század első felében is a népi témát feldolgozó festményeknek. Ebből a korból Bihari Sándor Programbeszéd és Iványi Grünwald Béla – egy hosszabb, a szülőföldjén, Dunántúlon töltött tartózkodás után született – gyönyörű képe, a Juhász és a parasztasszony (1892) szerepel a kiállítás XIX. századi képtár termék imitáló utolsó részében. Zichy Mihály 1848 apoteozisát megjelenítő festményén a cifraszűrös fiatal alakja, mint a magyar nemzet, a magyar nép szimbóluma áll.

A cifraszűr a XX. század elején kiment a divatból, de az egyik legemblematikusabb népművészeti tárgy maradt: elsősorban az 1920-30-as évek kulturális törekvéseiben



Divatkép - Hölgyfutár melléklete, 1860. (Magyar Nemzeti Galéria)
Fashion-plate - Appendix of the Hölgyfutár, 1860 (Hungarian National Gallery)
 Fotó – Photo: Fehér Kata

kapott újra fontos, nemzeti szerepet: mozifilmek kosztümjeként, bélyegsorozatok témájaként, illetve számtalan dísz tárgy készült a cifraszűr alapján.

A cifraszűr ma sem ismeretlen: a turistalátványossággá vált alföldi romantika beöltözött szereplői, a magyar mezőgazdaság hungaricum termékeinek csomagolásában, leegyszerűsödött formában jelen van, s időről-időre megjelenik egy-egy képzőművészeti alkotáson is, utalva a nemzeti identitásunkhoz, kultúránkhoz való összetett kapcsolatainkra.

A kiállításhoz, amely 2002. április 28-ig még látogatható, a Musee de l'Homme egy

96 oldalas kiállításvezető füzetet adott ki, s hamarosan elkészül a kiállításnak a Néprajzi Múzeum honlapján elérhető internetes virtuális magyar változata is.

Lásd még – See also: Képmelléklet IV.

Fiers Magyars **An Exhibition on Felt Cloak in Paris**

The "cifraszűr" is a thick woollen overcoat richly decorated with embroidery, worn by Hungarian

peasants and shepherds. The exhibition subtitled "The Pride Hungarians" was opened in October 2001 in Paris in the framework of Magyart, the year dedicated to Hungarian culture in France. The garment is shown from a social historic approach from its first appearance in the 19th century until it became a symbol of Hungarian national identity in the 19th century, with references to its functions and role in the different layers of society. Originally the coat was simple, undecorated and used for work at the end of the 18th century, and later on it became more and more ornamental and unique. The changes and trends of ornamentation, materials and colour schemes are represented in the exhibition with original pieces of clothes, water colours and photographs as well.

A gömöri Andrásnyak

Kiállítás a budapesti Szlovák Intézetben

Basics Beatrix

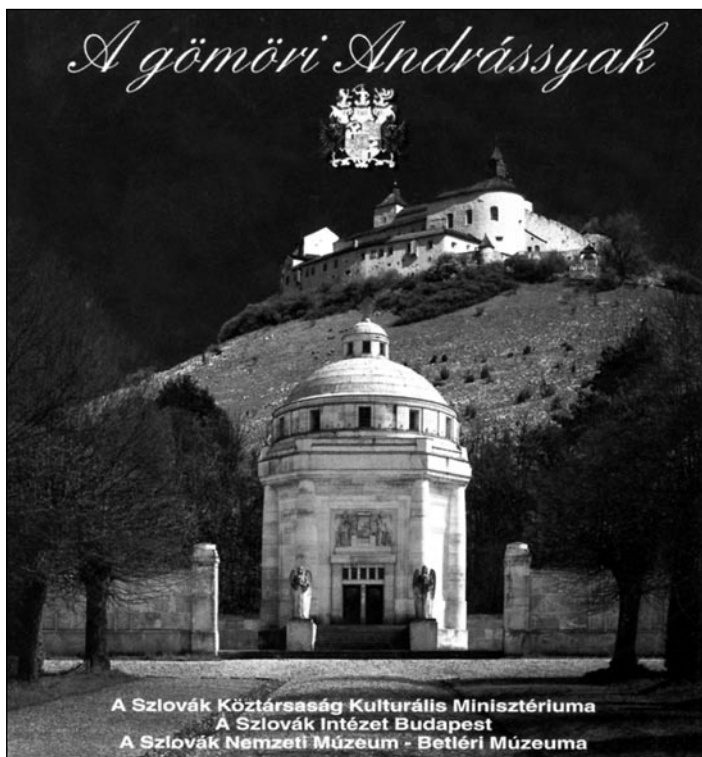
A múlt év október-novemberében rendhagyó eseményre gyűlhetek össze a látogatók a budapesti Rákóczi úton. A Szlovák Intézetben a Szlovák Nemzeti Múzeum betléri Kasztélymúzeuma, valamint a szervezettileg hozzá

tartozó krasznahorkai Vármúzeum anyagából válogatott becses műtárgyak mutatták be az Andrásny család gömöri történetét, tevékenységüket. Éva Lázárova igazgatónő nem féltette ideszállítani a hatalmas műtárgyanyagból nagy szakértelemmel válogatott reprezentatív darabokat: festményeket, grafikákat, iparművészeti tárgyakat, dokumen-

tumokat, terveket. A György Tibor által készített szép kiállítású füzet segített a tárlat által nyújtott képet még árnyaltabbá tenni.

Az első Andrásny 1578-ban lett Krasznahorka várkapitánya, unokája pedig már nagy kiterjedésű birtokadományt kapott uralkodójától Gömörben. A XVII. században bárók, majd később grófok lettek a család tagjai.

A család a házasságkötések révén tovább növelte gazdagságát, s a vagyon 1696-ban történt felosztása után jött létre a betléri ág. Az Andrássyak híresen kiváló katonák voltak, de a legismertebbé mégis a XIX. századi politikai és társadalmi élet nagyjai – Andrassy Manó, Aladár és Gyula – váltak. A család monoki ágából származott Andrassy Dénes, aki – eltérően a családi szokásoktól – egy polgári származású színésznőt vett el feleségül, s ezért ki is tagadták a vagyonból. Apja halála után, 1873-ban azonban átvette a hitbizomány birtokát, s feleségével, Franciskával együtt messze földön híressé váltak jótékonyágukról, adakozó kedvükről. Amikor a grófnő 1902-ben meghalt, Andrassy Dénes a krasznahorkai várban négy termet rendeztetett be emlékműzeumként – a tárgyak egy része innen származik –, s neves müncheni művészeket felkérve megtervezette felesége mauzóleumát, amely mindmáig a környék csodált emléke; terveit, makettjeit és fotóit pedig szintén a kiállításon láthattuk.



kiemelkedően értékes képző- és iparművészeti gyűjteményével. Parkja szinte egyedüli emléke a történelmi Magyarország angol-parkjainak. Krasznahorka és Betlér látogatóinak százezrei között igen sok a Magyarországról jövő, mégis nagyon nagy jelentőségű esemény, hogy egy kiállításnyi válogatást Budapesten is élvezhettünk ebből a gömöri néphagyományokat, irodalmat, történelmet bemutató anyagból, a megnyitó fényét emelő előadás kíséretében.

The Andrassy Family in Gömör Exhibition in the Slovak Institute in Budapest

One of the richest and most famous of the aristocratic families in historical Hungary, the Andrassy family had been living for centuries in the Gömör region. They were famous of their art collections, libraries, benevolence and political activities as well. The exhibition showed a selection of the most interesting documents, plans, paintings and graphics of the Betléri and Krasznahorka museums.

A betléri kastély Europa Nostra díjjal kitüntetett épülete és múzeuma jelenleg egyike a szerencsére sértetlenül megmaradt magyar főúri gyűjteményeknek ősgalériájával, hihetetlenül gazdag könyvtárával,

Lengyelország története plakátokon

Vesztróczy Zsolt

A plakát és a történelem. A demokráciához vezető nehéz út Lengyelországban címmel nyílt kiállítás a Budapesti Történelmi Múzeum Habsburg-termében 2001. szeptember 7-én. A Wilanówi Plakátmúzeum anyagából készült tárlat öt és fél évtized plakátművészetén keresztül mutatja be a lengyel történelem eseményeit az 1944-es varsói felkeléstől kezdve az ezredfordulóig, és egyben nyomon követhetjük a művészetekre gyakorolt hatását is, melynek legjobb példái éppen a kiállított alkotások.

A lengyel plakátművészet kezdetei a XVIII. század végére nyúlnak vissza, modern formája pedig az 1890-es évekre alakult ki, amikor már a színes plakátok is megjelentek, ami elsősorban Stanislaw Wyspianski és más krakkói művészek nevéhez fűződik (pl.: Wojciech Weiss, Karol Frycz, Jan Bukowski, Henryk Uziemblo, Józef Mehoffer). Őket később az expresszionisták és a formalisták követték (pl.: Zbigniew Pronaszko, Tytus Czyzewski, Waclaw Wasowicz, Stanislaw

Ignacy Witkiewicz stb.), az első világháború után pedig különféle motívumok felhasználásával többféle stílusirányzat alakult ki (pl.: historizáló – Zygmunt Kaminski; a népművészeti – Edmund Ludwik Bartłomejczyk; francia posztkubista – Tadeusz Gronowski). 1931 után egyfajta váltás következett be a plakátművészetben, amikor már a festészeti elemek kezdtek dominálni a grafikai megoldások felett, a plakátokon pedig megjelentek a fényképek, illetve a fotómontázsok. A harmincas évekre két nagy alkotói központ alakult ki, először a varsói Műegyetem Építészeti Karán, majd 1933-ban a Reklámgrafikus Művészek Varsói Köre. Ez utóbbi kiállítások szervezésével és pályázatok kiírásával a szervezett kereteket is megteremtette a plakátművészet számára.

A kiállítás anyaga kronológiai szempontból négy nagy tematikus blokkra osztható, melyeknél először mindig az adott időszak történelmi eseményeit, majd ennek a plakátművészetben való „lecsapódását” kívánom bemutatni a kiállításon látható alkotásokon keresztül.

Az első blokk az 1944-től 1956-ig terjedő

időszakot öleli fel. A periódus az 1944. augusztus 1-jén kitört varsói felkeléssel indul, amikor a Honi Hadsereg egységei a szovjet offenzíva megindulásában bízva megpróbálták Varsót felszabadítani, de a külvárosban állomásozó Vörös Hadsereg politikai okokból sorsára hagyta a harcoló lengyeleket, és a két hónapig tartó küzdelemben a lengyel fővárost porig rombolták. A német csapatok kiűzése után az országban 1947-ig tartó fegyveres küzdelem kezdődött a világháborúban a németek ellen harcoló, nyugati orientációt követő Honi Hadsereg, illetve a szovjet égisz alatt tevékenykedő államhatalmi szervek között. Ezzel párhuzamosan a politikai életben megkezdődött a polgári erőknek és a nyugati emigrációból hazatérteknek a hatalomból való kiszorítása, ami az 1947 januárjában megrendezett választások eredményeinek meghamisításával sikerült is, a Stanislaw Mikolajczyk vezette polgári erők pedig ezzel véglegesen vereséget szenvedtek. Ezt követően Lengyelországban is megkezdődött a sztálinizmus időszaka Boleslaw Bierut vezetésével, melynek forgatókönyve és lebonyolítása lényegében megegyezett a

hazánkban tapasztaltakkal, noha itt a kispartaszi gazdaságokat nem sikerült termelőszövetkezetekbe bekényszeríteni, az egyház pedig meg tudta őrizni függetlenségét. A korszak végét az 1956 júniusában kitört gdanski munkásfelkelés, majd a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának VIII. plénuma jelentette, ahol Wladyslaw Gomulkát választották meg első titkárnak.

A kiállítás nyitódarabja a varsói felkelésnek állít emléket, de a polgári világ felszámolása és a sztálinizmus hatalomra kerülése a plakátművészetnek is alapvetően új irányt adott. Ez teljesen hivatalos kézbe került (megrendelés, nyomtatás, terjesztés), melynek egyetlen feladata az új rend érdekében folytatott politikai propaganda volt, a hivatalos művészeti stílus pedig, a szovjet zóna többi országaihoz hasonlóan itt is a szocialista realizmus lett. A plakátok az első időben tartalmilag az új rend konszolidálását és népszerűségének növelését szolgálták, ami egyrészt az emigrációba kényszerültek hazacsalogatását, másrészt a Szovjetunió égisze alatt tevékenykedő lublini kormány népszerűsítését szolgálták. A kiállított plakátok tanúsága szerint ennek az ideológiai harcnak fontos eleme volt a „reakció”, vagyis a polgári erők elleni küzdelem, illetve a német megszállók ellen 6 éven át harcoló Honi Hadsereg lejáratása. A belső harcok elcsitulásával és az átmenet befejeződésével a termelési versenyt, a Szovjetuniót és Sztálint dicsőítő, valamint az imperialistának nevezett nyugati országok elleni ideológiai harc lépett az előtérbe, ami lényegében az ötvenes évekből nálunk is jól ismert formai és tartalmi sé mákkal operált. Ezen a téren bizonyos változások a korszak vége felé tapasztalhatók, melyek már kezdenek túlmutatni az adott kereteken (pl.: Tadeusz Trepcowski, Waldemar Swierzy alkotásai), de az áttörés formai és bizonyos fokig tartalmi téren is csak 1956 után következik be.

A második blokk Gomulka hatalomra kerülésétől a Szolidaritás megalakulásáig tartó periódust mutatja be (1956-1980). Bár 1956 őszen komoly változások történtek, a hatvanas évek közepére kiderült, hogy ezek nem hozták meg a remélt fordulatot. Továbbra is a nehézipar fejlesztését erőltették, a mezőgazdaság fejlesztését pedig változatlanul elhanyagolták, a kollektívizálás gondolatának rendszeres napirendre tűzéséről nem is beszélve, így az áru- és élelmiszerhiány tovább fokozódott. Ezt külföldi kölcsönök felvételével egy darabig ugyan még ellensúlyozni tudták, de a változatlan gazdaságpolitika miatt ez is

csak időleges eredményeket hozott. A korszakban több sztrájk és tüntetés is volt, melyek közül nem egyet vérbe fojtottak (pl. 1957: Lódz, 1968: Varsó, 1969: Poronin, 1970: Gdansk, Sopot, Gdynia, Szczecin, Elblag, 1976: Ursus, Radom, Plock stb.), melyre válaszul 1977-ben megszületett a munkásság és az értelmiség összefogása, a Munkás Védelmi Bizottság (KOR). Az egyházzal szembeni ellentétek is sokszor a felszínre törtek (pl. a lengyel püspöki kar levele 1965-ben, a kereszténység felvételének megünneplése körüli viták 1966-ban, a pápai részvétel megakadályozása ezen stb.), de a lengyel katolikus egyház vál-



Franciszek Starowieyski híres alkotása, a síró békegalamb, mely a magyar forradalom-melletti szolidaritás jegyében született
The famous work by Franciszek Starowieyski: the crying dove of peace, born in the spirit of solidarity with the Hungarian revolution

tozatlanul független maradt, Karol Wojtyla pápává választása 1978-ban pedig új lendületet adott ennek a küzdelemnek. Ugyanakkor a kulturális életnek, a szocialista blokkban példa nélküli szabadsága továbbra is megmaradt, az irodalom, a képző- és filmművészet terén pedig világszínvonalú alkotások születtek.

Ebben az időszakban az állami monopólium nem szűnt meg a plakátművészet terén, de a művészek felhagyhattak a korábban kötelező szocreál stílussal, és formai téren visszakapták az alkotói szabadságukat.

A szokványos, politikai tartalmú alkotások mellett ekkor jelentek meg az első reklámplakátok, és nagy teret kaptak a különféle kulturális eseményeket (pl.: színházi és cirkuszi előadások, könyvvásár, zenei rendezvények, utazás stb.) bemutató alkotások is. A korszak politikai tartalmú plakátjain belül unikumnak számít Franciszek Starowieyski síró békegalambja, amit a művész 1956 őszen készített a magyar forradalom melletti szolidaritás jeleként, és ez a korabeli filmek tanúsága szerint szervesen hozzátartozott a korabeli Varsó utcaképéhez. Később, bár nem ennyire nyíltan, de szerepeltek még olyan megoldások, melyek a meglévő politikai kereteket feszegették (pl.: Hanna Lipinska alkotása az újságírók síversenyéről, melyen egy kacska is részt vesz, vagy Roman Cieslewicz plakátja Mickiewicz „Ősök” című darabjának bemutatója alkalmából). A nyíltan ellenzéki alkotásoknak (pl.: Czeslaw Bielecki cenzúraellenes plakátja 1969-ből, amit Mickiewicz darabjának betiltása után tiltakozásul fehérén hagyott, vagy Cieslewicz „Amnesty International” című műve) nem volt esélyük a megjelenésre, így ezek csak később (1981-ben, a Szolidaritás idején) vagy külföldön (Párizsban) jelenhettek meg.

A harmadik periódus a Szolidaritás megalakulásától az első szabad választásokig tart (1980-1989). A korszak az 1980 augusztusában, a gdanski Lenin hajógyárban kirobbant sztrájkjal indult, ami az országon végigsöpörő sztrájkhullámmal indított el, 1980 novemberében pedig hivatalosan is megalakult a Szolidaritás, mint az első független szakszervezet a szocialista táboron belül. A sztrájkok hatására a Lengyel Egyesült Munkáspárt tárgyalóasztalhoz kényszerült a Lech Walensa vezette szervezettel, és az országban 1981 decemberéig tartó kettős hatalom jött létre. Bár a hadiállapot bevezetése után, a Wojciech Jaruzelski vezette Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa ezt hivatalosan felszámolta, de a 14 hónapi szabadság emlékét a fejkéből nem lehetett kitörölni, így a Szolidaritás illegálisba szorulva továbbra is létezett, Walensa pedig Nobel-békedíjat kapott. A szervezett ellenállásnak és a nemzetközi helyzetnek köszönhetően a hatalom egyre több engedményre kényszerült, míg végül 1989 februárjában ismét tárgyalóasztalhoz ültek. A kerekasztal tárgyalásokon a Szolidaritás és a Lengyel Egyesült Munkáspárt megegyezett az átmenet feltételeiről, az 1989 júniusában tartott választásokon pedig az ellenzék jelöltjei elsöprő győzelmet arattak.



Ízelítő a hatvanas-hetvenes évek plakátanyagából
A selection from the material of the posters of the 1960s and 1970s
Fotó – Photo: Krzysztof Ducki

Ez a korszak művészeti szempontból is két részre bontható, a Szolidaritás-, illetve a Jaruzelski-féle időszakra. Az elsőben a politikai pluralizmus mellett a művészeti életben is kettősség jött létre, így a hatalmat támogató propagandaplakátok mellett megjelentek a Szolidaritást éltető, a vallási témájú, valamint az egykori sztrájkokra és felkelésekre emlékező alkotások. A szükségállapot bevezetése után a cenzúrára való tekin-

tettel a politikai mondanivalót ismét művészi köntösbe csomagolták (pl.: Mieczysław Górowski plakátjai a pápa lengyelországi látogatása (1983), vagy Kafka „Per” című művének színházi bemutatója (1985) alkalmából), és csak 1989-ben születhettek ismét szabadon politikai tartalmú plakátok, fontos szerepet játszva a választási küzdelemben.

A negyedik időszak az 1989-től napjainkig tart. A politikai indíttatású korlátozások

teljesen megszűntek, a művészet pedig visszanyerte a szabadságát, de ezzel párhuzamosan egy másik, legalább ilyen komoly veszély jelent meg. A piacgazdaság kialakulása és a nyugatról származó termékek dömpingjével együtt a kommersz kidolgozású reklámplakátok is megjelentek, melyek az igényes, művészi kivitelezésű alkotásokat háttérbe szorították. Ebben a helyzetben a plakátművészet jövője, a kultúra más területeihez hasonlóan (pl. szépirodalom, könyvek, filmművészet stb.) meglehetősen bizonytalanoknak tűnik, és ez a veszély a XXI. század egyik nagy kihívása lesz.

Polish History on Posters

An exhibition was opened about the History of the Polish posters from the end of World War II up till now on 7 September 2001 in Budapest. The material of the exhibition was chosen from the collection of the Museum of Polish Posters in Wilanów. This period could be divided into 4 parts (1944-1956; 1956-1980; 1980-1989; 1989-2001), according to the changes of the history of Poland. This kind of art was always determined by events of Polish political life, but finally it managed to reach its freedom in 1989 when the Communist regime collapsed. From that year new types of commercial posters became dominant everywhere in Poland and around the other post-Communist countries too, and their low level mean a new threat to the art posters again.

Konferenciák a magyar – holland múzeumi együttműködésről

Gócsáné Móró Csilla
H. Bathó Edit

2001. november 29-én a Magyar Mezőgazdasági Múzeum adott otthont a közel tíz éve folyó holland – magyar múzeumi együttműködés szakmai értékelő programjának. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület által szervezett, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az ICOM magyar nemzeti Bizottsága által támogatott konferencia szekcióülésekkel vette kezdetét, ahol a programban részt vett múzeumi szakemberek mondták el tapasztalataikat, és felvázolták az esetleges folytatás lehetőségeit is.

Az első (múzeumi menedzsment) szekció, *Wollák Katalin* vezetésével ülésezett. Szóltak a múzeumi költségvetés tervezéséről és nehézségeiről, a különböző vezetési stílusokról (tradicionális, menedzser típusú) és a múzeumi normatíva kialakításának szükségességéről. A résztvevők egyetértettek abban, hogy a jövő az új típusú múzeumoké. A második (gyűjteménykezelés, collection

management) szekció moderátora Balázs György volt, aki hangsúlyozta a gyűjteménykezelés fontosságát, mivel a múzeumok a kulturális örökségünk tárgyi anyagát őrzik. A résztvevők úgy vélekedtek, hogy minden szakemberben tudatosulnia kellene a tárggyakkal való törődésnek, mert a műtárgyvédelem nem is mindig anyagi természetű, hanem hozzáállás és figyelem kérdése. A szekció résztvevői szóltak a megelőző műtárgyvédelem, a számítógépes nyilvántartás és a gyűjteménykezelői képesítési rendszer megindításának szükségességéről.

A harmadik (kisebb múzeumok menedzsmentje) szekció tagjai *Poroszlai Ildikó* vezetésével gyűltek össze. Mivel a jelenlévők többsége részt vett az elmúlt tíz év valamelyik programjában (Work Shop, tanulmányút), így ki-ki elmondta a képzéssel kapcsolatos tapasztalatait, észrevételeit. Valamennyien egyetértettek abban, hogy a képzés különböző formái rendkívül hasznosak voltak a kölcsönös tapasztalatszerzés és az önismeret tekintetében is. Természetesen a holland módszerek nem ültethetők át egy az egyben a magyar múzeumokra, de

néhány megoldás mindenképpen haszonnal alkalmazható. A programok során remek kapcsolat alakult ki a holland és a magyar múzeumi szakemberek között, ami ugyan csak az együttműködés egyik fontos eredményeként könyvelhető el.

A konferencia a plenáris üléssel folytatódott, ahol először a szekció-ülések moderátorai számoltak be a végzett munkáról, majd *Kees van de Meirakker*, a rotterdami Néprajzi Múzeum igazgatóhelyettese tartott előadást a múzeumi szelekciós programról, a múzeumi gyűjtemény és a szakember szerepéről. Beszámolójában összehasonlította a budapesti és a rotterdami Néprajzi Múzeum tevékenységét, rámutatva az azonosságokra és különbözőségekre. Hangsúlyozta, hogy mindkét múzeumnak megvan a maga speciális vonzereje, van erőssége, de gyengesége is. Végezetül megállapította, hogy nagyon sok hasonlóság van a két múzeum működése között, s az évek óta folyó együttműködés legfőbb támpillére a múzeumi szakemberek közötti kommunikáció.

Ezt követően *Annemarie Vels-Heijn*, a Holland Múzeumi Szövetség elnöke vázolta fel

az együttműködés folytatásának lehetőségeit. A jövőbeni programok elsősorban a nagymúzeumok, nevezetesen négy magyar (Iparművészeti, Néprajzi, Mezőgazdasági, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum) és négy holland nagymúzeum együttműködésére adnának lehetőséget.

A konferencia első napját baráti beszélgetés zárta a Mezőgazdasági Múzeumban, amelyhez a Holland Múzeumi Szövetség és a Pulszky Társaság jóvoltából még egy kis étel-ital is járult.

A konferencia november 30-án a Néprajzi Múzeumban folytatódott, amelyen *Matskási István* elnökölt. Először *Ecsedy István* helyettes államtitkár értékelte a holland-magyar múzeumi együttműködést. Elmondta, hogy a konferencia célja nem egy folyamat lezárása, hanem a tapasztalatok érvényesítésének megismerését elősegítő korszak nyitánya. Megköszönte mindkét nemzet szakembereinek a munkában való lelkes részvételt. A kilenc év alatt szinte családias formát öltött a kapcsolat. Kiemelte, hogy az egész tapasztalatcsere katalizátorként működött a magyar múzeumi rendszerben. A köszöntők sorát F. P. R. van Nouhuys holland nagykövet folytatta. Ismertette a holland kormány MATRA projektjének lényegét, amelyben egymás kulturális örökségének tisztelete is nagy hangsúlyt kapott. Szemléletesen fogalmazta meg a kulturális örökség lényegét, ami szerinte az emberek lelkének tükré. A múzeumok ennek az örökségnek őrzői, ezért a nemzet tükrének gondozói. E bevezető gondolatok után kezdődtek a projekt végrehajtásában résztvevők beszámolói.

Deme Péter, az együttműködés magyar koordinátora köszönetet mondott a program támogatóinak: a Holland Nagykövetségnek, az NKÖM, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságának, a Mezőgazdasági és a Néprajzi Múzeum munkatársainak, akik segítettek az eredményes megvalósulást. Ezután a tapasztalatcsere néhány szubjektív elemét emelte ki: a holland-magyar kapcsolat a teljes egyenjogúság alapján áll, kivéve a finanszírozás mérlegét, amely 80-20 %-ban a hollandok javára billent. A workshopokon, szakmai látogatásokon világossá váltak azok a strukturális problémák, amelyek a magyar múzeumokat hátráltatják. Rámutatott, hogy idehaza fordulatváltásra van szükség, de világossá tette azt is, hogy a magyar intézményekben magas színvonalú tudományos munka folyik. Végül ismertette a további együttműködés lehetőségeinek főbb irányait: 1. A múzeumi „iker-program” folytatása az érintett intézmények saját kezdeményezése alapján. 2. Poszt-MATRA konferencia rendezése Hollandiában fiatal muzeológusok számára. 3. Együttműködés a magyar és a holland kisebb múzeumok között, tanulmányutak, konferenciák formájában. 4. Érdek-

lődésre számot tartó kiadványok fordítása mindkét országban.

Johanna Kiewit a madarak felszállásához hasonlította a holland-magyar tapasztalatcserét, melyben a csapatmunka volt hangsúlyos, úgy mint a madarak vonulásában. Kiemelte, hogy a kollégák megtanultak egymásra odafigyelni, s mint a repülésnél, hol a magyar, hol pedig a holland szakemberek vitték a vezető szerepet.

Vásárhelyi Tamás, a képzésben résztvevő magyar trénernek egyike, hangsúlyozta a magyar múzeumoknak a piacgazdaság kihívására történő reagálásának és az új típusú vezetői ismeretek megszerzésének fontosságát.

Wollák Katalin, a projekt első két évének koordinátora néhány konkrét eredményt ismertetett. Kiemelte, hogy e kilenc évi együttműködés tapasztalataira építve, hazánkban két múzeumi képzés áll akkreditáció előtt.

Marie Christine van der Smann röviden ismertette a Hollandiában megvalósított új típusú múzeumi menedzsment lényegét, amely során 26 múzeum vált függetlenné.

Balázs György összegezte a gyűjteményi menedzsment műhelymunkájának lényegét, valamint azt, hogy milyen tapasztalatokat szerzett a Néprajzi Múzeum a megelőző műtárgyvédelmi programban és a nyilvánosság korszakos ismereteinek megszerzésében.

Mart van der Sterre a holland kollégák szemszögéből értékelte az együttműködést. Példaként említette, hogy a program során ők is felismerték hibáikat. Röviden ismertette a holland Delta program lényegét, annak a megelőző műtárgyvédelemre gyakorolt élénkítő hatását.

Annemarie Vels-Heijn, a Holland Múzeumi Szövetség elnöke, a beszámolóik összegzéseként elmondta, hogy a konferencia és az együttműködés résztvevői nem valaminek a lezárásán vannak, hanem valami új kezdetének a részesei. Büszkén mutatta azoknak a kiadványoknak a legfrissebb darabját (Múzeumi munkaterv alapjai), amit a magyarok átvettek és lefordítottak a holland kollégáktól.

A konferencia második részében előadások, ismertető hangzottak el „Múzeumok a XXI. században” címmel. A 2001. évben több nemzetközi fórum témája volt a múzeumok szerepe, helyzete a XXI. században. A magyar kollégák e tanácskozások, konferenciák eredményeiről kaptak tájékoztatást Kócziánné Szentpéteri Erzsébettől, az NKÖM Közgűjteményi Főosztályának vezetőjétől és Annemarie Vels-Heijntől, a Holland Múzeumi Szövetség elnökétől. Majd *Vásárhelyi Tamás* és *Nagy László Gábor* ismertette azokat a múzeumi tendenciákat, amelyeket különböző nemzetközi fórumokon tapasztaltak. *Vígh Annamária*, az NKÖM Múzeumi

Osztályának vezetője, majd *Vámos Éva*, a Műszaki Múzeum főigazgatója az ICOM barcelonai konferenciájáról, míg *Cseri Miklós*, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója a szabadtéri múzeumok 21. nemzetközi konferenciájának eredményeiről számolt be. *Deme Péter* ugyanakkor az európai örökség menedzsment antwerpeni találkozójáról szolgált híradással. *Ecsedy István* azzal zárta a konferenciát, hogy „Irány Magyarország!”, mert ennyi tudással és tapasztalattal felvértezett magyar kollégáknak, Magyarország határain belül még igen sok tennivalójuk van.

A kétnapos holland-magyar konferencia a holland nagykövet pohárköszöntőjével, majd kötetlen baráti beszélgetéssel ért véget a Néprajzi Múzeum patinás falai között.

Conferences on the Hungarian-Dutch Co-operation

A conference evaluating the Dutch-Hungarian museum co-operation took place at the Hungarian Agricultural Museum and the Museum of Ethnography in November 2001. At the conference, which started with the sessions of three sections (museum management, collection management, management of smaller museums) museum experts shared the experiences they gained during the co-operation and outlined the possibilities of a potential continuation. In the course of the plenary session Kees van de Meirakker, the deputy director-general of the Rotterdam Ethnographical Museum gave a presentation on the role of the museum collection and that of the experts, comparing the Budapest and the Rotterdam Ethnographical Museums. Director of the Dutch Museum Association Annemarie Vels-Heijn outlined the possibilities of a future collaboration, which could focus mainly on four Hungarian and four Dutch museums working together. On the second day of the conference deputy statesecretary István Ecsedy gave an evaluation of the Dutch-Hungarian museum co-operation. He emphasised that the conference was not the completion of a process but the opening phase of putting the experiences into practice. Péter Deme, the Hungarian co-ordinator of the program underlined some of the elements of the collaboration. The accentuated that during the workshops of the program the structural drawbacks of Hungarian museums came to light. He emphasised the importance of a change but made it clear that Hungarian museums can be characterised by their scientific work of high standard as well. Johanna Kiewit compared the exchange of experiences to the soaring of birds, in which teamwork proved to be the most important element. Mart van der Sterre gave an account of the co-operation from the Dutch museum experts' point of view and summarised the history of the Delta Plan and its impact on preventive conservation. Summing up the accounts Annemarie Vels-Heijn stated that all those present at the conference were the participants of the beginning of something new and proudly presented the latest publication translated into Hungarian as another result of the collaboration.

Könyv- és folyóiratszemle

Múzeumi kiadvány nemzeti jelképeinkről

Basics Beatrix

A Néprajzi Múzeum által kiadott Magyar Népművészet sorozat darabjai jól ismertek a téma iránt érdeklődők számára, s nagyon fontos feladatot töltenek be a múzeumi emlékek bemutatása és földolgozása tekintetében. A kötetek általában egy-egy témakör – többnyire a készítés technikája szerint csoportosított – emlékeit gyűjtik egybe és értékelik. Rögtön föltűnik tehát, hogy a nemzeti jelképek népi tárgyakon való megjelenését vizsgáló munka más, mint az eddigiek. Egyszerre átfogóbb és szokatlanabb; a legkülönfélébb emlékeken keresi témáját, s a motívumok meglehetősen széles körére terjeszti ki megfigyeléseit.

A nemzeti jelképek alkalmazása csaknem egyidejűleg jelentkezett a XIX. század elején a különböző művészeti ágakban és a népművészetben. Ez persze egyfajta kölcsönhatást is feltételezett, ami jól nyomon követhető az egész század folyamán. A kötet bevezetőjét e témának szentelte a szerző, felvillantva a tárgyat érintő legjellegzetesebb korábbi feldolgozásokat. A bevezető, áttekintő részt témakörökre osztott tárgyalás követi – hét részben. Mindegyik jelkép megtalálható a képzőművészetben is, alkalmazásuk persze sokszor igen eltérő volt.

Az *országcímert* például a népművészetben a leggyakoribb motívum, szinte minden tárgyféleségen megtalálható. A képzőművészetben jóval kevésbé jelentős, dekoratív értéke kisebb. Mégis a grafikáknak szinte elmaradhatatlan része, különösen egyes típusok – így a céhlevelek, szentképek, könyvillusztrációk – esetében. Soha nem fogalmazódik meg a stilizáltságnak azon a fokán, mint pl. a Nógrád megyei csuklós támlájú pad központi dekoratív elemeként.

A *korona*, amely gyakran a címerrel együtt jelenik meg, a népművészetben önmagában ritkán fordul elő, míg a képzőművészetben jóval jelentősebb volt a szerepe. Különösen az 1790-es hazahozatalt követően készült róla sok ábrázolás, portrészzerű pontossággal, vagy allegorikus kompozíció részeként.

A *nemzeti színek* és a *zászló* a XIX. század

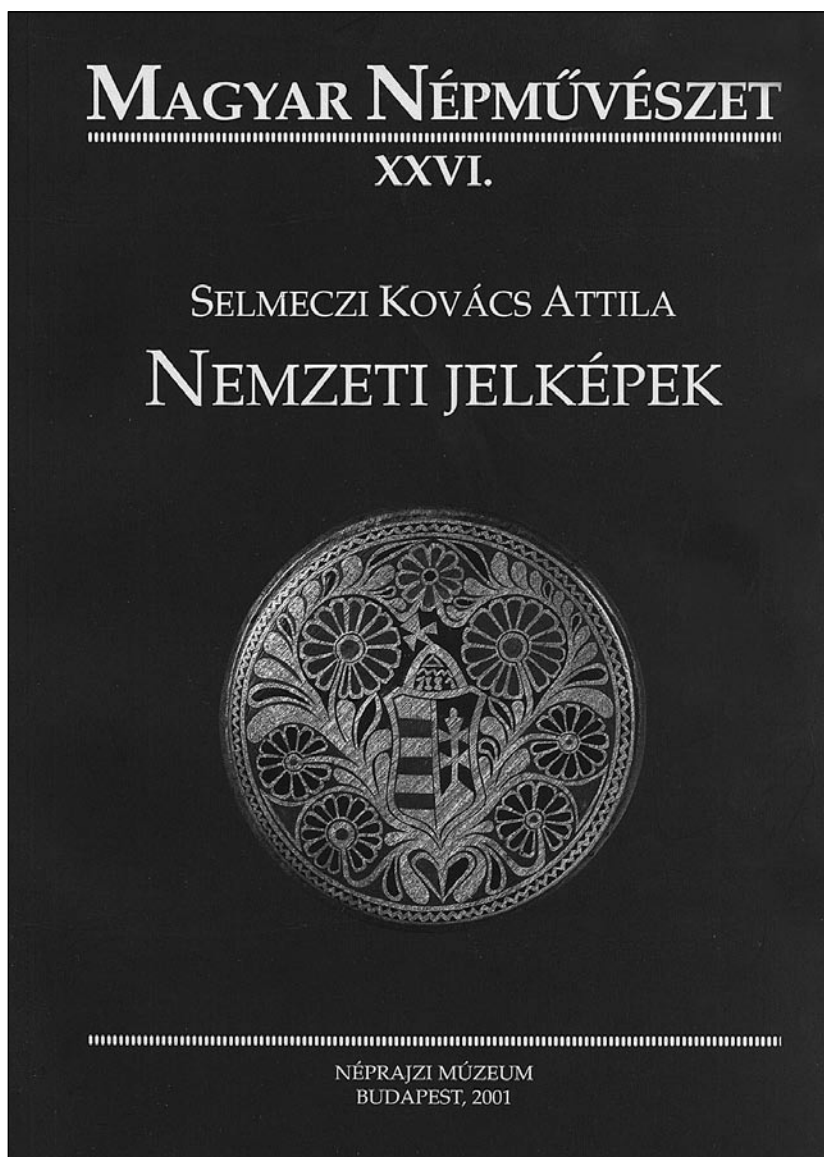
nyeiinek szimbólumává válik, mint ugyancsak Barabás gyászöltözetet viselő reprezentatív Teleki László portréján. A zászló a népművészeti tárgyakon megjelenő, olykor bájos naivitású alkalmazásához hasonló az az akvarell, amelyen a Szvatopluk elé járuló honfoglaló magyarok csoportja mögött a háttérben álló vár ormán nemzetiszínű zászló leng.

A *huszár* alakja szinte mitikus jelentőséget kapott a népművészeti tárgyakon – a legkülönözőbb tárgy típusok dekoratív elemeként láthatjuk, gyakran ornamentika jellegű stilizált formában. Nem áll távol a huszár figurájától a betyáré, a romantika szerte Európában a legkedveltebb hőssé formálta. Irodalmi és képzőművészeti párhuzamok sokaságát sorolhatnánk föl, a típus alapvetően azonos mindenhol. A hazafias feliratok az előbbi motívumoknak mintegy kiegészítőjeként szolgáltak, s jellegzetes, csaknem kizárólagos előfordulásuk a népművészetben.

A *nemzeti hősök* sorában két, időben meglehetősen távol álló alakot említ a kötet: Szent Istvánt és Kossuth Lajost. Az előbbi esetében a legegységesebb a képzőművészet hatása a népművészetre, például a Patrona Hungariae népszerű és gyakran ábrázolt ikonográfiai típusának az átvételében. Kossuth arca is a grafikák és festmények alaptípusait követő nyomatok, illusztrációk révén vált ismertté; ezek már a kultusz megnyilvánulásai.

A záró összefoglalás időbeli áttekintést ad a témakörök megjelenéséről és elterjedéséről. A kötetet – szerencsére – színes képek sora illusztrálja, s bőséges szakirodalmi áttekintést is kaphatunk a Néprajzi Múzeum sorozata egyik legérdekesebb kötetének végén.

(Selmeczi Kovács Attila: *Nemzeti jelképek. Magyar Népművészet XXVI.* Néprajzi Múzeum, Budapest, 2001. 104 p.)



Schmidt Miksa Budapesten

Gali Ágnes

A Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumában Schmidt Miksa hagyatékából rendeztek kiállítást 2001 júliusa és szeptembere között. A kiállítás-hoz kapcsolódóan jelent meg az *Egy közép-európai vállalkozó Budapesten* című kötet, amely Schmidt Miksáról szól, erről a nagy műveltségű vállalkozóról, aki bútorgyárosként, lakberendezőként, jó ízlésű műgyűjtőként a XX. század eleji Budapest legendás alakja volt. A kiállítással és a megjelent könyvvel régi adósságát törleszti a főváros és a Budapesti Történeti Múzeum, hiszen a Kiscelli Múzeum is Schmidt Miksának köszönheti létét: az 1934-ben kelt, s 1935-ben bekövetkezett halálakor érvénybe lépett végrendeletében a fővárosra hagyta kiscelli kastélyát, s az abban fellelhető hagyatékot. Schmidt Miksa, aki 1895-ben testvérelvel megörökölte Fridrich Otto Schmidt bécsi bútorgyáros, a XIX. század végén Monarchia-szerte jól ismert, jelentős építészeti, belsőépítészeti, lakberendező cégét, 1861-ben született Bécsben. A budapesti céget 1902-ben alapította, majd ide is költözött, s 1911-ben vásárolta meg a katonai raktárként használt, egykori trinitárius kolostort Kiscellben. A kolostort részben átalakítva mintakollekciójának bemutatótermeiként, műgyűjteményének házi múzeumaként használta. Többek között ennek a hagyatékknak hányatott sorsával ismerkedünk meg a kötetben. A feldolgozó munka 1997-ben kezdődött Kiscellben, 1998-tól a dokumentumokat és a megmaradt bútorokat restaurálták, az érdemi kutatómunka azonban csupán 1999-ben indult budapesti és bécsi kutatóhelyeken, kezdetben három, majd öt fős kutatócsoporttal. E kutatás eredményei látnak napvilágot ebben a kötetben.

Schmidt Miksa hagyatékát *Rostás Péter*

ismerteti, kitérve az annak tárgyát képező ingatlanok elő- és utóéletére, az épületek, telekalakítások részletes leírására (Kiscell, Mátyóki úti villa), a fellelhető dokumentumokra, fotókra, várostörténeti szempontból is értékes adatokkal szolgálva. A kiscelli

érvényesült, s ennek csak egyik oka volt, hogy a városvezetés elsősorban saját Székesfővárosi Történeti Múzeumának anyagát (ma a Budapesti Történeti Múzeum része) kívánta az épületben elhelyezni, mivel a városligeti szűkös, leromlott állapotú mil-

lenniumi kiállítási épületből való kiköltözés sürgőssé vált. Leo Schmidtnek, Miksa öccsének az ingóságokra benyújtott igénye mellett elsősorban a történelmi fordulatok okolhatók a tárgyak széthordásáért, ennek történetét is megismerhetjük a rendkívül alapos és tanulságos írásból.

Hagyatékából gyűjtemény címmel *Kiss Éva*, a kiállítás rendezője részletes leírást ad a Kiscellben fellelhető, illetve a kiállított bútorokról, melyek közül kiemelendők az angol stílusban készült mintakollekció megmaradt darabjai, a szecessziós bútorok csoportja (ezeket a századforduló legjobb művészei tervezték, maga Schmidt Miksa is). A tanulmány felhívja a figyelmet a hagyaték megítélésének változására, ennek művelődéstörténeti összefüggéseire, a historizmus kutatás fellendülésére, s főleg arra, hogy a Schmidt-hagyaték mint múzeumi gyűjtemény azért értékes és tanulságos, mert a tárgyak, bútorok mellett a hozzájuk kapcsolódó tervek, rajzok, üzleti dokumentumok is megtalálhatók. Így átfogó képet kaphatunk a XIX-XX. század fordulóján jelentős lakberendezési vállalkozásról.

Eva B. Ottilinger a bécsi szálat követve a Schmidt család és a Fridrich Otto Schmidt cég történetét ismerteti. (Ma a negyedik generáció vezeti a bécsi Chotek palotában található vállalatot.) A szerző szélesebb összefüggésbe helyezve beszámol a cégnek a bécsi Iparművészeti Múzeumból kiinduló iparművészeti reformtörekvésekben betöltött szerepéről.

Lakberendezés és színházi díszlet a századelőn címmel a Schmidt bútorgyár és a Vígszínház kapcsolatáról ír *Veszprémi Nóra*.

EGY KÖZÉP-EURÓPAI VÁLLALKOZÓ BUDAPESTEN

Schmidt Miksa bútorgyáros
magyarországi tevékenysége és hagyatéka



Budapest 2001

hagyaték ismertetése egyben múzeumtörténeti tanulmány is, hiszen Schmidt a kolostort már – részben – múzeumalapítási szándékkal vette. Mint amatőr régész és műgyűjtő, a kiásott és vásárolt leleteket is itt helyezte el, s bár életében nem sikerült az áhított múzeumot létrehozni, a kastélyt s a környező telkeket azzal a feltétellel adományozta a fővárosnak, hogy ott iparművészeti múzeumot hozzon létre kultúrtörténeti, bútortörténeti kiállítással. A végakarát nem teljesen

A XIX. század végén kialakult s a Vigszínházban is divatos realista irányzat fontosnak tartotta a tárgyak valóságát, s mivel ebben a színházban jobbra a korabeli gazdag polgári miliőben játszódó darabokat mutattak be, az e rétegnek dolgozó Schmidt és a színház egymásra találása érthető volt. S ez nem csak a reklámmal magyarázható (hiszen a színlapon nem tűntették fel a kölcsönző nevét, s a Schmidt gyár egyébként sem hirdetett soha, sehol), hanem Schmidt Miksa művészszerető, a kulturális életben otthonosan mozgó személyiségével. A tanulmány szerzője a fellelhető dokumentumok alapján rekonstruálni tudta több előadás díszletét, s élvezetesen elemzi azok művelődés- és társadalomtörténeti vonatkozásait. Az elemzések azért is fontosak, mivel „a vigszínházi színpadkép a maga korában fogalom volt, s éppúgy szerves részét képezte a budapesti polgárság kultúrájának, mint Schmidt Miksa lakberendező tevékenysége” (a szerző megállapítása szerint).

Dávid Ferenc a Schmidt cég cserépkályháiról közöl tanulmányt a budapesti és a

bécsi hagyatékban fennmaradt írott források, fotók, tervrajzok alapján, s rekonstruálja a jórészt eltűnt cserépkályha-anyagot, stílusok, típusok szerint csoportosítja, táblázatba foglalja az adatokat.

A Schmidt-hagyaték dokumentumairól Horányi Éva kiemeli annak értékét, hogy nem ismerünk a századforduló idejéből még egy, hasonló tevékenységet folytató céget, melynek üzletmenetére vonatkozóan ilyen nagy mennyiségű, átfogó képet nyújtó anyag maradt volna fenn. A képi és írásos anyag ritka sokféleségét magában foglaló dokumentumok többsége a Kiscelli Múzeum gyűjteményéhez tartozik. Az írásos, képi források részletes ismertetésének külön erénye, hogy ráirányítja a figyelmet a további kutatási lehetőségekre. Igen értékes az építészeti, iparművészeti terv- és fotóanyag, amely a tárgyakkal egységet alkotva kivételes lehetőséget nyújt a cég működésének művelődéstörténeti szempontú feldolgozásához, kiegészítve azt a megrendelőkről, rendeléseikről vezetett könyvek elemzésével. Érdekes információkhoz juthatunk a XX. század eleji Buda-

pest társadalmáról, annak műveltségéről, lakáskultúrájáról.

A tanulmánykötet még tartalmazza a Schmidt-hagyaték írásos dokumentumainak jegyzékét leltári számmal; a képi források raktárrendjét (ezzel megkönnyítve a későbbi kutatók dolgát), s néhány dokumentum szövegét. A kötet része a kiállítás katalógusa is, amelyben a kiállított bútorok fotói, a kiscelli kastélyra vonatkozó iratok, belsőépítészeti tervek, fényképek láthatók.

A hézagpótló tanulmánykötet alapos, helyenként izgalmas, sok tanulsággal szolgáló írásainak legfőbb erénye az információgazdagság mellett, hogy gondolatokat ébreszt, további kutatási lehetőségeket csillant fel, sőt, biztat a folytatásra. Figyelmébe ajánljuk mindazoknak, akik a város- és ipartörténet, az iparművészet iránt érdeklődnek.

(Egy közép-európai vállalkozó Budapesten. Schmidt Miksa bútorgyáros magyarországi tevékenysége és hagyatéka. A katalógust szerkesztette Horányi Éva – Kiss Éva. Budapest, 2001. 258 p. Budapesti Történeti Múzeum.)

Kubassek János új könyvéről

Kerékgyártó Imréné

2001 novemberében jelent meg az érdi Földrajzi Múzeum igazgatója, az ismert geográfus és tudománytörténész művének második kötete a Dénes Natur Műhely ízléses kiadásában. A könyvet a szerző az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtárban nagyszámú közönség előtt – diavetítéses előadás keretében – mutatta be. Dr. Nemerényi Antal egyetemi docens, a Magyar Földrajzi Társaság főtákará méltatta a nagyszabású vállalkozást, amely a hazai felfedezők széles panorámáját adja közre. „Van-e még fehér folt, akad-e még feltáratlan hely a műholdfelvételek világában?” – tette fel a kérdést a könyvet ismertető geográfus. Felfedezésről már nem beszélhetünk, ám a bejárat területet fel kell tárnai a tudomány számára – állapította meg. Erre a feladatra vállalkozott Kubassek János. Nem elégszik meg a tények, adatok puszta közlésével, hanem elemzi, pontosítja, kiegészíti, néhol javítja kutatótársainak megállapításait. Fő erénye az alaposág, az igazság keresése. Utánajárt a történeteknek, gyakran vitába száll elődei nézeteivel. E mellett új ismeretanyaggal is gazdagítja a földrajztudomány eddigi eredményeit. Nevezetesen Londonban, a brit Királyi Földrajzi Társaság archí-

vumában rábukkant Stein Aurél Indiából és Belső-Ázsiából írt leveleire és jelentéseire. Az írások John Scott Kettie részére érkeztek, és forrásértékű információkat tartalmaznak az utazó 1902-1907 között folytatott kutatásainak körülményeiről.

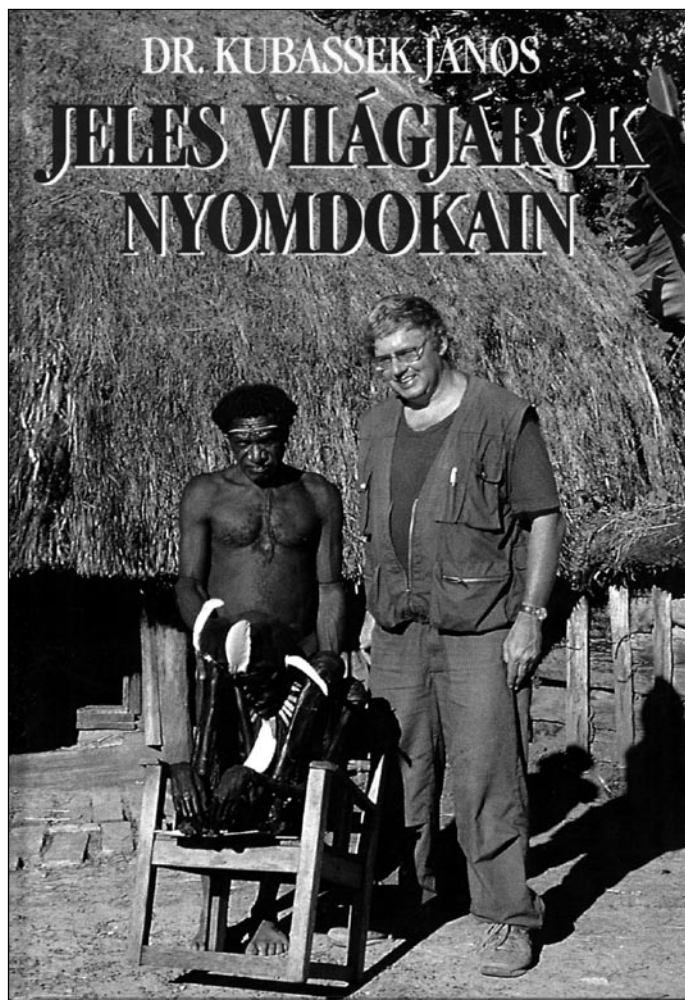
Ugyancsak fontosak – gróf Teleki Pál vejének – gróf Zichy Nándornak a visszaemlékezései, és azok, amelyeket a szerző Sir Vivian Fuchs angol geológus lakásán rögzített hangszalagra, tisztázva a geográfus és politikus öngyilkosságának okait. Jeles magyar utazók életművét dolgozza fel ebben a kötetben, kiemelve honfitársainak érdemeit, akik többnyire – „tarisznyás turistaként” – önerejükől jutottak el távoli, ismeretlen tájakra.

Csokorba gyűjtött útleírások, tanulmányok, értekezések, forrás publikációk, levelek, interjúk tükrében osztja meg velünk a szerző tudását, tapasztalatait. Számunkra tán legérdekesebb azoknak az utazóknak a sorsa, akik nemzeti történelmünk egy-egy kritikus korszakában váltak híressé, vagy politikai, gazdasági okból elhagyták az országot. Közülük meg kell említenünk Xántus Jánost, aki az 1848-49. évi szabadságharc bukása után kényszerült emigrációba. Teleki Pál és Almácssy László neve a második világháborúhoz kapcsolódik, míg Siklós István az 1956-os forradalmat

követően távozott külföldre. Igen színes a paletta. Kubassek János gyűjteményében olvashatunk a székely vándor Kőrösi Csoma Sándorról és a többi magyar Ázsia-utazóról, így az Észak-Uralt térképező Reguly Antalról, a Transzhimaláját felfedező Lóczy Lajosról, a Belső-Ázsia ősi kultúráit vizsgáló Stein Aurélról, a Tien-Sant feltáró Princz Gyuláról, a sánta dervisprofesszor Vámbéry Árminról, a sokoldalú tudós Cholnoky Jenőről, a kitűnő orientalista Baktay Ervinről. De nem maradnak ki könyvéből az Afrika-kutatók sem, így Magyar László, aki a saharai útjáról vált híressé, Almácssy László, a Rudolf és Stefánia tó felfedezője, vagy a Kongó medence népeivel foglalkozó Teleki Sámuel. Az ismert világgárók mellett olvashatunk a méltatlanul elfelejtett felfedezőről, pl. Torday Emilről és Sáska Lászlóról, de foglalkozik a könyv két vállalkozó szellemű fiatalemberrel is, Sulkovszky Zoltánnal és Bartha Gyulával, akik motorkerékpárral tették meg világ körüli útjukat.

Kubassek János kutatásainak eredményeit bel- és külföldi tudományos fórumokon, konferenciákon, szimpóziumokon, emléküléseken és különböző folyóiratokban adta közre. Eddig 15 könyve jelent meg. Páratlan munkabírással jellemzi. A magyar világgárókról az elismerés, a tisztelet hangján beszél, értékeli teljesítményüket, hiszen

maga is világotutató, tudja, hogy mennyi akadályt kell leküzdeni a cél eléréséig. Már egyetemista korában bejárta Kőrösi Csoma Sándor útját, majd komoly anyagi segítség nélkül eljutott Indiába is. Az ott szerzett súlyos betegség sem gátolhatta további utazásaiban. Munkája során öt kontinens 81 országával ismerkedett meg. Részt vett a Magyar Tudományos Akadémia Afrikaexpedíciójában (1987-88-ban), és tisztázta Almássy László útjának vitatott körülményeit. Karsztmorfológusnak indult, a Béke-barlang vízgyűjtő területéről készített térképére ma is hivatkozik a szakirodalom. Megmászta a Kilimandzsáró magaslatát és feljutott az Andokbeli Ubinás 5672 m csúcsára. Kubassek János nem megy el érzéketlenül a természeti szépségek mellett, de észreveszi a különböző országokban mutatkozó nagy társadalmi különbségeket is. Aggódik a környezetpusztítás miatt, felveti az ember erkölcsi felelősségét a rombolásért. Könyvében Kubassek János megismertet minket az érdekes Földrajzi Múzeum megalapításának körülményeivel is. A gondolat: emléket állítani a kutatómunkát



végző magyar utazók, földrajzi felfedezők tiszteletére már gr. Teleki Pál, később Cholnoky Jenő képzületében is megszületett. A szép tervet Balázs Dénes, ez az önzetlen tudós valósította meg. A kallódó értékek megmentésére gyűjtést szervezett és saját néprajzi tárgyait, fényképeket, térképeket és 100 ezer forintot is felajánlott az intézmény számára. A Művelődési Minisztérium 300 ezer, a Magyar Tudományos Akadémia 500 ezer forinttal járult hozzá a Vimpfen-kúria, a múzeumnak szánt épület rendbehozatalához. A gyűjtőmunkában sok százan vettek részt. Végül is Cholnoky Jenő hagyatéka képezte a gyűjtemény magvát. Balázs Dénes halála után Kubassek János vette át a stafétabotot. Mint az érdekes Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója, fejleszt és bővíti ezt a kulturális intézményt. Ma szoborparkkal övezve, új köntösben várja látogatóit városunk büszksége.

(Dr. Kubassek János: *Jeles világjárók nyomdokain II.* Dénes Natur Műhely Kiadó, 2001. 320 p.)

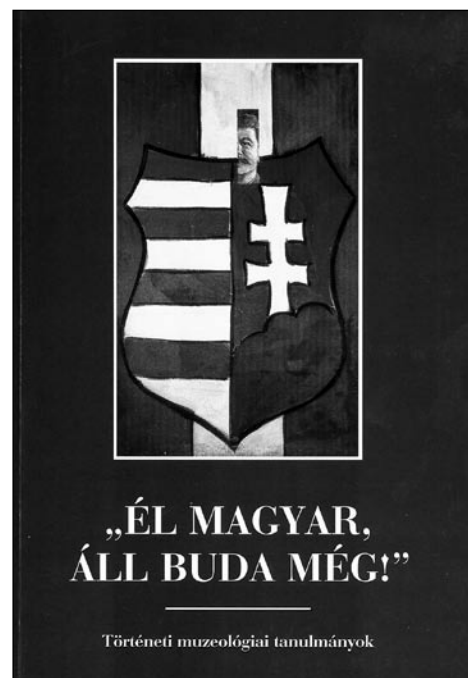
Egy történelmi muzeológiai tanulmánykötetről

Baják László

2000. szeptemberben 7-8-án a szegedi Móra Ferenc Múzeum országos konferenciát rendezett a történelmi muzeológia helyzetéről. A konferencián az előadások mellett fontos elhatározások születtek. Az egyik, hogy megalakul a Magyar Múzeumi Történész Társulat (furcsa hangzású rövidítéssel: MAMUTT), a másik pedig, hogy a konferencia előadásai kötetben is megjelenjenek. A hosszabb kihagyás után összehívott konferencia, illetve a kötet kézenfekvő célt tűzött maga elé, amikor lehetőség szerint megkísérelte összefoglalni a történelmi-muzeológia közelmúltját és jelen helyzetét. A kötet részben általános elvi és gyakorlati kérdésekkel foglalkozik múzeumi esettanulmányokon, illetve múzeumtípusok példáin keresztül, mint pl. finanszírozás, gyűjteménygyarapítás, kiállításrendezés, raktározás, stb., rész-

ben regionális leírásokat ad az országos helyzetről. Külön értékelendő, hogy nem feledkezett meg a határon túli magyar érdekű múzeumok viszonyairól sem.

A helyzet feltárására és az egyesület megalapítására annál inkább szükség volt, mivel ez a múzeumi szakág a legfiatalabbak közé tartozik, és még mutatkoznak rajta bizonyos gyermekbetegségek. A történelmi muzeológiára már a születésekor, a XX. század közepén rávetült az egyoldalú átpolitizáltság súlyos árnyéka. Ettől ugyan a rendszerváltás után jórészt megszabadult, de szilárd identitását a mai napig nem nyerte el. Ha abból indulunk ki, hogy a történelmi muzeológus feladata a múzeumi tárgyak történelmi szempontú értelmezése, úgy az nem korlátozható az új- és legújabb korra, mivel a tárgyak történelmi szempontú vizsgálata nem korlátozódik a modern korszakokra, sőt a történelmi forrásérték az időben előrehaladva inkább csökken. A potenciális múzeumi tár-



gyak mennyiségének növekedése általában fokozza a bennük egyenként rejlő forrásérték töredezettségét. Ez a körülmény, az egyéb feltételek megléte esetén is (pénz, raktár), nehezen megoldható feladat elé állítja a történeti kiállításokat rendező és történeti műtárgyakat gyűjtő muzeológust.

A történettudomány felől közelítve értelmezhetővé válik ugyan az új- és legújabb kori történetész-muzeológus, vagy még inkább a múzeumi történetész fogalma, de szembekerülünk egy másik problémával. A klasszikus történettudomány megkívánja a hagyományos (írott) történeti források elsődleges, ha nem éppen kizárólagos használatát. A múzeumi

történetész tehát nem mellőzheti a források hagyományos fajtáit, míg a többiek viszonylag kis kockázat mellett megtehetik ezt a múzeumi tárgyakkal. A nyilvánvaló egyenlőtlenségnek további következményei lehetnek, mint pl. a történetész-muzeológus kisebbség érzése, a történeti kiállítások értékelésének nehézségei, stb. A történeti kiállítás rendezése, valamint értékelése alapvetően más szempontokat igényel, mint egy történeti monográfia vagy egy művészeti kiállítás. A konferencián is elhangzott, hogy a muzeológusok, a történeti kiállítások rendezésekor gyakran valamilyen mások által kialakított történeti konszenzusra vagy inkább egy „sza-

márvezetőre” várnak, ahelyett, hogy a saját kompetenciájuk és eszközeik felhasználásával maguk is megpróbálkoznának részt venni a történeti konszenzus kialakításának hosszú és felelősségteljes munkájában. A feladat nehéz, fel kell nőni hozzá, amihez kiindulásul igen fontos és hasznos alapvetést jelenthet ez a szép kiállítású, jól szerkesztett konferenciakötet, valamint az új szakmai egyesület megalakulása.

(„Él magyar, áll Buda még!” Történeti muzeológiai tanulmányok. Szerkesztette: Zombory István. Budapest, 2001. 241 p. Magyar Múzeumi Történetész Társulat.)

Könyv az állattani kutatások történetéről

Szél Győző

Vig Károly könyve különleges könyv, amelynek mind a megírása, mind a szerkesztése szakmai bravúr. A címet olvasva „egyszerű” tudománytörténeti áttekintésre gondolhatunk, amely látszólag csak a szűk szakmai közönség, a Vas megyei kevés számú lokálpatrióta zoológus érdeklődésére tarthat számot. Valójában, mint azt a későbbiekben látni fogjuk, ennél sokkalta többről van szó. A 364 oldalas vaskos kötetben az olvasó az első, 1637-ben megjelent, magyar szerzőtől származó állattani munkától a legújabb szakcikkekig tekintheti át a nyugat-magyarországi zoológia történetét, először általánosságban, a kutatás legfőbb állomásait érintve, majd részletekbe menően, az egyes állatrendszertani kategóriák sorrendjében.

A történeti áttekintés 50 oldalt kitevő fejezetében átfogó képet kapunk nemcsak az állattani, de sokszor a botanikai kutatásokról is (az elmúlt századokban e kettő nem vált el olyan élesen, mint napjainkban). Az élvezetes stílusban megírt áttekintést bőségesen kísérik lábjegyzetek, amelyekből kiderül, hogy a szerző értékelő szavai a legcsekélyebb mértékben sem pusztán szubjektív véleményének megnyilvánulásai, hanem konkrét tényeken, állásfoglalásokon alapulnak. Az igazi tudománytörténet nem elégedhet meg az elődök műveinek kronológiai ismertetésével, hanem szükséges a rájuk hivatkozó, őket kritizáló későbbi munkák fényében elvégzett értékelés is.

A történeti áttekintésből többek között olyan érdekességeket is megtudhatunk, hogy hazánk botanikai feltárása egy németalföldi tudós, Carolus Clusius tevékenységével vette kezdetét, vagy hogy Gregor Mendel szüle-

tése előtt három évvel Festetics Imre már a természet genetikai törvényeiről értekezett. E példák jól mutatják, hogy Vig Károly szeme előtt mennyire az enciklopédikus teljesség gondolata lebegett. A teljességen kívül a könyvek szeretele vezérelhetette a szerzőt, amikor a régmúlt idők legjelentősebb könyvei címlapját is bevette munkájába. Ezek a könyvek ma már igencsak borsos áron megszerezhető antikvár ritkaságok, amelyek megdobogtatják a gyűjtők szívét. A történeti áttekintést gondosan összeválogatott arcképcsarnok zárja, amelyről többek között Freh Alfonz kőszegi tanár és Chernel István, az ismert ornitológus tekintenek le ránk.

A mű gerincét és fő részét a 135 oldalnyi rendszertani áttekintés adja. Ebben a részben a szerző végigvezeti az olvasót – ahogyan mondani szokás – a bolhától az elefántig, vagyis az egyesítüektől az emlősökig, miközben bemutatja a szóban forgó állatcsoportra vonatkozó hazai faunisztikai-taxonómiai kutatási eredményeket. És itt meg kell állni egy pillanatra. Egy par excellence tudománytörténeti munkától többnyire nem kéretik számon a szakmai értelemben vett részletesség, vagy másképpen fogalmazva: egy adott csoport szakembere a szűk szakmáját érintő kérdésekben csak ritkán fordul tudománytörténeti munkához, hanem sokkal inkább a maga vagy kollégája által írt szakcikket keresi meg. Nos Vig Károly könyvében a „csak a szakemberre tartozó”, sokszor apró részletek is megtalálhatók, ilyen módon könyve nem csupán a tudománytörténet mérföldes irányvonalait rajzolja fel, hanem tulajdonképpen mindent megtalálunk benne, ami fontos. A szerző ezt nemcsak hihetetlen alapos és aprólékos munkájával érte el, hanem azzal is, hogy műve írásakor szinte minden honi szakemberrel tárgyalt, konzultált. Ilyen módon a terje-



delmes lábjegyzetekben az idézett művek (többnyire az elavultságukból fakadó) hibái, hiányosságai is az olvasó tudomására jutnak. Álljon itt két példa a sok közül: A 111. oldalon szerepel az a megállapítás, miszerint Rothe Lajos az általa Felsőlövő környékén gyűjtött bogarak jegyzékét közölte. A lábjegyzetben megtalálhatjuk, hogy Felsőlövő ma Ausztriához tartozik, és Oberschützen a neve. Az olvasónak így nem kell a helységnévtár után kutatnia. -- Frivaldszky Imre 1865-ben publikált listájában szerepel a *Poecilus koyi* név. A lábjegyzetből kiderül, hogy ez a faj nem él nálunk, hanem annak közeli rokona a *Poecilus sericeus*, amelyet korábban a *P. koyi* alfajának tekintettek. Az olvasó újfent megmenekül attól, hogy további szakkönyveket kelljen igénybe vennie.

Vig Károly könyvéből jól lemérhető az

egyes állatcsoportok eltérő kutatottsága is, hiszen amíg a medvéllatokról mindössze néhány sor szerepel könyvében, a bogarakról közel 20 oldal. És végül a bibliográfiáról. A bibliográfia terjedelme meghaladja a 100 oldalt, benne több mint 1900 tétel található, könyvek, cikkek, tanulmányok. Nyil-

vánvaló, hogy egy irodalomjegyzék sohasem lehet teljes, hiszen mindig akadnak aprócska és jelentéktelen művek, amelyek ezért vagy azért elkerülik a szerző figyelmét. Vig Károly könyve esetében megkockáztatható a kijelentés, hogy az általa összeállított jegyzék kiállja a legszigorúbb kritika próbáját is.

Könyvét a benne megtalálható szerzők és az állatok neveinek névmutatója zárja, amely nagyban emeli a munka használhatóságát.

(Vig Károly: *A nyugat-magyarországi peremvidék állattani kutatásainak története*. Savaria Múzeum, Szombathely, 2000. 364 p.)

Museumvisie 2001/1–4.

Fűrész Anikó

A holland múzeumi folyóirat 2001/1. áprilisi száma ismét érdekes információkkal és cikkekkel szolgál a lap olvasói számára. Az aktualitásokkal és újdonságokkal foglalkozó rovatban beszámolót olvashatunk többek között a múzeumi örökség digitalizálására vonatkozó projektekről, melyet a Holland Múzeumi Szövetség kezdeményezésére indítottak meg 2001 márciusától. A cikk írója szerint az erre vonatkozó tervek nem csupán magát a múzeumi örökséget érintik, hanem az egyéb kulturális területeket is, így például a levéltárakat, a szobrokat, a régészeti leleteket. Mindezek fényképezéséről, digitalizálásáról és leírásáról a projekt olyan módon kíván gondoskodni, hogy egyben a különböző szektorok között fennálló kapcsolatokat is érzékelhetővé tegye. Ezzel párhuzamosan szintén tanulságos az amszterdami Rijksmuseum reklámkampányának bemutatása, melyre a múzeum vezetőinek az indítást az a döntés adta, hogy ingyenes belépést kívántak biztosítani a múzeumba a 18 év alatti gyerekek számára. Az úvegeken, hirdetőablakon vagy villamosokon megjelentetett hirdetmények a múzeum által 20 évre visszamenőleg gyűjtött, a gyereklátogatók által a kiállításokra adott kommentárokból vett idézetek, melyek a múzeumlátogatás adta élményekre vonatkoznak, mint például: „Láttam egy igazi kardot korábról, amivel az emberek harcoltak” – idézet a 8 éves Phuongtól.

Hollandiában már évek óta forgalomban vannak az éves múzeumbelépők, illetve a fiataloknak adott különböző kedvezményes bérletek. Az utóbbi időben azonban szóba került a múzeumok körében a teljesen ingyenes múzeumi belépés biztosítása, mely felé az első lépést a Frans Hals Múzeum, a Mauritshuis és a Rijksmuseum azon akciója jelentette, mely a 18 év alattiak számára lehetővé tette a díjtalan látogatást. Van der Ploeg államtitkár, az angol példából inspirációt merítve, miniszteri vizsgálatot rendelt el annak tisztázására, hogy az állam által

finanszírozott, de egyéb múzeumok számára is milyen lehetőségek vannak az ingyenes belépés bevezetésére.

Ezt követően egy érdekes riportot olvashatunk Onno Mensinkkel Brigitte van Mechelen tollából a Lunsingh Scheurleer múzeumi dinasztia történetéről. A család alapító tagja, D. F. Scheurleer bankárként megalapozta Európa öt legjelentősebb zenei gyűjteményének egyikét, illetve szintén jelentős kollekción hozott létre a holland tengerészet történetéről. Fia, Constant Willem volt az, aki saját régészeti múzeuma mellett megalapította a múzeumigazgatók szövetségét, mely a mai Holland Múzeumi Szövetség elődjeként szolgált. A család tönkremenetelét követően a gyűjtemény nagy része az Allard Pierson Alapítvány tulajdonába került, az utódok még ma is különböző funkciókat töltenek be Hága és Amszterdam múzeumaiban.

A múzeumi együttműködés tapasztalatait foglalja össze Chris Reinewald írása néhány konkrét példa bemutatásával. Az eredmény kecsesítő: a múzeumok az egymás közötti vagy más intézményekkel való együttműködés során nemcsak olyan kiállítást nyernek, amely tartalmilag jól összeállított, illetve ahol a partnerek hasznosíthatják egymás erős oldalait, hanem mindezzel szponzorokat szerezhetnek maguknak, illetve javíthatják lehetőségeiket a publicitás területén is, például közös belépőjegyek kiadásával.

Peter van Kester cikke a tilburgi múzeumok helyzetét és a város kultúrpolitikáját veszi nagyító alá. A szerző véleménye szerint a pozitív változásoknak köszönhetően az utóbbi időben a városi múzeumoknak lehetőségük nyílt arra, hogy ötleteiket és javaslataikat szabadon megvalósítsák, mivel a politikai vezetés valódi teret nyitott az együttműködési tárgyalásoknak. A kultúrpolitika figyelme elsősorban az ifjúság felé irányul, így a múzeumok jövőbeni terveikben is e célcsoport nevelésének és bevonásának feladatát helyezik előtérbe. A textilmúzeum például felállít egy „textil játszóteret”, illetve technikai laboratóriumot, ahol a gyerekek

kísérletezhetnek, a Scription pedig működtet egy íróiskolát, ahol a gyerekek csoportosan megismerkedhetnek az idegen íráskultúrákkal, idén a japánnal, jövőre az ékírással.

A Színházak, Koncerttermek és Múzeumok Építésének és Átépítésének Tanácsadó Bizottsága összeállított egy tájékoztatót a múzeumok számára az épületek építésére és átépítésére vonatkozó lehetőségekről, valamint összegyűjtötte az ebből a szempontból kiemelkedőnek vélt holland múzeumokat. A figyelembe veendő tények között szerepel, hogy pl. a képzőművészeti múzeumoknak mindig biztosítani kell napfényt a kiállítóteremben, vagy a múzeumnak szórakozást és élvezetet kell nyújtania látogatói számára, ami megfelelő szolgáltatások bevezetését igényli. A jelenlegi múzeumok közül a bizottság az amszterdami Van Gogh Múzeumot, a Kröller-Müller Múzeumot és a tilburgi De Pont Múzeumot ítélte konstrukciójában előremutatónak.

A holland Központi Statisztikai Hivatal kibocsátotta a Múzeumok 1999 című kiadványt, amely az 1997-es statisztikai adatok aktualizálására szolgál, és melyhez az indítást a múzeumokra vonatkozó ICOM-definíció bevezetése okozta változások adták. A felmérések szerint a múzeumi dolgozók száma, elsősorban az önkéntesek kisebb mértékben növekedett az elmúlt években, ez utóbbiak a munkatársaknak már több mint kétharmadát tették ki 1999-ben. A múzeumi látogatók száma stabilizálódni látszik, míg a múzeumok felülmúlták önmagukat a kiállításrendezés terén. 1997 és 1999 között több múzeumot zártak be, mint nyitottak, de ez a múzeumi fúzióknak is köszönhető. A gyűjtemények jellegét tekintve a történelmi és régészeti múzeumok száma valamennyivel csökkent, szemben a természettudományi múzeumokkal, melyek száma nőtt. 2003-ban lesz 140 éve, hogy Hollandiában megszüntették a rabszolgaságot. Az évforduló alkalmából az elkövetkezendő években több holland múzeum is a rabszolgaság történetének, a rabszolga-kereskedelemnek és hatásainak hiteles bemutatására

tesz kísérletet. A folyóirat részletesen tárgyalja az egyes múzeumok ehhez kapcsolódó tervezett kiállításait és programjait.

Ha már évfordulóról van szó, a Holland Múzeumi Szövetség 2001-ben ünnepelte 75 éves fennállását. Ennek alkalmából Hollandia-szerte számos rendezvényre került sor, illetve ennek kapcsán a Museumvisie 2001/1-es száma is külön melléklettel kedveskedett olvasói számára a Jövő múzeumi címmel. Ez a kiadvány nemzetközi és holland perspektívából vizsgálja a múzeumok helyzetét, és azokat a közeljövőben várható változásokat, melyek a múzeumok működését is befolyásolhatják. Ráadásul hat forgatókönyvet is közread, melyek a múzeumok lehetséges alternatíváit tartalmazzák a jövőre vonatkozóan, és amelyek fontos adalékokkal és ötletekkel szolgálhatnak a magyar múzeumok számára is.

Szokatlan és egyedi hirdetési formát választott a leideni Naturalis Múzeum legújabb, az emberi agról szóló kiállításához, olvashatjuk a Museumvisie 2001/2-es júliusi számában. A kiállítás rendezői ugyanis a hagyományos poszter-kampány mellett a különböző kulturális intézményekben (jegyirodák, színházak, színházi kávézók, mozik) terjesztett ingyenes képeslapok forgalomba bocsátásával próbálnak közönséget toborozni új rendezvényükhöz. „Ez a kártya egyfajta miniposzter, amit magaddal vihetsz, elküldhetsz vagy felakaszthatsz otthon, hogy emlékezz rá, ezt a kiállítást még meg akarod nézni” – mondja Astrid Hertog, az ötlet egyik megálmodója.

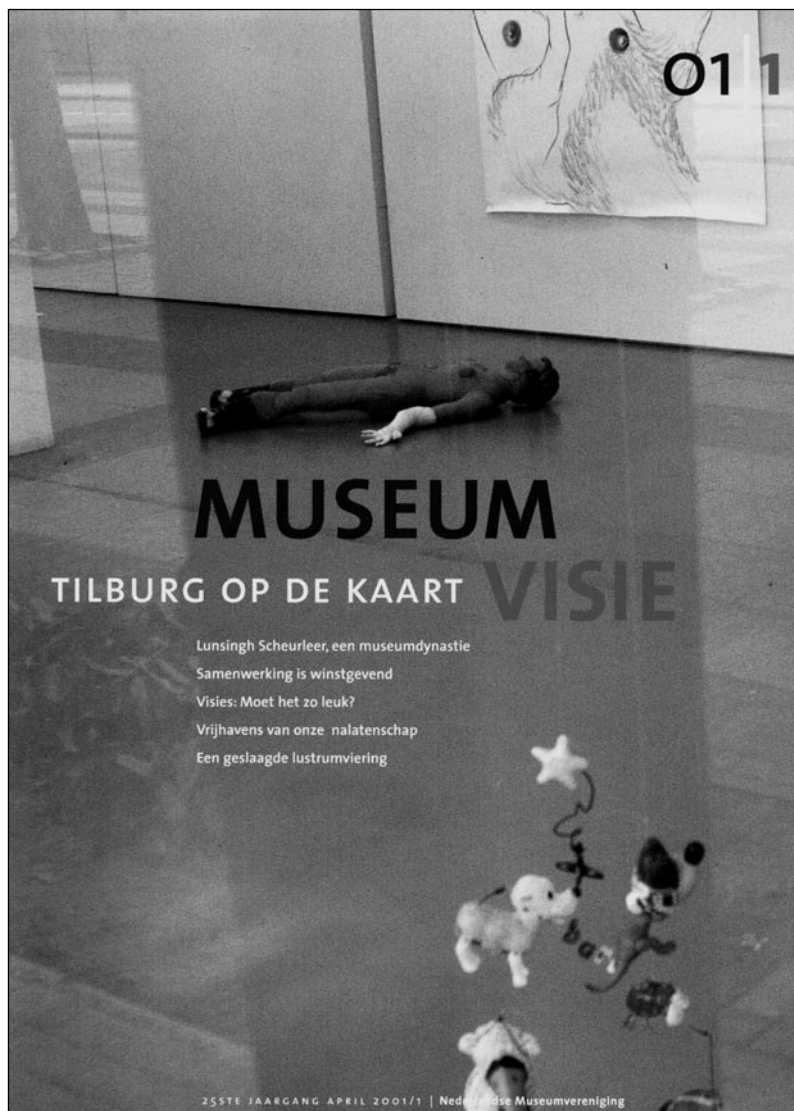
A Helicon Conservation Support védőszárnya alatt idén egy tucatnyi holland cég jelentkezett a piacon a múzeumi gyűjtemények időszakos kezelését és szállítását forradalmasítani kívánó termékkel. A Sealed Air például egy olyan Instapak nevű csomagolóterméket importál, ami kézi masszázsszerű segítségével alakítható, és amely 15 másodpercen belül felveszi a behelyezett tárgy alakját. Anyaga nem okoz semmilyen szennyeződést, illetve újra felhasználható, például mint tömés, mivel összepréselhető eredeti térfogata 10%-ára. Ugyanilyen hasznosak lehetnek az Omron Electronics cég tárgyakra helyezhető ún. „beszélőnévtáblái”, amelyek megakadályozhatják a jól becsomagolt tárgyak elkallódását. Kölcsönforgalom

lebonyolításakor e rendszer segítségével egy lánán keresztül is leolvashatók a műtárgy regisztrált adatai. E két termék természetesen csak két eszköz a sok közül, mellyel a tervezők kedveskednek múzeumi megrendelőik számára.

A Deltaterv a hollandok számára az a fogalom, amellyel a múzeumi világ a 90-es évek óta a fenyegetett kulturális örökségek

gait, ennek az építészetnek az egyes tájakra jellemző sajátosságait, illetve a hatást, amit a parasztgazdaság a tájra gyakorol és gyakorolt. A rendezők remélik, hogy a műemlék-szféra mellett azok a múzeumok is bekapcsolódnak a kezdeményezésbe, melyek a parasztgazdaságok történetével vagy működésével foglalkoznak, illetve melyek e tanyák valamelyikében rendezkedtek be.

A Museumvisie 2001/3-as szeptemberi száma ismét érdekes felmérést közöl a hollandiai kis- és nagy múzeumok látogatóköre közti különbségekről. E felmérés során a kisebb múzeumok közönségének speciális jellegzetességeiről készített tavalyi évi vizsgálat eredményeit vetették össze a korábbi regionális elemzések adataival. Az összevetés eredményeképpen az alábbi különbségek láttak napvilágot. A kisebb múzeumok közönségének nagyobb részét elsősorban a relatívan alacsonyabb végzettségű emberek alkotják (45% a főiskolai vagy egyetemet végzettek aránya) szemben a nagyobb múzeumokkal, ahol a látogatók 60%-a felsőoktatásban végzett személy. A kisebb múzeumok magas számban vonzzák a 65 év felettieket, a közönség több, mint 20%-a ebbe a kategóriába sorolható, míg a nagyobb múzeumok esetén ez az arányszám mindössze 15%. A kisebb intézmények látogatóinak 50%-a a múzeum régiójából érkezik, a nagyobbaknál ez a réteg csupán a közönség 25%-át teszi ki. A Zeeland tartományban



megmentésére irányuló törekvéseket jelöli. A múzeumi gyűjtemények után most az akadémiai gyűjtemények, azaz az egyetemi muzeális gyűjteményei kerülnek sorra. A 3. Deltaterv keretében az érintett öt legfontosabb egyetem 12 millió Gulden támogatásban részesül, melynek nagy részét passzív konzerválásra, illetve a gyűjtemény-megőrzés körülményeinek javítására, pl. új polcokra vagy a hőmérséklet-szabályozás kiépítésére fordítják.

2003 a tanyák éve lesz Hollandiában. Az ötlet mögött az az elgondolás áll, hogy a szervezők szeretnének minél szélesebb érdeklődést kelteni a vidéki építőművészet iránt, melyet a tanyák eltűnésével szintén a homályba merülés veszélye fenyeget. A közönségben tudatosítani kell a tanyák, mint építészeti alkotások jellegzetes tulajdonsá-

ban 1997-ben végzett közvéleménykutatás eredményeinek újraértékeléséből viszont az is kiderült, hogy a múzeumi közönség körében annál inkább növekszik az idősebbek aránya, minél könnyebben elérhető az adott intézmény földrajzilag. Azok a múzeumok, amelyek a helyi közönséget célozzák meg, sokkal idősebb korosztályokat vonzanak (22% a 65 év felettiek aránya), mint azok, amelyek látogatóikat az egész tartományból várják (9% a 65 év feletti). Ami a múzeumok pozitív megítélését illeti, az Észak-Holland tartománybeli adatok alátámasztják, hogy a kisebb múzeumok ebből a szempontból sokkal jobban szerepelnek nagyobb társaiknál. A múzeumokon belüli kiállításvezetők, a pénztáraknál nyújtott információ és az ügyfélbarátság tekintetében kiemelkedően jobb eredményeket mutatnak, csupán a telepü-

lésen belüli útmutató táblák szempontjából maradnak alul. A gyerekközönséget megcélzó intézmények gyerekekkel szembeni barátságossága szintén a kisebb múzeumok javára dönti el a versenyt. A felmérés értékelője szerint az a tény, hogy ez utóbbi múzeumok jobban megfelelnek a közönség elvárásainak a nagyobb intézményeknél, nagy valószínűséggel az általuk teremtett intímabb szférának is köszönhető.

Hasonlóan izgalmas összehasonlításokra adhat alapot, ezúttal a holland és a magyar viszonyok között, a Reinwardt Akadémia fennállásának 25 éves évfordulója alkalmából az intézmény öt egykori diákjával készített interjú a holland múzeumi oktatás színvonaláról és a holland múzeumok jelenlegi munkaerő igényeiről. A különböző holland múzeumoknál ma már jelentős funkciót betöltő egykori tanulók véleménye szerint a muzeológia oktatás professzionálisabbá és strukturáltabbá vált Hollandiában az elmúlt évek folyamán, de ennek ellenére a múzeumok még mindig nem elégedettek a végzett hallgatók hozzáértésével. Annemarie Woerlee, a Leideni Néprajzi Múzeum kommunikációs munkatársa kifejtette, hogy a holland múzeumoknak elsősorban gyűjteményellenőrző és regisztrációs szakemberekre lenne szükségük, de ez a szak a Reinwardton egyelőre még nem megfelelően felépített. Hasonló igény lenne olyan munkatársakra is, akik képesek az egyes múzeumi termékeket mind a politikusok, mind a szponzorok és az alapítványok számára is vonzóvá tenni, mivel muzeológusi végzettség híján a jelenleg e munkakörben tevékenykedő személyek nem látják át megfelelően a múzeumi „vállalkozás” sajátosságait. Cees van den Meiracker, a Rotterdami Világmúzeum gyűjteményeinek koordinátora és az óceániai gyűjtemény kezelésével megbízott muzeológusa ehhez még hozzátette, hogy nézetei szerint az akadémiai képzés első három évének általánosnak kellene lennie, és a diákoknak csupán csak a negyedik évben kellene kiválasztaniuk, hogy melyik területre kívánnak szakosodni. Ma az Akadémia kommunikációs, oktatási és gyűjteményi szakembereket képez, pedig a tanulóknak előbb alaposan meg kellene ismerniük a múzeumi világot ahhoz, hogy aztán meghatározhassák, mely

múzeumi terület az erősségük. A múzeumi világ ma olyan elvárások elé néz, melyekre megfelelően kell felkészülni. Középszintű szakképesítéssel és XIX. századi koncepcióval már nem lehet végigdolgozni a XXI. századot.

Milyen hely lenne jobb a holland kulturális örökség láthatóvá tételére, ha nem a holland parlament Alsó Háza? – véli a múzeumi folyó-

ismerős a Holland Kulturális Örökség Intézete által most ismét felújításra kerülő naptárszerű kiadvány, az ún. Útmutató katasztrófák esetére. E publikáció célja, hogy szükség esetén azonnal segítséget nyújtson a múzeumok munkatársainak, hogyan is kell eljárniuk a különböző vészhelyzetek, így a tárgyak károsodása, lopás vagy annak gyanúja, gázszivárgás, áramzavar, vízkárok,

orvosi szükséghelyzetek, tűz, támadás, bombariadó vagy savkárok esetén. A múzeumok egyszerre több helyiségében is elhelyezhető útmutatókra a szükséges telefonszámok is feljegyezhetők, a kapcsolódó szövegrészek rövidek és gyakorlatiasak, akár fejből is megjegyezhetők.

2001 júniusának elején tizenkét holland múzeumi szakember látogatott el Szlovéniába a Szlovén Matraprojekt lezárásaként, amely még 1999-ben indult a Holland Múzeumi Szövetség és Szlovénia együttműködésével. E látogatás tapasztalatait foglalta össze rövid cikkben Annemarie Vels Heijn, a Holland Múzeumi Szövetség vezetője. Az igazgatónő meglátása szerint egy olyan fiatal országban, mint Szlovénia az emberek figyelme elsősorban a nemzeti identitás és így a saját történelem felé is irányul, amelynek éppúgy megvan az előnye, mint a hátránya a szlovén múzeumok számára. Előnye, hogy a kulturális intézmények az elsők között profitálnak a gazdasági növekedésből, bővítésüket, renoválásukat vagy belső átrendezésüket az állam támogatja, de hátránya, hogy

a szlovén történelemre való kizárólagos orientáltság egyfajta korlátozottságot is teremt. A Nemzeti Művészeti Múzeumban például kizárólag a szlovén születésű vagy az egykor ott alkotó művészek munkái kerülhetnek kiállításra, minőségükre való tekintet nélkül. Az emberben ezért joggal merül fel a kérdés, hogy a szlovén kultúra valóban rendelkezik-e hosszú távra elegendő erővel ahhoz, hogy számos múzeumát fenntartsa? A szerző kiemeli, hogy a szlovének kivételesen tehetségesek a múzeumok belső elrendezésének a kialakításában, illetve kiállításrendezésben. Erősségük a különféle kiadványok, a látogatók szinte mindenütt könyvek, nyomtatványok, éves jelentések, sőt cd-rom-ok sokaságával találják szembe magukat, ami még a nyugati múzeumok számára is péld-



irat gyűjteménymozgatási rovatának szerzője. Bő másfél évvel ezelőtt a Holland Kulturális Örökség Intézete ugyanis útjára indította a „Kultúra a dolgozószobákban” elnevezésű projektjét, melynek értelmében a holland Képviselőháznak mind a nyilvános, mind pedig a nyilvánosság elől elzárt termeit különböző műalkotások díszítik, melyeket minden évben kicserélnek más múzeumok gyűjteménydarabjaival. Így került például közszemlére 18 híres holland történelmi személyiség márvány mellszobra. A már kiállított és a még ezután kiállításra kerülő alkotások azonban nemcsak a honatyák okulására szolgálnak, hanem élményt nyújtanak azoknak is, akik felkeresik az Alsóház épületét vagy a tévén keresztül látják azt.

A holland-magyar múzeumi együttműködés magyar résztvevői számára talán már

daadó lehet. Ugyanakkor a kétnyelvűséget a múzeumok egész területén alkalmazzák. Csupán a tárgyak felelősségteljes megőrzésének követelményei hagynak még némi kívánnivalót maguk után.

2001. május 16. és 23. között Schloss Leopoldkronban szimpóziumot tartottak a múzeumi világ szakemberei „Múzeumok a XXI. században” címmel. A 30 különböző országból érkezett 61 résztvevő véleménye megegyezett abban, hogy a múzeumok tradicionális szerepét nem szabad szem elől téveszteni, nyitottnak kell lenni a változások iránt. Ahelyett, hogy az intézmények elutasítóan tekintenek a szórakoztatóiparra, inkább elgondolkothatnának azon, hogy ez az iparág miért is olyan sikeres és mit tanulhatnának tőle. A sajtóval és a különböző befektetőkkel (közönség, szponzorok, alapítványok) fenntartott kapcsolatokat ugyanakkor át kell gondolni és újraértékelni, mivel az elkövetkezendő években alapvető fontosságúvá válik, hogy a múzeumok biztosítani tudják-e maguknak egyrészt a sajtó, másrészt a közönség érdeklődését. Ami pedig a múzeumok jövőjét illeti, sikerük záloga a legszélesebb körű együttműködésben rejlik, melynek köszönhetően fontos szerepet tölthetnek be egy erősen változó világban és hozzájárulhatnak a társadalom pozitív irányú fejlődéséhez.

Az Ausztriában rendezett múzeumi szimpózium mellett szintén a tavalyi év folyamán került sor az ICOM 19. konferenciájának megszervezésére, ezúttal a spanyol fővárosban, Barcelonában. A rendezvény levezető elnökének, Jacques Perot-nak a megnyitó beszédét több mint 2000 vendég hallgathatta végig, mely során a szakember elsősorban a kulturális örökség védelmének szentelt figyelem szükségességét hangsúlyozta. Példaként az afganisztáni Buddha szobrok megsemmisítését hozta fel, illetve az Unesco tehetetlenségét, hogy e katasztrófát megakadályozza. Perot véleménye szerint nélkülözhetetlen, hogy minden ország létrehozzon egy ún. „Blue Shield” bizottságot a háború vagy természeti katasztrófák által fenyegetett kulturális örökség védelmére, valamint hogy a műtárgyakkal folytatott kereskedelem ügyében megfelelő szabályok szülessenek, mely szintén fontos erkölcsi kérdés. Ami a konferencia fő témáját, azaz a változások kezelését illeti, az elnök

rávid összefoglalójában elmondta, hogy a múzeumoknak az ország fejlődésében betöltött szerepük folytán többé már nem szabad befelé fordulniuk, hanem nyitniuk kell a külvilág felé, hogy minél szélesebb körű közönséget vonzzanak. Ennek iskolapéldáját nyújtja az ICOM új speciális múzeumi weboldala, a museumcom, mely az ott regisztrált múzeumoknak egyfajta minőségjelzőjeként is

műlt, a jelen és a jövő, másrészt a helyi identitás és a globális közösség között.

A konferencia további szekcióülései során 25 ország részvételével megalakult az Asemus, azaz az Ázsiai és Európai Múzeumok Hálózata, a szétszóródott ázsiai és európai gyűjtemények virtuálisan vagy kiállítások segítségével történő újbóli egyesítésére, illetve megtartotta egy napos ülését

a Blue Shield Nemzetközi Bizottsága, melyet még 1996-ban alapítottak a levéltárak, könyvtárak, műemlékek és múzeumok közös védelmi szervezete-ként Párizsban. Ez utóbbi megbeszélések alkalmával a résztvevők hangsúlyozták az 1954-es „Hágai konvenció” (teljes nevén „Konvenció a kulturális értékek védelmére háborús konfliktus esetén”) ratifikálásának fontosságát, valamint tárgyaltak az egyes országokból ellopott műkincsek visszaszolgáltatásáról.

A holland folyóirat 2001/4-es december-januári számában tanulságos értékelő cikket olvashatunk a holland szervező- és tanácsadó irodák múzeumoknál végzett munkájáról. Rik Vos, a Holland Kulturális Örökség Intézetének általános igazgatója szerint bár alapjaiban véve pozitív a múzeumok tapasztalata az irodákkal, néha azért akadnak problémák. Ha a múzeumok például tanácsot kérnek abban a kérdésben, hogy hogyan pozícionálják magukat az elkövetkezendő években, gyakran előfordul, hogy az összeállított anyagban az

irodák a látogatószámot erősen túlbecsülik, vagy olyan múzeumi rendezvényeket vázolnak fel, melyeknek megvalósításához az adott múzeumnak nincs megfelelő gyűjteményi anyaga. A múzeumok látogatóinak viselkedése gyorsan változik, nemcsak Hollandiában, hanem szerte a világon. A múzeumok – akár akarják, akár nem – részeivé váltak a szórakoztatóiparnak és ehhez alkalmazkodniuk kell. Meg kell őrizniük és elmélyíteniük a gyűjteményhez kapcsolódó tudásukat, de azokat az ismereteket, melyekre nincs szükség állandó jelleggel, külső szakemberektől is igénybe vehetik, véli Hein Reedijk, a Rotterdami Világmúzeum egykori igazgatója, aki szerint az irodák kétszer is meggondolják, mielőtt alkalmatlan tanácsokat osztanának. A múzeumi világ túl kicsi, ezért egy hiba akár végzetes is lehet. A Holland Kulturális Örök-



szolgál, megkönnyítve ezzel azok szakmai státusának megítélését a nekik tárgyakat kölcsönző társintézmények, illetve a támogatást nyújtók számára. A szekcióülések résztvevői szintén egyetértettek abban, hogy a jövőben a múzeumok figyelmének középpontjában már nem a gyűjtemény, hanem a közönség áll. Manuel Castells, a Katalóniai Szabad Egyetem szociológia professzora kifejtette, hogy a valódi információs forradalom abban rejlik, hogy az Internet olyan információkkal szolgál a felhasználók részére, mely összehangolt az adott személyek egyéni igényeivel. Ennek következményeként az emberek kevesebb információt osztnak meg egymással, mint korábban, ezért a közintézmények, így például a múzeumok szerepe felértékelődik. A polgárok számára ezek az intézmények teremtenek ezentúl kapcsolatot egyrészt a

ség Intézetének igazgatója azonban szkeptikus ezzel a kérdéssel kapcsolatban, kétli, hogy a múzeumok tanulnának egymás negatív tapasztalataiból. A holland múzeumi világban mindig mindenki azt hiszi, hogy mindent jobban tud a másiknál.

Tavaly nyáron nyitották meg Bécs szívében a világ nyolc legnagyobb kulturális komplexumának egyikét, a Museums Quartier-t, amely az egykori császári istálló épületében ad helyet 18 különböző kulturális intézménynek. Az épületkomplexumot, ahol a híres Bécsi Lovasiskola (Wiener Reitschule) is működött, VI. Károly császár építtette 1720 körül Johann Bernhard Fisher von Erlach tervei alapján. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követően az épületet tőzsdeként hasznosították, míg 1986-ban éveken át tartó viták után a kormányzat úgy döntött, hogy a komplexumnak kulturális rendeltetést ad. A Laurids és Manfred Ortner építészpáros tervei alapján kivitelezett épületgyűttes ma otthont ad egy kiállítási központnak (Kunsthalle Wien), egy modern művészeti (Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig Wien – MUMOK) és az osztrák modern művészeti múzeumnak (Leopold Museum), a Dohánymúzeumnak (Art Cult Center "Tabaksmuseum"), egy gyermekmúzeumnak a 0-12 éves korosztály számára (ZOOM Kindermuseum), egy modern tánc-központnak, egy sor érdekvédelmi szervezetnek, valamint számos nem múzeumi jellegű szolgáltatásnak. A hatalmas intézmény vezetésével az egykor diplomataként tevékenykedő Wolfgang A. Waldnert bízták meg, akinek valóban nagyfokú diplomáciai érzékre lesz szüksége a 18 különböző intézmény összefogásához. Különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a komplexumban helyet foglaló nagyobb múzeumi intézmények teljesen függetlenül működnek a központi irányítástól. Mindent összevetve azonban a Bécsi Museums Quartier kiváló példaként szolgálhat a jövő nagyobb múzeumi szervezetei számára.

Ha már múzeumi komplexumokról van szó, szintén a tavalyi évben láttak hozzá Hollandi-

ában Lelystad repülőterén a Nemzeti Repüléstörténeti Múzeum (Aviodom) ún. témaparkká alakításához. Az új koncepció eredményeképpen olyan, öt egymással összekapcsolt egységből álló épületgyűttes kialakítását tervezik, amelyben a Repüléstörténeti Múzeum mellett tudományos és információs központ, üzemeltetési hangár, filmszínház (Aerotheater), valamint vendéglátói és konferenciaszolgáltatások is helyet kapnak. A múzeumi egység 6500 m²-es belső és 10 hektáros külső területtel gazdálkodhat. Az itt megrendezésre kerülő kiállítások elsősorban a nevelési aspektusra, illetve a repülés személyes átélésére helyezik majd a hangsúlyt. A külső kiállítótereken az egykori repülőgépek mellett élethű, interaktív diorámák segítségével szeretnék bemutatni a repülés történetét, valamint életképeket vetíteni Schipol repülőteréről az 1930-40-es évekből. A park megnyitása 2003. július elsejére várható.

A Holland Digitális Örökség Szövetsége (DEN) a különböző kulturális jellegű információk könnyebb és gyorsabb elérhetősége érdekében két közös platformot is kialakított az Interneten a közönség és az oktatás számára. A „Kulturális útmutató”, illetve a „Kulturális tudás” címet viselő weboldalak olyan Internet magazinok, amelyeknek minden egyes száma egy-egy meghatározott témát dolgoz fel újságcikk, illetve különböző tárgyak segítségével, valamint ötleteket ad az érdeklődők számára, hogy az adott témához kapcsolódóan melyik kulturális intézményt érdemes felkeresniük. Az oldalakon böngészők mindezek mellett információt találhatnak az aktuális kulturális eseményekről, a különféle kulturális intézményekről és egyéb kulturális jellegű témákról is.

A holland és a magyar múzeumok immár 1993 óta működnek együtt sikeresen egymással. E közös munka keretében tavaly a szentendrei Szabadtéri Múzeum magyar hetet rendezett a hollandiai Arnhem városában, mely alkalomból egy a magyar múzeum tárgyait is felvonultató kiállítás mellett régi magyar mesterségek bemutatói, illetve zenei és táncelőadások is várták

az oda látogatókat. E rendezvény kapcsán lehetőség nyílt egy közös holland-magyar összejövétel megszervezésére, melyen újból találkozhattak egymással a holland-magyar projektben érintett múzeumi szakemberek, valamint sor kerülhetett az addigi munka értékelésére. Deme Péter, a Pulszky Társaság ügyvezető elnöke, a Holland Múzeumi Szövetség hivatalos partnere beszédében végigtekintett a magyarországi Matra-projekt történetén és kiemelte annak leglényegesebb eredményeit. A siker egyik fontos tényezőjeként az egyenrangúságon alapuló együttműködést hangsúlyozta, azaz, hogy a holland kollégák sosem a 'tudás hordozóként' léptek fel, és nem azt éreztették, hogy ők csupán szegény közép-európai társaikon próbálnak segíteni. A Magyar Múzeumi Egyesület ügyvezetője ezután röviden felvázolta, hogy a holland tanácsadók milyen különböző módokon járultak hozzá a magyar múzeumok és főleg a Magyar Múzeumi Egyesület közelmúltbeli fejlődéséhez, melynek berkein belül a menedzsment és a kismúzeumi tagozat mellett immáron megalakult az ifjú muzeológusok tagozata is, mely nagy ígérettel kecsegtet a múzeumi jövő számára. A holland fél nevében Marie-Christine van der Sman, a Könyvmúzeum igazgatója szólalt fel, aki már a projekt elindulásakor is jelen volt és aki elsősorban a magyar múzeumok igen magas szintű tudományos kutatói munkájára hívta fel a hallgatóság figyelmét. A magyar múzeumoknál 1984 óta végbement jelentősebb változásokról tartott összefoglalójában említést tett a Magyar Nemzeti Múzeum új kiállításáról, a Természettudományi Múzeumról és természetesen a szentendrei Szabadtéri Múzeum átépítéséről is, majd beszédét egy Ottlik Gézáttól vett idézettel zárta: „Sok minden megváltozott Magyarországon, de Budapesten semmi sem veszít varázsából.” E holland-magyar múzeumi projekt a tavaly november végén Budapesten megrendezésre került kétnapos konferenciával zárult le véglegesen, de az együttműködés remélhetőleg még 2001 után is sokáig folytatódik.

Köszöntés

Dankó Imre 80 éves

Örsi Julianna

A jó hírű iskolákban tanult és tanított fiatal pedagógus családja megélhetési körülményein szeretett volna javítani, amikor 1950-ben a szentenderei gimnáziumból Túrkevére pályázott. Túrkevéen gimnáziumigazgatói munkája mellett egyre több időt és energiát fordított a népi kultúra emlékeinek összegyűjtésére és tanulmányozására. Szándékát egy múzeum létrehozására a szakma is támogatta. Péter László karcagi múzeumigazgató javaslatára az akkor már országos hírű Vörös Csillag Termelőszövetkezet égisze alatt 1951-ben a túrkevei múzeum működési engedélyt kapott a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjától. Az első kiállítást Balassa Iván 1951. augusztus 20-án nyitotta meg. Az immár múzeumigazgatóként is tevékenykedő Dankó Imre szervezőmunkájának eredményeként a múzeumfejlesztés közügy lett a városban.

Az általa rendezett első állandó várostörténeti és néprajzi kiállítás 1953-tól 1956-ig fogadta a látogatókat. Túrkevei igazgatósága alatt nyolc időszakos kiállítást is rendezett.

A néprajzi tárgyak gyűjtése mellett nagy figyelmet fordított a szakkönyvtár, az adattár és a fotótár kialakítására. A régi könyvek gyűjtése mellett elérte, hogy a múzeumközponttól is kapjon könyveket az új intézmény. Félézer kötetes szakkönyvtárat adott át utódjának 1954 júliusában. Történelmi dokumentumokból létrehozta az adattárat, amelynek külön értéke, hogy számos anyagot tartalmaz az 1940-1950-es évekből. A 443 tétel mutatja archiváló munkáját. Fotótárunk első 174 tétele ugyancsak az ő nevéhez fűződik. Számos régi fotó került ekkor a Finta Múzeumba. Dankó Imre éleslátására utal, hogy múzeumi programmá emelte a kor dokumentálását (rögzítette az 1950-es években Túrkevéen lezajló társadalmi és gazdasági folyamatokat). A jelenkutatásnak e kezdeti lépései mára pótolhatatlan történeti dokumentumokká váltak. Néprajzosok és nyelvészek egyaránt fontos és megbízható forrásként használhatják tanulmányait a túrkevei sártisztítókról, tippanmeszelőről, szélmolnárságról, a túrkevei hely-, család- és ragadványnevekről, vagy a tsz-mozgalom nyelvi hatásairól. Sokat mozgott terepen, de fontosnak tartotta a levéltári kutatást is. Számos várostörténeti dokumentum feltárását és közzétételét neki köszönhetjük.

Dankó Imre Túrkevéen végleg elkötelezte



magát a múzeumügynek. Túrkevéről a sárospataki múzeumba ment, immár főállású múzeumigazgatónak. Életesorán több múzeumot igazgatott, több múzeumot alapított, de az első ügyét mindig a szívéen viselte. Évek múlva is érkeztek tőle különlenyomatok, könyvek, levelek a túrkevei múzeumba. Az 1970-es évek elején engem, mint egyetemistát is megkeresett, hogy nem lenne-e kedvem a túrkevei múzeumban dolgozni. Akkor még a szülővárosom iránt érzett elkötelezettségem Karcagra vitt, és nem sejtettem, hogy 1982-ben, immár két évtizede mégis a túrkevei múzeumban folytathatom azt a munkát, amit elődeim elkezdtek. A Dankó Imre által megfogalmazott kisvárosi múzeumi feladatoknak mindenkor igyekeztünk megfelelni. 1986-ban, amikor elkezdtük Túrkeve monografikus kutatását, az első szóra jött és gyűjtött velünk, fiatalabb kutatótársakkal együtt. Gyűjtötte, fotózta és feldolgozta kedvenc témáit, Túrkeve építkezését és kereskedelmét, amelyek a Túrkeve földje és népe című monográfia második kötetében meg is jelentek. Folyamatosan kapcsolatot tart túrkevei barátaival, ismerőseivel, a túrkevei gimnáziummal és a múzeummal. Előadást tart, kiállítást nyit és hasznos tanácsokat ad. Az együttműködés eredményeként közölhetünk a túrkevei múzeum negyedik és ötödik emlékkönyvében is tőle, róla írásokat. Ezek után mi sem természetesebb, hogy az alapításának 50. évfordulóját ünneplő – épületeiben és

kiállításában megújult – Finta Múzeum új állandó kiállítását az alapító, Dankó Imre nyitotta meg 2001. december 3-án. A nagy számban megjelent túrkeveiek, ismerősök, egykori tanítványok és tisztelők, valamint az iskola, a város, a múzeum és a muzeológia megjelent képviselői tisztelettel hallgatták Dankó Imre megnyitó szavait, majd köszöntötték a 80. évét betöltő tudóst – tanárt – muzeológust.

Imre Dankó Is 80 Years Old

The history of the museum in Túrkeve and the career of ethnographer Imre Dankó are closely connected. He started working in Túrkeve as headmaster of the local secondary school in 1950, but soon spent more and more time examining the ethnographical heritage of the settlement and when the local museum was established and opened next year, he became its director as well. When collecting, he focused not only on the material of individual farms and houses but regarded the objects or documents of institutions closed down or transformed equally important. Before long Imre Dankó committed himself totally to the museum world, worked as the director of the museum in Sárospatak and later for other museums also, but felt deeply concerned for the cause of the museum in Túrkeve throughout his career. Naturally, he was the one, who opened the new permanent exhibition of the museum on the occasion of the 50th anniversary of its foundation in December 2001.

In memoriam

Kurucz Albert (1925-2002)

Cseri Miklós – T. Bereczki Ibolya

A bihari parasztcsaládból származó Kurucz Albert 1925-ben született Konyáron. 1946-ban a Debreceni Kollégiumban szerzett kántortanítói oklevelet. 1946-50 között Konyáron és Mikepércsen tanítókodott. Tanulmányait folytatva 1960-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen néprajzos diplomát, 1963-ban pedig doktori címet szerzett. Disszertációja 1964-ben jelent meg *Az észak-bihari szőlőművelés és borgazdálkodás* címmel.

1950-63 között Debrecenben a városi, majd a megyei művelődési osztályvezető helyettese volt. Sokoldalú közművelődési munkát végzett, a kulturális ügyeket jó szervezőkészséggel támogatta, többek között pl. a Debreceni Könyvtár működését, vagy a debreceni Néprajzi Tanszék Műveltség és Hagyomány című periodikájának megjelentetését. 1963-1975 között a debreceni Tanítóképző igazgatóhelyettese volt, itt tanított is. Közben a néprajz területét sem hagyta el, elnöke volt a TTT Hajdú-Bihar megyei szervezete Néprajzi Szakosztályának. 1975. szeptember 1 – 1986. augusztus 27. között a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója volt.

Kurucz Albert olyan időszakban vezette az ország legnagyobb szabadtéri múzeumát, amikor az idővel szinte versenyt futva zajlott a gyűjtemény fejlesztése, az épületek kiválasztása, felmérése és áttelepítése. 1986-ra a múzeum akkor 46 hektáros területén a tervezett 300 objektumból 70 vált látogathatóvá, 120 épületet bontottak le. A tíz tájegység közül elkészült a Felső-Tiszavídek 32 építménye 2500 műtárggyal berendezve, befejezés előtt állt a Kisalföld tájegység, és elkezdődött a Nyugat-Dunántúl építése. Irányítása alatt fokozatosan nőtt az intézmény hazai és nemzetközi tudományos elismertsége. 1978-ban a múzeum megkapta a Schumacher-díj aranyérmét, 1982-ben pedig otthont adhatott az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége konferenciájának. 1980-tól megjelentette az intézmény tudományos periodikáját, a *Ház és Embert*, 1979-től adta ki a múzeum tájékoztatóját, a *Tékat*. Tagja lett a Szabadtéri Múzeumok Európai Szövetségének és a Magyar Néprajzi Társaságnak. Utóbbinak 1979–1982 között alelnöke is volt. 1985-ben bekövetkezett betegsége véglegesen megszakította nagy álma, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum felépítése érdekében kifejtett munkáját.

Ennyi a száraznak tűnő tények sora, egy

gazdag élet sűrítménye. De a nekrológ talán hivatalosnak tűnő hangvételének oldószerként beszéljenek az ő szavai. 1988-ban „az első kapavágás” huszadik évfordulóján Kurucz Albert így emlékezett vissza a múzeumban töltött időre: *„Eredeti világot találtam meg a munkámban. Azt, amit egész életemben éltem. Ezen kívül az egész országot megismertem. A legnagyobb élmény számomra újra látni az áttelepített épületeket, és részt venni abban a munkában, amíg egy-egy objektum megszületik. A legnagyobb gondom mindig a versenyfutás volt az idővel, pusztulással. Még ott is, ahol a helyiek gondosan védték az épületeket.*

Egyre sürgetőbb feladattá vált a gyors munka, amihez nem voltak meg a feltételek. Mikor végre ez is kialakult, az anyagi lehetőségek csappantak meg. A legnagyobb öröm lesz számomra, ha minden feltételt együtt látok. Remélem, ez is eljön belátható időn belül”.

Hosszas betegsége alatt is kitartó figyelemmel kísérte a Szabadtéri Néprajzi Múzeum fejlődését, örült a gyarapodó kiállításoknak, a múzeum tudományos eredményeinek, még láthatta a 2000 őszen megnyílt Bakony, Balaton-felvidék tájegységet. Álmat egykori kollégái és a múzeum jelenlegi munkatársai az elkövetkező évtizedben teljesítik be.

Ha elnézzük a jelenlévő volt és mai munkatársak arcát, gyökeres változások zajlottak le a betegségben eltöltött 17 év alatt. Kicsérélődtek az emberek, megváltozott a múzeum, a múzeum körüli világ. Óriási változások zajlottak le körülöttünk. De egy állandó maradt: a múzeum szeretete, a nagy álmom, a telepítési terv befejezésének vágya, s a Skanzen hírnevének folyamatos gyarapítása. Mi utódok, azt a törekvést és elképzelést akarjuk megvalósítani, melyet Kurucz Albert és akkori munkatársai élénk állítottak, amihez az önállóvá váló legifjabb nemzeti közgyűjtemény alapvetését megtették. Szeretnénk remélni, hogy jó úton járunk, jól sáfárkodunk a hagyatékunkkal. Kurucz Albert a fenti távolból büszkén tekintet le ránk.

Tudjuk, kántortanító volt. Szépen énekelt, harmóniumon, orgonán is játszott. Közeli kol-



légái mesélték, hogy néha múzeumi kirándulásokon, közös hivatalos utakon falusi műemléktemplomokban járva a harmóniumhoz ült és játszott. A többiek körülállták és vele együtt énekelték a zsoltárokat. Talán a 25.-et is:

„Szívemet hozzád emelem
És benned bízom uram;
És meg nem szégyeníttem,
Nem nevet senki rajtam;
Mert szégyent nem vallanak,
A kik hozzád esedeznek;
Azok pironkodjanak,
A kik hitetlenül élnek.”

Albert Kurucz (1925-2002)

The outstanding character of Hungarian ethnography Albert Kurucz was born in Konyár in a peasant's family. Between 1946 and 1950 he worked as a cantor. In 1960 he finished university and for 12 years served as the deputy headmaster of the teachers' training-college in Debrecen. In 1975 he was appointed director general of the Szentendre Open-air Museum where he worked till 1986. During these years the construction of three regions started, in 1978 the museum was awarded the gold medal of the Schumacher Prize and hosted the conference of the Association of the European Open Air Museums. These are just a few details of his life and activity. As a final farewell let us quote Albert Kurucz's own words regarding himself: "I found my authentic world in my work, the world in which I lived all my life".

A Pulszky Társaság hírei

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület közhasznúsági jelentése a 2001. évről

(készült az 1997. évi CLVI. számú törvény 19. §-a alapján)

I. Számviteli beszámoló

<i>Bevételek</i>	
2000. évi maradvány	1,043.700 Ft
NKÖM működési támogatása	3,900.000 Ft
Országgyűlés működési támogatása	150.000 Ft
Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázati támogatásai	6,500.000 Ft
József Attila Alapítvány pályázati támogatása	100.000 Ft
NKÖM program-finanszírozása	400.000 Ft
Banki kamatok	72.843 Ft
Tagdíj és előfizetés	1,691.200 Ft
Egyéb (támogatások, részvételi díjak)	882.256 Ft
Összesen:	14,739.999 Ft

Ígérvény (NKÖM utólagos program-finanszírozása) 1,600.000 Ft

<i>Kiadások</i>	
Személyi költségek	1,560.477 Ft
Közterhek	630.225 Ft
Működési költségek (telefon, posta, szállás, utazás, stb.)	1,034.778 Ft
Banki költségek	112.345 Ft
Egyéb (rendezvények, irodaszer, szolgáltatás, karbantartás, stb.)	745.274 Ft
Magyar Múzeumok nyomdaköltsége	5,775.640 Ft
„Az év múzeuma 2000” pályázat	2,500.060 Ft
József Attila Alapítvány pályázati támogatás felhasználása	104.777 Ft
NKÖM program-finanszírozás felhasználása	1,950.947 Ft
Összesen:	14,414.523 Ft

Maradvány a 2002. évre (bank és pénztár) 325.476 Ft

Mindösszesen: 14,739.999 Ft

Kötelezettség a 2002. évre 491.288 Ft

II. A költségvetési támogatás felhasználása

A költségvetési támogatás felhasználása az I. pontban található, részletezése, amely egyben elszámolás a támogatást nyújtó Országgyűlésnek és Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának, megtekinthető a Pulszky Társaság székhelyén.

III. A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

Ilyen kimutatás nem készült, mivel a Pulszky Társaságnak felhasználható vagyona nincs.

IV. A cél szerinti juttatások kimutatása

A cél szerinti juttatások felhasználása az I. pontban található, részletezése, amely egyben elszámolás a cél szerinti juttatást nyújtó Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának, a Nemzeti Kulturális Alapprogramnak és a József Attila Alapítványnak, megtekinthető a Pulszky Társaság székhelyén.

V. Juttatások és támogatások mértéke

a) Központi költségvetési szervtől kapott

támogatás összesen 4,450.000 Ft
(Országgyűlés és Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma), ebből:

• társadalmi szervezetek működési támogatása pályázaton 4,050.000 Ft

• magyar-holland konferencia (program-támogatás) 400.000 Ft

b) Elkülönített állami pénzalaptól kapott támogatás összesen 6,500.000 Ft

(Nemzeti Kulturális Alapprogram), ebből:

• a Magyar Múzeumok megjelenítéséhez 4,000.000 Ft

• „Az év múzeuma 2000” pályázathoz 2,500.000 Ft

c) Egyéb támogatás (József Attila Alapítvány) 100.000 Ft

VI. A vezető tisztségviselőknek nyújtott juttatások értéke, illetve összege

Nem voltak ilyen juttatások.

VII. Tartalmi beszámoló a közhasznú tevékenységről

1) Szervezeti élet:

Az elnökség rendszeresen, többnyire havonta tartotta üléseit, ezeken megvitatta a napi-rendre tűzött kérdéseket és meghozta a szükséges döntéseket. A választmány három ízben ülésezett (február 8-án, június 7-én és december 13-án). Megtárgyalta és elfogadta az előterjesztett beszámolókat, javaslatokat, indítványokat. A rendes éves közgyűlést – szélesebb körű programba ágyazva – 2001. március 2-án rendeztük meg Budapesten, „Az év múzeuma 1999” díjjal elismert Hadtörténeti Múzeumban és közreműködésével. A közgyűlés mintegy 100 résztvevője vita után jóváhagyta a Pulszky Társaság 2000. évi tevékenységéről és gazdálkodásáról szóló beszámolókat. A jelenlévők ugyancsak meghallgatták és megvitatták dr. Ecsedy István közművelődési és közgyűjteményi helyettes államtitkár (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) előadását „Magyar múzeumok 2000” címmel, a múzeumok jelenéről és jövőjéről, feladatairól.

Az Ellenőrző Bizottság képviselői rendszeresen részt vettek a vezető testületek ülésein. A gazdálkodás és az ügymenet tekintetében nem jeleztek kifogásolni valót.

2001 októberében megalakult a művészettörténeti szakmai tagozat, amelynek gondolata a márciusi közgyűlésen merült fel.

A tagdíjat (2001-ben a keresettel rendelkezőknek 2000 forint, a keresettel nem rendelkezőknek és nyugdíjasoknak 1000 forint), amelynek befizetője megkapja a Magyar Múzeumok évi négy számát is, 500 főnél többen fizették be az év folyamán. Ebben az évben is bevált a megoldás, hogy a tagdíj beérkezése után kapja meg a tag a folyóirat abban az évben addig megjelent számait.

2001-ben tagtársaink közül elhunyt Fekete Zoltán, dr. Kende Béla és Tímárné dr. Balázsy Ágnes. Utóbbi helyére a választmány S. Lackovits Emókéét kooptálta.

Az év folyamán állandó, négy órás ügyvezető titkár (Madarasné Thuma Valéria) és négy órás gazdasági ügyintéző (Probstner Ágostonné halálát követően Varga Judit) működött a Társaság székhelyén. Ezzel – ha nehezen is, de – sikerült biztosítani egyrészt a folyamatos ügyintézés, másrészt a folyóirat szerkesztéséhez és a programok szervezéséhez elengedhetetlen segítséget.

2) Szakmai tevékenység:

a) A Társaság elnöksége és választmányának tagjai több ízben foglalmazták meg vélemé-

nyüket, javaslataikat készülő jogszabályok, így a kulturális örökség védelméről szóló törvény és a végrehajtására készülő rendeletek kapcsán; részt vettek más szakmai, érdekképviseleti szervezetekkel közös egyeztetéseken, a múzeumigazgatók országos értekezletén és más, a minisztérium által szervezett vagy támogatott szakmai rendezvényeken. Az elnök felkérésre több ízben vett részt vezetői pályázatok elbírálásában. Képviselőink tagjai a szakfelügyeleti hálózatnak és a muzeológiai szakmai akkreditációs bizottságnak.

Az elnökség két tagja részt vett az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata (NEMO) novemberben Antwerpenben tartott éves közgyűlésén (a szervezetnek 1999 óta tagja a PT), ahol meghívásunkat elfogadva úgy döntöttek, hogy 2002-ben Budapesten tartják az éves közgyűlést – első ízben társult EU-országban.

Az NKÖM által meghirdetett „társadalmi szervezetek működési támogatása” pályázat eredményét ebben az évben is nagyon későn hirdették ki, az elnyert támogatás csak ősz elejére érkezett meg. Ez is, és más források lassúsága is bizonytalanná tette a különböző programok tervezését és megvalósítását, néhány tervezett program megvalósításától pedig el kellett tekinteni.

Míg a 2001. évet jelentős kötelezettségekkel (tartozásokkal) kezdtük, az év folyamán takarékos gazdálkodással és – sajnos – a Magyar Múzeumok szerzőinek a honorárium-kifizetések időleges szüneteltetésével sikerült egyensúlyba hozni a társaság anyagi helyzetét, így a 2002. évet kellő tartalékkal kezdhettük. Emellett remélhető, hogy a támogatási források ebben az évben korábban megérkeznek, mert az országgyűléshez és a minisztériumhoz már 2001 utolsó negyedében be kellett adni a pályázatot.

b) A közművelődési tagozat részt vett és vesz felsőoktatási – a múzeumok működését és a múzeumpedagógiai területét is felölelő – programok kidolgozásában. Folytatták és befejezték az 1999-es nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia kötetének szerkesztését, kiadása 2002-ben várható. Közreműködtek a Múzeumi Sajtókávéház, a Múzeumok Majálisa szervezésében, több múzeumpedagógiai program kidolgozásában.

c) A műtárgyvédelmi tagozat 2001-ben is jelentős (nagyobb részben szakmai és személyes, kisebb részben anyagi) segítséget nyújtott a határon túli magyar múzeumok műtárgyvédelmi és restaurátor szakembereinek. Különösen eredményesnek tartjuk a Székelyudvarhelyen (Románia) évente lebonyolított restaurátor továbbképzést, amelynek előadói a tagozat tagjai. Az előadások a 2001-ben Székelyudvarhelyen alapított és publikált ISIS (Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek) című kiadványban jelentek meg.

Hasonlóképpen eredményes volt az Ipoly-sági Múzeum (Szlovákia) műtárgyállománynak restaurálásához nyújtott segítség. Több szakmai megbeszélést és tapasztalatcserét szerveztek. Közreműködtek a végzős restaurátor-hallgatók munkáját bemutató kiállítás és előadás-sorozat előkészítésében, rendezésében. Megkezdtek a Tímárné Balázsy Ágnes emlékére kiadandó tanulmánykötet összeállítását. Továbbképzési programot dolgoztak ki, amelyet akkreditálni kívánnak.

d) A menedzsment tagozat elsősorban a hosszú évek óta folyó magyar-holland múzeumi együttműködés erre az évre tervezett programjait szervezte, ezek teljesítése időarányosan történt. Mivel ez az együttműködés szerepel a két ország kulturális minisztériumai közös munkaprogramjában, a NKÖM a tervezetthez képest csökkentett összegben és utólagos finanszírozás formájában ugyan, de pénzügyi forrást biztosított a programhoz. Miután ez nem fedezte volna az összes tervezett programot, így néhánytól el kellett tekinteni. Több magyar és holland kolléga kereste fel a partnerintézményt a gyűjteménykezelés megoldásainak tanulmányozása és tapasztalatcsere céljából, ötagú delegáció vett részt a Holland Múzeumi Szövetség szervezésében júniusban megrendezett értékelő konferencián. Újabb holland szakmai segédanyagot jelentettünk meg „A múzeumi terv készítése” címmel magyarul novemberben (és juttattuk el a tagokhoz és érdeklődőkhöz). A szeptember végén és október elején (kisebb múzeumok munkatársainak és fiatal muzeológusoknak, összesen 25 főnek) megtartott két újabb „műhelymunka” után a tagozat – az NKÖM, a holland nagykövetség, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága, a Néprajzi Múzeum, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és a Holland Múzeumi Szövetség támogatásával, finanszírozásával, az ifjúsági tagozat közreműködésével – november végén kétnapos értékelő konferenciát rendezett. A tanácskozáson, amelynek munkájában ötagú holland delegáció is részt vett, összesen mintegy százötven múzeumigazgató és más szakember összegezte az együttműködés tapasztalatait, tanulságait és meghatározták a további lehetséges területeket, emellett tájékoztatókat hallgattak meg az év folyamán rendezett fontosabb nemzetközi tanácskozásokon a múzeumok XXI. századi feladatairól elhangzott gondolatokról. Mind a múzeumi menedzsment, mind a gyűjteménykezelés témakörében tartalmilag elkészült a tervezett 60 órás továbbképzés anyaga. Akkreditációra és indításra 2002-ben gondolhatunk.

e) A „kismúzeumok” tagozat közreműködött a szolnoki workshop szervezésében, majd december elején Túrkevén szervezett szakmai találkozó tagjai számára, melyen hét előadást hallgattak és vitáltak meg. Ezek kiadása folyamatban van. A tagozat képviselői

selői szakmai tanulmányúton vettek részt Hollandiában.

f) Az ifjúsági tagozat tagjai két múzeum szakmai és közönségkapcsolati tevékenységét tanulmányozták egész napos program keretében az év folyamán. Három képviselőjük tanulmányúton vett részt Hollandiában, vezetői pedig közreműködtek az október elején tartott „műhelymunka”, valamint a november végi konferencia szakmai előkészítésében és szervezésében. A műhelymunkában 14 fő vett részt közülük hallgatóként.

g) 2001 októberében megalakult a Társaság művészettörténeti tagozata Basics Beatrix és Kostyál László vezetésével, majd novemberben megtartotta első szakmai rendezvényét.

h) 2001. november 29-30-án megkezdődött a középkor művelődéstörténetével foglalkozó régészek tagozatának szervezése.

i) 2001-ben is jelentősen előrehaladt a magyar múzeumügy kétszázadik évfordulójának (2002) előkészítése. Az elnökség két tagjának vezetésével folyik a muzeológiai lexikon anyagának összeállítása, szerkesztése; a szerzők többsége már leadta a kéziratokat. Elkészült a tervezett emlékkiállítás tartalmi koncepciója, az érdekelt múzeumokkal együttműködve folyik az előkészítő munka.

j) A Magyar Múzeumok szerkesztősége az olvasóktól kapott jelzések szerint 2001-ben is többnyire sikeresen törekedett bemutatni a magyar múzeumokban folyó szakmai munka sokszínűségét, az eredményeket, gondokat és problémákat, kitekintést adni a nagyvilágban tapasztalható változásokra. Mind a négy megjelent szám tematikus összeállítást tartalmazott. A 2001/2. szám szerkesztésében együttműködtünk a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal.

Rajtunk kívül álló okokból ismét nyomdát és technikai szerkesztőt kellett váltanunk, az eddigi tapasztalatok igen kedvezőek. Az új összetételű szerkesztő bizottság és a szerkesztőség aktív munkájának köszönhetően a változások nem rontották a folyóirat színvonalát. A kiadvány mintegy ezer címre jut el rendszeresen (emiatt igen magas a postázási költség) és 30-nál több helyen árusítják bizományban. A postázást több ízben használtuk fel arra, hogy a tagokhoz leveleket, kiadványokat juttassunk el.

k) 2001-ben meghirdettük, megszerveztük és lebonyolítottuk „Az év múzeuma 2000” pályázatot (együttműködve az NKÖM Múzeumi Osztályával, a Nemzeti Kulturális Alapprogrammal, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságával és a Magyar Nemzeti Múzeummal). A 15 intézmény pályázata és tevékenysége alapján szakemberekből álló bíráló bizottság hozott döntést. A díjazottak (köztük a két fődíjas: a Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Gödöllői Városi Múzeum) ez évben is a Múzeumok Majálisán vehették át az elismerést. A szakma berkeiben, a nagy-

közönség és a média körében 2001-ben is jelentős visszhangot és érdeklődést váltott ki a pályázat és a résztvevő intézmények is.

l) A Pulszky Társaság 2001-ben is aktívan közreműködött a Magyar Nemzeti Múzeum által szervezett Múzeumok Majálisa előkészítésében és lebonyolításában.

Összefoglalóan megállapítható, hogy egyesületünk, az egész múzeumi területet átfogó szakmai képviselői szervezet, 2001-ben is sokirányú és eredményes munkát végzett. Tíz évvel megalakulása után jelentős létszámú tagságával, egyre szélesebb körben ismertté váló tevékenységével törekszik elősegíteni a hazai múzeumi szakma fejlődését.

Budapest, 2002. január 25.

Dr. Matskási István elnök
Dr. Deme Péter ügyvezető elnök
Dr. Kriston Vízi József főtítká

Jóváhagyta a Társaság közgyűlése 2002. március 1-jén.

A művészettörténeti tagozat rendezvénye (november 13.)

A tagozatnak a Nemzeti Múzeumban tartott rendezvényén a résztvevők meghallgatták Deme Péter ügyvezető elnök előadását a Pulszky Társaság tevékenységéről és terveiről, valamint Holló Szilvia Andrea tájékoztatását a bicentenáriumhoz kapcsolódó kiállítás előkészületeinek állásáról és a tervezett kiadványról.

Konferencia a magyar-holland múzeumi együttműködésről (november 29. és 30.)

Társaságunk menedzsment tagozata – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága, a Holland Múzeumi Szövetség és a budapesti Holland Nagykövetség közreműködésével, támogatásával – kétnapos értékelő találkozót rendezett Budapesten, amelyen száznál több igazgató és más múzeumi szakember vett részt. (Részletesebb beszámoló olvasható jelen számunk 47-48. oldalán.)

Választmányi ülés (december 13.)

A testület a 2002. évi közgyűlés előkészítéseként meghallgatta, megvitatta és tudomásul vette a tagozatok képviselőinek és az évfordulós programok felelősének tájékoztatását a 2001-ben általuk végzett munkáról és a 2002-re tervezett programokról. Utóbbi kapcsán kiemelt feladatként jelölte meg a szakmai továbbképzési programok akkreditálásának tervét; a műtárgyvédelmi tagozat Balázs Ágnes emlékére tervezett kötete, valamint a közművelődési tagozat 1999-es nemzetközi konferenciája anyagának meg-

jelentetését; a 2002 őszére tervezett, a fiatal muzeológusok tagozata által kezdeményezett szakmai konferencia megszervezését; a Pulszky Társaság által szervezendő bicentenáriumi kiállítás megvalósítását és megnyitását. Az elnökség által a közgyűlésre összeállítandó beszámoló és munkaterv megvitatását és véglegesítését a választmány január 24-i ülésének napirendjére tűzte.

Elnökségi ülés (január 10.)

Az elnökség a közgyűlés társrendezője, a Gödöllői Városi Múzeum igazgatója részvételével véglegesítette a közgyűlés helyszínét, programját és meghatározta a szervezési feladatokat, majd megvitatta és jóváhagyta a választmány elé terjesztendő dokumentumokat. A testület meghatározta a „Múzsák kertje” című kiállítás megnyitójával, valamint a múzeumtörténeti lexikon további munkálataival kapcsolatos feladatokat; tudomásul vette Deme Péter ügyvezető elnök tájékoztatását a társaság anyagi helyzetéről; úgy döntött, hogy az elnökség ebben a félévben február 13-án, április 11-én, május 9-én és június 13-án, a választmány január 24-én és június 13-án tartson ülést.

Választmányi ülés (január 24.)

A testület megvitatta és véglegesítette a közgyűlés elé terjesztendő, a 2001. évről szóló szakmai beszámolót és a 2002. évre szóló munkatervet. Üdvözölte, hogy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tervei szerint az idei Kulturális Örökség Napok programjának középpontjában a múzeumok tevékenysége áll. Delegálta Éri István tiszteletbeli elnököt a Schönvisner István Emlékrem bizottságába; javaslatokat tett a Forster Gyula Díj és a Schönvisner István Emlékrem által kitüntetendő személyekre.

Elnökségi ülés (február 14.)

Az elnökség jóváhagyta a 2001. évről szóló és a közgyűlés elé terjesztendő pénzügyi beszámolót, és tudomásul vette a közgyűlés előkészítéséről szóló tájékoztatást.

Kiállításnyitás az Országos Széchényi Könyvtárban (február 15.)

A Pulszky Társaság által a magyar múzeumügy kiemelkedő eseménye, az első magyar közgyűjtemény alapítása 200. évfordulója alkalmából szervezett „Múzsák kertje” című tárlatot népes szakembergárda jelenlétében nyitotta meg Trogmayer Ottó egyetemi tanár, nyugalmazott megyei múzeumigazgató. Köszöntőt mondott Kovács Tibor főigazgató (Magyar Nemzeti Múzeum) és Monok István főigazgató (Országos Széchényi Könyvtár).

„Mesterek és tanítványok” (február 21.)

A Pulszky Társaság fiatal muzeológusokat tömörítő tagozata „Mesterek és tanítványok” – Beszélgetések a hazai muzeológia múltjáról, jelenéről és jövőjéről címmel új program-sorozatot indított. A Budapesti Történelmi Múzeumban tartott első rendezvényen, melyet Sári Zsolt, a tagozat ügyvivője vezetett, közel harminc fő jelent meg. K. Csilléry Klára, F. Dózsa Katalin, Kecskeméti Tibor és Trogmayer Ottó beszélt szakmai, tudományos életútjáról, tapasztalatairól, majd elsősorban a kiállítások rendezésének rejtelméről, tanulságairól folytattak élénk eszmecsere a megjelentekkel.

Közgyűlés (március 1-2.)

A Gödöllői Városi Múzeum („Az év múzeuma 2000” díj egyik nyertes) aktív közreműkö-

désével rendezte meg a társaság 2002. évi közgyűlését.

Március 1-jén délután Éri István tiszteletbeli és levezető elnök megnyitóját követően Gémesi György, Gödöllő polgármestere, Gaálné Merva Mária, a Városi Múzeum igazgatója, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma nevében Nagy László Gábor, a Múzeumi Osztály főtanácsosa köszöntötte a megjelenteket. A közgyűlés előtt kiosztott írásos anyagokhoz Matskási István elnök, Zádor Tamás, az Ellenőrző Bizottság elnöke és Kriston Vízi József főtákar fűzött szóbeli kiegészítést. Ünnepelesen „felavatták” a Pulszky Társaság internetes honlapját (www.museum.hu/pulszkytarsasag). A dokumentumok megvitatása és elfogadása után a tagozatok tartottak ülést, majd képviselőik tájékoztatták a plénumot legfontosabb elképzeléseikről.

Március 2-án délelőtt Matskási István

elnöke mellett a közgyűlés résztvevői elismeréssel fogadták Soós István történész emlékbeszédét gróf Széchenyi Ferencről és Füzes Endre tájékoztatóját a múzeumok millenniumi tevékenységéről. Sokirányú vita követte Fejérdy Tamás igazgató előadását a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal feladatairól, terveiről. Horváth Edina és Kertész Margit, a KÖH Társadalmi Kapcsolatok Igazgatósága munkatársai arról adtak tájékoztatást, hogy a 2002. évi Kulturális Örökség Napok középpontjában a múzeumok és a nagyközönség előtt kevésbé ismert tevékenységük áll. A közgyűlést, miután munkáját értékelte, Matskási István elnök zárta be. (Részletesebb beszámoló olvasható jelen számunk 8-9. oldalán.)

E számunk szerzői

Baják László (1961)
történész, heraldikus
muzeológus
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Basics Beatrix dr. (1956)
művészettörténész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

H. Bathó Edit dr. (1956)
etnográfus
igazgató
Jász Múzeum
Jászberény

Bencze Géza dr. (1946)
történész
főigazgató-helyettes
Országos Műszaki Múzeum
Budapest

T. Bereczki Ibolya dr. (1959)
etnográfus
kandidátus
főigazgató-helyettes
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Szentendre

Bertáné Varga Judit dr. (1969)
történész-muzeológus
PhD
vezető-tanácsos
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Osztály
Budapest

Cséfalvay Pál (1934)
művészettörténész
kanonok-igazgató
Keresztény Múzeum
Esztergom

Cseri Miklós dr. (1957)
etnográfus
PhD.
főigazgató
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Szentendre

Cséve Anna (1956)
irodalomtörténész
tudományos titkár
Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest

Fejős Zoltán dr. (1954)
etnográfus
kandidátus
főigazgató
Néprajzi Múzeum
Budapest

Füköh Levente dr. (1951)
paleontológus
kandidátus
igazgató
Mátra Múzeum
Gyöngyös

Fülöp Éva (1953)
történész
igazgató
Kuny Domokos Múzeum
Tata

Fűrész Anikó (1976)
történész, holland szakos előadó
fordító, tolmács
Tatabánya

Gali Ágnes dr. (1951)
könyvtáros
szakkönyvtáros
Budapesti Történelmi Múzeum
Aquincum

Garam Éva (1939)
régész
tudományos főmunkatárs
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Gócsáné Móró Csilla (1960)
történész, népművelő
igazgató
Blaskovich Múzeum
Tápiószéle

Granasztói Péter (1968)
történész, etnográfus
muzeológus
Néprajzi Múzeum
Budapest

Kelemen Éva (1969)
geográfus, földrajz-rajz tanár
igazgató
Tiszazugi Földrajzi Múzeum
Tiszaföldvár

Kerékyártó Imréné dr. (1924)
tanár
Érd

Kincses Károly (1954)
fotótörténész
igazgató
Magyar Fotográfiai Múzeum
Kecskemét

Kolta Magdolna dr. (1958)
irodalomtörténész
kandidátus
igazgatóhelyettes
Magyar Fotográfiai Múzeum
Kecskemét

Kovács Sándor (1954)
könyvtáros
helytörténész
Magyar Földrajzi Múzeum
Érd

Lackner Mónika (1965)
etnográfus
muzeológus
Néprajzi Múzeum
Budapest

Örsi Julianna dr. (1950)
etnográfus
kandidátus
igazgató
Finta Múzeum
Túrkeve

Sári Zsolt (1976)
etnográfus
muzeológus
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Szentendre

Selmecei Kovács Attila dr. (1942)
etnográfus
a néprajztudomány doktora
főtanácsos
Néprajzi Múzeum
Budapest

Somogyvári Ágnes (1954)
régész
osztályvezető
Katona József Múzeum
Kecskemét

Soós István dr. (1952)
történész
kandidátus
tudományos főmunkatárs
MTA Történettudományi Intézet
Budapest

Szabó Sarolta dr. (1956)
etnográfus
muzeológus
Sóstói Múzeumfalva
Sóstófürdő

Szél Győző dr. (1958)
biológus
főmuzeológus
Magyar Természettudományi
Múzeum
Budapest

Szókéné F. Erzsébet (1951)
népművelő
könyvtáros, múzeumpedagógus
Duna Múzeum
Esztergom

Trogmayer Ottó dr. (1934)
régész
kandidátus
ny. múzeumi igazgató, egyetemi
tanár
Szeged

Vesztróczy Zsolt (1966)
történész
könyvtáros
Országos Széchenyi Könyvtár
Budapest

MAGYAR
MÚZEUMOK

